פערלאג
מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

פערטער באנד

נייע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשע, נאָוואָליפקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָט־בעלי־טובות

משוד עניים
מאנקת אביונים
עתה אקום.

פערלאַג „מענדעלע" ווארשא

1928

די טאַקסע

„די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָדט בעלי-טובות“ איז אַרויס צום ערשטען מאָהל אין 1869 אין זשיטאָמיר און דערנאָך איבערגעדרוקט געוואָרען אין ווילנא אין 1872 א. א. וו.

„די טאַקסע“ איז אַ שאַרפע, בייסענדיקע קריטיק אויף די יודישע שטאָדט-בעלי-טובות, די קאָבלעפּעל און רעדעל-פיהרער. מענדעלע שרייבט אין זיין אַריינפיהר צו דער „טאַקסע“ מיט זיין אייגענטימליכען טאָן: „געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז יודען אויסגעוועהלט פון אלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס-לייט, מיט פּאָווערענעס, מיט בוררים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל בטלנים“. מענדעלע אַליין שרייבט אין דעם אַריינפיהר: „ס׳שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צובראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע יודען, דאָס איז אַ קול פון אָרימע לייט, פון נויט-בעדערפטיגע, פון בעלי-מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענשען, וואָס מען דישעט, ווי קעץ, און מען לאָזט זיי נישט קיין קאָפּ אויפהויבען א. א. וו.“.

שוין אין די נעמען פון די פּאַרשוינען ליגט זייער כאַראַקטער: ר׳ איציק וואָלף ספּאָדיק, ר׳ שמעיה תם, ר׳ משה בעל תכלית, ר׳ יוסף מהיכא תיתי—„דאָס זענען די טובי העיר, פּאַפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע, אלע זענען זיי בעלי-צדקות, אָבער גאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע. אלע זענען גאָט׳ס סטראַפּטשעס, פרומע כשר׳ע יודען“... דערנאָך געהט—ר׳ יאָסעלע שינדער, ר׳ ראובן פּיאַווקין, ר׳

Copyright by S. Sreberk, New-York U. S. A. 192-

Printed in Poland.
Druk. Sikora i Mylner. Warszawa, Nowolipki 6.

נתן פרעבמאַן א. א. וו. אין מענדעלע באָרגט נישט קיין רייד און קיין פאַרבען צו שילדערען און צו מאָהלען די אַלע מיאוס'ע מעשים פון די אונגעבעטענע „טובי־העיר" און זייערע משרתים. און מען קאָן זיך פאָרשטעלען, ווי אָט די סאַטירע האָט אויפגערודערט די שטאָדט באַרדיטשעוו, אָדער גלופּסק, ווי זי ווערט ביי מענדעלען אָנגערופען. „די טאַקסע" האָט אויפגעריהרט דאָס גאַנצע באַרדיטשעווער וועלטעל... די שענע יודען האָבען אין שפּיגעל אַליין דערקענט זייער שענע צורה, און אַלע האָבען אָנגעהויבען טייטען אויף זיי מיט די פינגער און בענוצען דערביי זעהר אָפט שאַרפע ווערטער און ווערטלעך פון דער „טאַקסע" 1). די באַרדיטשעווער „טובי־העיר" זענען געווען זעהר געטראָפען פון דעם ווערק, און דער מחבר ש. י. אבראַמאָוויטש, האָט געמוזט עוקר זיין מיט זיין פאַמיליע פון באַרדיטשעוו קיין זשיטאָמיר.

„אין טוניעיאַדעווקע—ברענגט ש. ניגער מענדעלעס א וואָרט—איז דאָ א ווערטעל: פון וואָס מען זאָל נישט שמועסען, מוז אַרויסקומען אויפ'ן טוידט, און פון וואָס מען זאָל נישט רעדען אויף אַנ'אסיפה, מוז מען אויסלאָזען מיט דער טאַקסע פון פלייש". און אויך די פאָלקס־שרייבער, וואָס האָבען טוניעיאַדעווקע געוואָלט אויסבעסערען — פלעגען אויסלאָזען שטענדיג מיט דער טאַקסע. זי איז געווען די „סיבה פון אַלע סיבות"... די ליטעראַטור אין אַן איבערגאַנגס־צייט האָט שטענדיג א חוץ אַ גוטען, א געליבטען העלד, וואָס זי לויבט אין הימעל אַריין, נאָך א העלד, אַ בייזען, אַ רשע... דער בייזער פאַרשוין פון דער השכלה־ליטעראַטור אין *העברעאיש* איז געווען—די *חומרא*, אין *יודיש*—די *טאַקסע*. מענדעלע האָט אָבער די טאַקסע פערשטאַנען ברייטער, טיעפער, ווי אַנדערע. אַזוי ווי די *טאָרבע* איז ביי איהם נישט גלאַט אַ טאָרבע, א לעבערדיגער, שמוציגער זאַך, מיט וועלכען מען געהט איבער די הייזער, נאָר א *סימבאָל* פון דעם יידישען

---

1) י. ח. ראַווניצקי—ש. י. אבראַמאָוויטש, אלע ווערק פון מענדעלע מו"ס באַנד I, ז. XXXV.

דלות, פון דעם יודישען לעבען־פון־ווינד, פון די „יודישע פרנסות", אַזוי איז אויך די *טאַקסע* ביי איהם אַן אויסדרוק פון די אינעווייניגסטע סאָציאַלע אונגערעכטיגקייטען, וואָס פערביטערען און פערפינסטערען דאָס יודישע לעבען, אַן אויסדרוק פון די קהל'שע יודישע „פּאָראַנדקעס". פון דער גאַנצער כנופיה בעלי־טובות, בעלי־עצות, כלל־פערזאָרגער, גבירים, שתדלנים, קאָכלעפעל, טעלערלעקער...

„דער המון אַליין ווערט נאָך אין דער „טאַקסע" נישט אַרויסגעשטעלט פאַר א קעמפער (אייזיק זאַאיקע איז אַ קרבן פון נאַאיווער פאַנאַטישער עהרליכקייט, נישט פון קאַמף), דער המון איז נאָך דערשלאָגען, אונטערטעניג, ער בעט זיך רחמים ביי דער כנופיה, ער קאָן מער נישט ווי זיפצען: „אז אָך און וועה איז אונז", דערפאַר אָבער איז דער פאָרשטעהער פון דער אינטעליגענץ, וועקער, א קעמפער, א היציגער קאָפּ און אַן עכטער פאָלקס־פריינד, ער איז דער ערשטער סאָציאַלער דרשן אין דער יודישער ליטעראַטור. „איך קאָן נישט שווייגען! — זאָגט ער—איך מוז געהן אַרויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל כאָטש די וועלט וויסען!" און ער געהט און האַלט דרשות פאַר'ן פאָלק, אין לעבעדיגע בילדער שילדערט ער די נויט און די אָרימקייט פון דער יודישער מאַסע, אין זעהר העפטיגע, כאָטש זעהר אונקלאָרע, אויסדרוקען פראָטעסטירט ער געגען די יודישע בעלי־טובות"... 2)

„מיט זיין מויל—זאָגט ש. ניגער—האָט גערעדט צו אונז דאָס יודישע לעבען, די יודישע נויט... וועקער געהערט צו א דור, וואָס האָט נאָך נישט קיין אידעאַל, נישט קיין סאָציאַלען, נישט קיין נאַציאָנאַלען. זיינע פּאָסירונגען זענען מעהר נעגאַטיווע, ווי פּרימיטיווע. עס איז געווען דעמאָלט אַן איבערגאַנגס־צייט; אַזוי ווי שטענדיג אין אזאַ צייט, האָט מען געמוזט אַ סך צושטערען, איידער מען האָט אָנגעהויבען צו בויען. וועקער איז, אַזוי ווי זיין נאָמען, טאַקע מעהר נישט ווי א *וועקער*. ער איז אָבער דער *ערשטער* וועקער, דער אָנזאָגער פון דער סאָציאַלער דיפערענצירונג, פון דעם סאָציאַלען קאַמף, וועלכער האָט זיך

---

2) ש. ניגער—וועגן יודישע שרייבער 1 ז"ז 42—44:

אָנגעהויבן שפּעטער און וועלכער האָט אַריינגעבראַכט אין דעם יודישן לעבן גאָר נייע טענדענצן...״

דער צושטאַנד, אין וועלכן מענדעלע האָט געשריבן די טאַקסע, גיט ער איבער דורך די ווערטער פון וועקער. ס'קומט גדליה פּיקהאָלץ און דערצעהלט אים פאַר שלמה וועקער די אַלע שענע מעשים, וואָס ווערן אָבגעטהון אין טונעיאַדעווקע, וואו ער, פּיקהאָלץ, איז געווען רב: „ווער אונטער אַלע אומות—זיפצט ער—קאָן נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?״ וועקער ווערט זעהר שטאַרק אויפגעבראַכט פון די מעשיות, ער כאַפּט זיך אויף און פאַר גרויס עגמת־נפש צורייסט ער דאָס ביכעל, וואָס ער האָט געהאַלטען פריהער אין לייענען. פּיקהאָלץ פרעגט איהם פערוואונדערט: וואָס טהוסט דו, שלמה?״ און „מיט א ריהרענדע שטימע״ ענטפערט אים וועקער:

„איך טהו דאָס, וואָס אונזערע עלטערן האָבן געטהון אמאָל בשעת חורבן, דאָרטען אויף די טייכן בבל'ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבן די משוררים אויפגעהאָנגען זייערע פידלען, זיי האָבן מעהר נישט געוואָלט שפּילען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערן. גענוג זינגען, גדליה! גענוג שרייבען שירים, מליצות, בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרים פאָלק, ליידט אויף דעם טייך גנילאָפּיאַטקע. צוריים אויך די סטרונעס פון דער יודישער פידעל (ער רייסט מיט אימפּעט). יודען זענען נישט געבוירען געוואָרען צו זינגען, צו שפּילען... מען מוז האָבן אין זינען ערנסטערע זאכען... מיר וועלען פּרובען ביידע עפּעס שאַפען, עפּעס ווירקען פאַר אונזערע אָרימע יודען״. 3)

און „מערקווירדיג—באַמערקט נוח פּרילוצקי 4)—אפילו אין דער אונב'רחמנות'דיגער סאַטירע, וואָס האָט געדאַרפט זיין אַן עפענטליכער פּאַטש אין פּנים אלע פּני פון דער אַלטער יודישער קהילה; אפילו אין דעם פערניכטענדעם ווערק, אין דעם געוואַלדיגען קאמפּ'ס־פּאַמפלעט האָט

---

3) מענדעלע מו״ס—אַלע ווערק, די טאַקסע, באַנד IV, ז: 26—27.

4) נוח פּרילוצקי,—שלום יעקב אַבראַמאָוויטש—וואַרשע 1920, ז. 11—14;

מענדעלע זיך אויפגעהויבן אויף אַ העכערען שטאַנדפּונקט, וואָס האָט דעם בוך צוגעגעבן אַ העכערע ווערט, און איז אַ בעוויז פון אַבראַמאָוויטש'עס אינטעלעקטועלישע רייפקייט און פון זיין טיעפער איינזיכט אין די פערוויקעלטע פערהעלטענישען פון סאָציאַלען לעבען... מענדעלע מוכר ספרים בעשולדיגט שוין נישט אין דער פינסטערער יודישער לאַגע בלויז דעם רעליגיעזען פאַנאַטיזם, די מאַכט פון די בעלי־מופת, דאָס הסידות און דעם מאַנגעל אין בילדונג. ער לענקט די געזעלשאַפטליכע אויפמערקזאַמקייט אויף די פּ אָ ל י ט י ש ע און ס אָ צ י אַ ל־ע ק אָ נ אָ מ י ש ע פערהעלטענישען, וואָס האָבן גורם געווען דעם יודישען דלות און אַלע דערשיינונגען, זיין פועל־יוצא. ער מוסר'ט נישט די פאָלקס־מאַסען, זעצט זיי נישט אויס די הסרונות זייערע, זידעלט זיי נישט פאַר דער קולטורעלער אָבגעשטאַנענקייט, פאַר די אַלטפרענקישע אָבערגלויבענס״...

די „טאַקסע״ איז אָנגעשריבן אין א דראַמאַטישער פאָרם מיט אַקטען און סצענעס, מיט דיאַלאָגען. „מענדעלע—שרייבט ד״ר א. מוקדוני—האָט, ווי זיינע פאָרגענגער אין דער יודישער ליטעראַטור, נישט געהאַט אין זינען א קאָנקרעטע ביהנע, שוישפּיעלער א. ד. ג. ער האָט גאָרנישט געטראַכט פון א יודיש טעאַטער. איהם אַליין איז זאָגאַר נישט געווען קלאָר, פאַרוואָס האָט ער געשריבן די „טאַקסע״ און דעם „פּריזיוו״ אין דער פאָרם פון אַ דראַמע. מענדעלע פּרובירט צו ערקלערען אין זיין הקדמה צו „דער טאַקסע״, פאַרוואָס האָט ער אויסגעשטעלט צום אָנהויב פון זיין דראַמע אַ צעטעל פון פאַרשוינען. ער וויל בעווייזען, אַז ער האָט עס נישט געטהון פון גאווה וועגען, חלילה. „איך האָב געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל—זאָגט מענדעלע—פון די אלע פערזאָנען, וואָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדענקען״. א האַרבערע קשיה—פאַרוואָס האָט ער בכלל גענומען א דראַמאַטישע פאָרם—דאָס איז אייגענטליך פאַר'ן זיידען אַליין נישט געווען קלאָר... די דראַמאַטישע פאָרם האָט מענדעלען געבונדען די הענד, און ער האָט זיך נישט געקאָנט פריי בעוועגען... די פאָרם האָט געצוואונגען מענדעלען

צו פערדרוקען זיך אין אַ ווינקעל און לאָזען אַנדערע רעדען. אין די דראַמעס איז ניטאַ מענדעלע אַליין. איהר זעהט ניט זיין קלוגען שמייכעלע, זיין טיעפען בליק, איהר הערט ניט זיינע האַרציגע ווערטער, איהר זעהט נישט זיין ביידעל, זיין פעקעל ספרים און הערט ניט, ווי ער שמועסט מיט'ן פאלק ישראל 5)...

„די טאַקסע” איז אַ היסטאָרישע דאַטע אין מענדעלעס שאַפונג, אין דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור און אין דער כראָניק פון אונזער געזעלשאַפטליך לעבען” (נ. פרילוצקי). די „טאַקסע” „האָט דעריבער אַ ווערט ניט נור פאַר דער יודישער ליטעראַטור־געשיכטע, נאָר אויך פאַר דעם היסטאָריקער פון די געזעלשאַפטליכע בעוועגונגען ביי יודען אין דער צווייטער העלפט פונ'ם פאָריגען יאָהרהונדערט” (ש. ניגער).

נ. מ.

5) ד"ר אַ. מוקנדוני—צווי מענטשן, אַלע ווערק פון מענדעלע מו"ס קריטיק באַנד I,

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָדט־בעלי־טובות

אמר מענדעלי מוכר ספרים—זאָגט מענדעלי מוכר ספרים: געלויבט איז דער בורא, וואָס האָט בעשאַפען גרויסע ימים, זעהר פיעל טייכען: דעם נילוס, דעם טעטערעוו און דעם בעריהמטען טייך גנילאָפיאַטקע, וואָס האָט בעשאַפען די הרי חושך, די מדבריות, פוסטינעס, אַ סך ווילדע מקומות און די גרויסע יודישע שטאָדט גלופסק, געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז אידען אויסגעוועהלט פון אַלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס-לייט, מיט.פּאַווערענעס, מיט בורדים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל בטלנים. געלויבט איז דער בורא פאַר אַלצדינג, וואָס ער בעשאַפען: געלויבט איז ער פאַר די ווילדע חיות, לייבען, לעמפּערטען, וועלף, בערען, און פאַר די בעלי-טאַקסעס, געלויבט איז ער פאַר די בהמות, פאַר די אָקסען, פאַר די פערד, פאַר די אייזלען, פאַר די גלופסקער פיינע בריות און פאַר דער גאַנצער חאָפּטע בעלי טובות... נישט דאָס אָבער בין איך אויסען, איך דאַנק און לויב גאָט, וואָס ער האָט מיך בעהאַרצט און מיר געהאָלפען אָבצודרוקען די דאָזיגע שרעקליך-שיינע מעשה, איך האָב ניט געזשאַלעוועט קיין מיה, ניט קיין געלט און האָב ניט געקוקט

דערויף, וואָס אַטייל וועלען אויף מיר שטאַרק ברוגז זיין. די מעשה איז חלעבען אמת. איך האָב יאָ אָסור ניט אויסגעטראַכט פון דעם קאָפּ, הערט נאָר, אידען, הערט נאָר, וואָס עס איז געשעהן:

מעשה שהיה כך היה. היינטיגען טאָג נאָך סכות האָב איך מקבל געוועזען אַ פּאַסילקעלע, וואָס איז אָנגעקומען דורך דער פּאָטשט גלייך צו מיר אויף מיין נאָמען. איך האָב תחלת געמיינט, אַז דאָס מוז זיין פּעקלעך ציצית אָדער קינדערשע וולוטשקענע יאַרמעלקעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען, נאָר אַז איך האָב עס אויפגעעפענט, האָב איך אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּירען, פערשריבען פון אַלע זייטען, און צווישען זיי איז געלעגען אַ בריוועל, וואָס אין איהם איז געשטאַנען געשריבען די דאָזיגע ווערטער.

„להרבני הנגיד המפורסם מוהר"ר מענדעל נ"י. הנה אַזוי ווי איהר האָט אַ שם אין דעם היגען ווינקעל פאַר איין עהרליכען מאַן, אַזוי ווי מיר ווייסען, אַז איהר פאָהרט תמיד אַרום אין אַלע אידישע מקומות מיט ספרים און איהר זייט אַמאָל אַ בעלן אָבצודרוקען מעשיות אויף אייערע הוצאות, בכן שיקען מיר אייך דאָ אַריין אַ שרעקליכע מעשה, וואָס איז פערלאָפען אין אונזער שטאָדט און בעטען אייך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין אָבדרוקען, וועט איהר אייך פשוט קונה זיין עולם הבא. דאָ שטעהט בעשריבען די שטוטשקעס פון אונזערע גלופּסקער בעלי טובות, וואָס האָבען זיך אַליין אָנגעוואָרפען אויף דער אומגליקליכער שטאָדט נעבעך מיט זייערע טובות און פיהרען איטליכען ביי דער נאָז. זיי האָבען שוין ביי אונז אַרויסגעצויגען די קליי פון די ביינער, מיר ליידען, מיר ווערען פערשוואַרצט, מיר עסען ניט קיין פלייש, מיר האָבען שוין אַ פנים ווי די רוחות און קענען שוין מעהר ניט אויסהאַלטען פון די טובות, מען האָט שוין אפילו געפּרובט שרייען, שרייבען פּראָשעניעס, נאָר וואָס הערען זיי אַ וועלט? זיי זיינען רייך, זיי זיינען גבאים, פּאָפּעטשיטעלעס און די גאַנצע שטאָדט איז ביי זיי אין די הענד, זיי האָבען פּאָוויערענעס, זיי האָבען שתדלנים, וואָס נעה-

מען גרויסע זשאַלאָוואַניעס פון אונזער בלוט, פון אונזער געלט, און בעגראָבען אונז נאָך צעהן איילען אין דער ערד, הכלל דער מלאך המות שעכט און בלייבט גערעכט. מיר זעהען זעהר גוט אַרויס, אַז מיט שרייען, מיט פּראָשעניעס וועלען מיר גאָרנישט מאַכען, די בעלי טובות וועלען זיך אומעטום קענען פערענטפערען, און זייער פערענטפערען זיך וועט נאָך אונז קאָסטען געלט, עס וועט אַלצדינג. אויסגעהן צו אונזער קאָפּ... מיר ווילען נאָך פּרובען איין מיטעל: אָבדרוקען די דאָזיגע מעשה, וואָס איינער פון אונזערע שטאָדט-לייט האָט זי אָנגעשריבען, זיין נאָמען וויל ער דערווייל ניט מגלה זיין, מחמת כמה טעמים, מיר פערזיכערען אייך, אַז אַלצדינג, וואָס דאָ שטעהט, איז אמת, מיר קענען אפילו שווערען אין טלית און אין קיטעל, פערקעהרט, דאָ פעהלט נאָך זעהר פיעל זאַכען, מיר בעטען אייך, ר' מענדעלע, טהוט אַ מצוה און דרוקט אָב די מעשה, אונזערע נעמען קענען מיר אייך איצט ניט אויסשרייבען, נאָר איהר זאָלט וויסען, אַז אין אונזער בריעף שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צובראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע אידען, דאָס איז אַ קול פון אָרעמע לייט, פון נויט-בעדערפטיגע, פון בעלי מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענטשען, וואָס מען דושעט זיי ווי קעץ און מען לאָזט זיי ניט קיין קאָפּ אויפהויבען, דאָס איז אַ קול פון פערוויסטע ווייבער און קינדער, וואָס מען האָט זייערע מאַנען, זייערע טאַטעס נעבעך פערשיקט און אַיינגעזעצט אין די טורמעס, דאָס איז אַ קול פון אַ סך דערשלאָגענע, פערוואָגעלטע, אידישע קינדער, הערט, ר' מענדעלע, דאָס קול, פאָלגט און דרוקט אָב די מעשה, תאמר וועט דורך דעם נצמח ווערען אַ טובה. אידען חלעבען וועלען די דאָזיגע מעשה קויפען, וואָרום עס קען זיין, אַז זי פערלויפט זיך ניט נאָר אין גלופּסק אַליין, אפשר טאַקע אויך אין אַנדערע אידישע שטעדט"...

אָט דאָס איז אין קורצען דער בריעף, וואָס איך האָב מקבל געוועזען. איך האָב איבערגעלייענט די מעשה און האָב מיר פאָרגע-

נומען. זי אָבצודרוקען. ניט אַזוי גיך טהוט זיך אָבער ווי עס רעדט זיך, איך האָב געגוג געהאַט צו זינגען און צו זאָגען ביז איך האָב דערלעבט צו זעהן אַ געדרוקטע בלעטעל. דער כתב יד איז ניט געווען ריין געשריבען, ערטערווייז פערפלעקט מיט טינט, פיעל סצענען זיינען געווען פערווענדט, ניט געשטאַנען כסדר, היינט אין אַ פּאָר ערטער האָט גאָר געפעלט עטליכע בלעטלעך. דער שרייבער האָט זיך אַפּנים געאיילט. הכלל, עס איז מיר גענוג די אויגען אַרויסגעקראָכען ביז איך האָב אַלצדינג צונויפגעשטעלט. איך האָב מיר ניט געקענט איינהאַלטען און ערטערווייז אַריינגעמישט מיינע אַ פּאָר ווערטער פון דעם, וואָס איך האָב געזעהען—געהערט אויף מיינע נסיעות, אַחוץ דעם האָב איך געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל פון די אַלע פּערזאָנען, וואָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדיינקען. אָט קוקט זיי, זייט מוחל, אָן, דאָס זיינען די פּאַרשוינען:

ר׳ איציק וואָלף ספּאָדיק ר׳ שמעיה תּם ר׳ משה בעל־תכלית ר׳ יוסף מהיכא תיתי ר׳ יודעלע שטאַנדהאַפּט	דאָס זענען די טובי העיר, פּאָיעטשיטעלעס פון דער טאַקסע, אַלע זענען בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע, אַלע זענען גאָטס סטראַפּציעס, פרומע כשר׳ע יודען, חוץ שטאַנדהאַפּט וואָס מען מורמעלט אויף איהם. אַז ער איז געכאַפּט אין דער מעשהי
ר׳ יוסילע שינדער...	געוועזענער נאמן אין פּראָיעקט, היינט לפנים דער בעל טאַקסע.
ר׳ נתן שיפרה׳ס...	אויך כלומר׳שט אַ בעל טאַקסע, א ווילדער בעל עצה און א שטאַדט־בורר.

ר׳ ראובן פּיאַווקין...	דער שטאָדט־פּאָוויעריגע, היינט אויך גלאַסנע.
ר׳ אהרן קנעכטבארג...	גלאַט אַ שענער איד, אַ קאָכלעפעל, וויל אַלץ אַיינברייגען דער שטאָדט, מאַכט אַ מאָל אין דער שטיל עפּעס אַ חרם׳על.
ר׳ נתן פרעכמאַן...	האַלט זיך פאַר אַ בריה. האַלט היינט שטאַנדהאַפטען אויף דער אַרענדע און איז קהל׳ס שתדלן.
ר׳ מענדיל דער געלער.	אַ שטאָדט־שייגעץ, אַ בילער, סלוזשעט ביי די בעלי טובות און פאַלט אָן אויף וועמען מען הייסט.
ר׳ בעריל לאַקשעוויץ ר׳ פרידיל דער קליינער	צוויי רעדעלפיהרער, מתנגדים פון די בעלי טובות.
ר׳ אברהמ׳יל גרינפאַן...	אַ נייער טאָרגאָוואָי דעפּוטאַט.
ר׳ שלמה וועקער...	איינער פון דער היינטיגער וועלט.
בתיה	זיין ווייב.
ר׳ גדליה פּיקהאַלץ...	זיין פריינד.
ר׳ אייזיק זאַאיקע...	אַ קרבן פאַר זיין עהרליכקייט.
טויבע לאה...	זיין ווייב.

איין אָרימער איד, אַ אָרעמע אידענע, גלאַסנעס, דיינים, שוחטים, ווייבער, גענז, היהנער, אינדיקעס, קאַטשקעס און אַ נאַראָד פון פופציג טויזענד צאן קדשים, וואָס מען שערט זיי ווי די שאָף.

דאַכט זיך, אַז איך האָב גענוג יוצא געוועזען און געטאָן מײַן זאַך בשלימות. דאָס ביכעל האָט מיר געקאָסט גענוג מיה און הוצאות. נאָר איך בין דאָס אָבער ניט אויסען. הלואי מײַן מיה זאָל ניט זײַן אומזיסט, גאָט זאָל נאָר וועלען רחמנות האָבען און ווײַזען באַלד טאַקע אין אונזערע טעג אַ נס בפועל, אַז אידען נעבעך זאָלען אין אַלע שטעדט זייערע בעלי־טובות פטור ווערען עד ביאת הגואל.

ערשטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי אין גלופּסק שפּרינגען אַרויס פיהרער, מיט אַ יאָהר זעכצעהן צוריק, פּאָפּעטשי־מעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע

ספּאָדיק אַליין אין זײַן חדר, זיצט שטאַרק פערטראַכט נעבען דעם טיש, ווײַנער צעהן אין דער פריה, און שאָקעלט זיך איבער אַ משניות, קנייטשט דעם שטערן, קוקט אויף דער וואַנד, דערנאָך טהוט ער ווידער אַקוק אין משניות און לערענט מיט אַ ניגון.

אָמר ר׳ טרפון.... האָט רבי מאיר געזאָגט.... האַ? נאָך אַמאָל (ער פערטראַכט זיך אויף דער וואַנד און רעדט צו זיך אַליין) ער האָט געזאָגט, אַז נאָך שבת איז דער טערמין, האָט ער געזאָגט.... מען וועט דאַרפען סיליקע׳ן. דער קאָפּ חלעבען שפּאַלט זיך מיר. אַך שלעכט, שלעכט, נישטאָ קיין געלט! איך האָב מורא, מען זאָל חלילה באַלד ניט אָנשטויסען. די קאַסע איז פּוסט, אויסגעטריקענט, די רעדער וועלען זיך אויפהערען צו דרעהען, באַם עס וועט חלילה ניט צו־קומען קיין וואַסער, געלט מײַן איך. אַך זעהר אַ שלעכטע צייט (ער שטעהט אויף און געהט אַרום איבער דעם חדר) יאָ, זעהר אַ ביטערע צייט, עפּעס ווי אויף צוזעצענים האָט מען נאָך הײַנט אויפגעהערט חתונה צו האָבען. שוין אַ לאַנגע צייט

איז מיר ניט אַריינגעפאַלען קיין שלישית=געלט, ניט פון הי, ניט פון דער סביבה. אַ קאַטאָוועס עפּעס שלישית=געלד, דאָס פלעגט אויס=מאַכען אַ יאָהר זעהר פיעל.... אַ נס, כלעבען, וואָס דרעהט זיך נאָך אַביסעל חברה'ש געלט, אַי וואָס?.... עט נאַרישקייט, ווער איז דאָס מחויב צו וויסען? ווען גיט עם אָן? נאָר עס איז מיט דעם אַפּילו אויך ניט גוט, בע, גאָר ניט גוט!.... עס הערט זיך ווידער נייע גזרות, נייע פינסטערע פּאַראַדקעס מיט כל אַ צרות. וואָס טויג עס? נאָך דאָס געהט אָב, מאַכען נייע פּאַראַדקעס! מיר טויג עס כלל ניט. מען דאַרף האָבען געלט, גאָר פריש געלט... (אַ ביסעל מיט גאַל) האָט חתונה, אידען און לייגט אַיין געלט! שטאַרבט, אידען, און זאָגט אָב עולמות=געלד! קויפט זיך אַיין אין חברות און גיט געלט! הכלל מען דאַרף האָבען געלט, מען דאַרף האָבען געלט, געלט, געלט! טאַקע פון אייער טובה וועגען, יודישע קינדער, מען דאַרף זיך פאַר אַייך סטאַרען, מען דאַרף פערזאָרגען אַייער תכלית, איהר זאָלט זיין גוט און פרום און טאַקע בלייבען דאָס וואָס איהר זייט.... (ער הערט זיך צו צו דער טיר) האַ? דאַכט זיך אימעצער געהט? אפשר אַ מחותן מיט געלט.

ער לויפט=צו געשווינד צו דעם טיש, זעצט זיך אַנידער און שאָקעלט זיך ווידער איבער דעם משניות)

צווייטע סצענע

ספּאָדיק און פּיאַווקין.

ספאדיק (לייענט מיט אַ ניגון) אָמר ר' טרפון, ניין ווייטער, ווייטער אַביסעל.... יא, אָט=אָדאָ: סומכוס אומר יחלוקו, מען דאַרף זיך מיט דעם געלט צוטיילען, יאָ טאַקע צוטיילען, וואָס?....

פּיאַווקין (קומט אריין מיט דרך ארץ) גוט מאָרגען, ר' איצע וואָלף!

ספּאַדיק מאַכט זיך שטאַרק ניט הערענדיג' אזוי ווי שטאַרק פערטיעפט אין לערנען) אַיי וואָס, אויב יחלוקו דאַרף מען דאָך מורא האָבען?.... נו, עט... בע....

פּיאַווקין (צו זיך אַליין שטילערהייד) ער האַלט ביי יחלוקו. דאָס איז אַ גוטער סמן, עס וועט איה"ש זיין גוט.... (ער געהט צו אַביסעל נעהענטער) גוט מאָרגען, ר' איצע וואָלף! אפשר בין איך מבלבל, וועל איך מיר אָוועקגעהן.

ספּאָדיק (צו זיך אַליין מיט פערדראָס, אַז ער דערזעהט פּיאַווקינען) נאַט אַייך דעם שיינעם מחותן! דער רוח האָט איהם געבראַכט צוטראָגען. (צו פּיאַווקינען מיט אַ קרום פּנימ'ל) וואָס איז עפּעס נייעס, ר' ראובן.

פּיאַווקין. בע.... איך האָב אַייך געוואָלט עפּעס זאָגען, נאָר איך וויל אַייך איצט ניט שטערען פון דעם לערנען, אַחוץ דעם זייט איהר, דאַכט זיך, עפּעס ניט געזונד, איהר זעהט אויס גרין און געל, דאָס פּנים איז דער בעסטער שפּיגעל.

ספּאָדיק (מיט אַ קרעכץ) איך האָב אַלץ לא עליכם צו טהאָן מיט מיינע מערידען. איך האָב געמוזט היינט דאַווענען ביחידות און לערנען מיין שיעור משניות אין דער היים, נאָר פונדעסט=וועגען זעצט אייך, ר' ראובן, אז איהר זייט שוין דאָ. וואָס הערט זיך עפּעס ביי אַייך?

פּיאַווקין (זעצט זיך) מען האָרעוועט, מען ווערט פערשוואַרצט, אַ קאַטאָוועס עפּעס צו זיין אַ פּאָוויערענע ביי אַזאַ עדה אידען, זאָלען זיך מעהרען.

ספּאָדיק. בזכות זה וועט אַייך גאָט העלפען. יהי חלקי עמך.

פּיאַווקין (שטילערהייד צו זיך אַליין) עס איז איהם קאַרג די וועלט. ער וואָלט געוואָלט ביי מיר אויך נעהמען חלק. (צו ספּאָדיק'ן) ווען גאָט זאָל מיר ניט העלפען, וואו וואָלט איך שוין ביז איצט געווע=זען מיט מיין ווייב און מיט מיינע קינדער....

ספּאָדיק. (מיט אַ שמייכעלע) זינדיגט ניט, ר' ראובן, און זייט טאַקע אַבעל בטחון, ווען אַייך איה'ש תמיד זיין גוט. נו, וואָס הערט זיך עפּעס אין דער שטאָדט?

פּיאַווקין. בע. וואָס זאָל זיך הערען? דער בעל טאַקסע וויל אַרויפציהען אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע פליישׁ. אַזוי וויל ער, דער שענער בעל=טאַקסע, זאָגט ער, עס איז היינט אַ שלעכטע צייט

ספּאָדיק (האַפּט זיך ביי דעם קאָפּ) וואָס הייסט ער וויל? מען וועט עס איהם שווייגען, עפּעס אַ קאַטאָוועס נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! ער נעהמט שוין בה״ש אָהן דעם אויך גענוג — פּופּצעהן קאָפּיקעס אָן אָקע! ס׳טייטש, ס׳טייטש נאָך אַ קאָפּיקע, אַ אידישע קאָפּיקע! וואָס וועלען נעבעך טאָן די אָרימע לייט, די אָרימע יודען נעבעך? (ער קרעכצעט און זיפצעט).

פּיאַוווקין. עס וואָלט אַ מצוה געווען אָנצולערנען אַזאַ בחור, ער זאָל וויסען, ווער עלטער איז.

ספּאָדיק. איך זאָג אייך, מען קען שוין מעהר ניט אויסשטעהן פון די בעלי טאַקסעס, פון די גראַבּיטעלעס, מען איז צו זיי עפּעס ווי פערקויפט, סטייטש, נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! דאָס וועט דאָך גאָר אויסמאַכען גאָר אַ גרויסע סומע! אַ רחמנות חלעבען אויף די אָרעמע לייט, וואָס וועלען טאָן די אָרעמע יודען נעבעך? אדרבה ר׳ ראובן זאָגט, ווי אַזוי לערנט מען אָן דעם שיינעם בעל טאַקסע וואָס האָט ניט קיין גאָט אין האַרצען.

פּיאַוווקין. איך וואָלט געזאָגט מיין עצה, מען זאָל אָפּנעהמען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, פערשטעהט איהר? איצט איז טאַקע די צייט, און איהר ר׳ איצע וואָלף מיט ר׳ משה מיט ר׳ שמעיה׳ן וכדומה זאָלט זיין פּאָפּעטשיטעלעס, דאָס הייסט איהר נעבעך זאָלט זיך חלאַפּאָטשען, אַכטונג געבען און דאָס פּאַרדיענסט זאָל געהן אויף דער שטאָדט, דאַכט זיך דאָס איז אַ גרויסע טובה, אַ גרויסע מצוה און ווייטער... פאַרשטעהט איהר? חלעבען אַזוי וועט זיין גוט, טאַקע בכל האופנים גוט פאַרשטעהט איהר? ראַזבעראַיעט עס נאָך אַ ביסעל ר׳ איצע וואָלף מיט אייער גמרא קעפּעל.

ספּאָדיק. אַוודאי איז דאָס אַ גרויסע מצוה, אַ גרויסע טובה נאָר ווי קען איך... ווי קען אַזאַ צובראָכענער יוד ווי איך, אויף מיר נעהמען אַזאַ טירחה.

פּיאַוווקין. נישקשה, גאָט וועט אייך העלפען, ס׳טייטש, ווערען זשע וועט זיך זאָרגען פאַר דער שטאָדט ווען ניט איהר? ווער דען וועט אין זינען האָבען די אָרעמע לייט נעבעך, אַז ניט פריהער גאָט און דער נאָך איהר, בערעכענט זיך נאָר גוט ר׳ איצע וואָלף

וועט איהר זעהן, אַז איהר מאָרט זיך גאָר ניט דערפון אָבזאָגען, פערשטעהט איהר?...

ספּאָדיק (מיט אַ יראת־שמים פּנים׳על) וועניג איז פאַר מיר די חברות מיט נאָך אַנדערע שטאָדט־זאַכען? סטייטש וואָס האָט מען זיך אויף מיר אָנגעזעצט? וואָס וויל מען נעבעך האָבען פון מיר, אַלץ פון מיר? ווייניג פאַר מיר די אַלע חברות...

פּיאַוווקין (מיט אַ שמייכעלע) וואָס מיינט איהר, ר׳ איצע וואָלף, טאַקע וועניג, פאַר אַזאַ יודען ווי איהר איז דאָס טאַקע וועניג... איך זאָג אייך נאָך אַמאָל, ראַזבערייעט מיין פּלאַן גאַנץ גוט, וועט איהר זעהן, אַז איהר קענט זיך בשום אופן ניט אָבזאָגען, און ווייטער ווי איהר פערשטעהט...

ספּאָדיק (מיט אַ זיפץ) אַוודאי איז דאָס פאַר אַזאַ צובראָכענעם יודען ווי איך אַ גרויסע טירחה, טאַקע אַ טירחה גדולה, נאָר אַ טובה פון אָרעמע לייטס וועגען נעבעך, פון אַ שטאָט יודען וועגען...

פּיאַוווקין (מיט אַ גנבה־שמייכעלע) מיט אייך, ר׳ איצע וואָלף, ווי איך זעה, בין איך שוין אַ פּנים פאַרטיג. איצט מוז איך געהן צו דעם איבעריגען עולם איבערשמועסען מכח דעם עסק, וואָס מען האָט דאָ צו טאָן. עס איז נאָך דאָ גענוג אַרבייט. הכלל מיר איז שוין באַשערט תמיד אַרבייטען, פּראַצעווען און זאָרגען זיך פאַר דער שטאָדט, מסתמא וועט מיר גאָט העלפען... זייט געזונד, ר׳ איצע וואָלף, אייער געזונד איז איצט נייטיג. איהר דאַרפט טובות טהאָן דער שטאָדט...

ספּאָדיק (פערפרומט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען) בזכות זה זאָל מיר השי״ת טאַקע געבען כח, אַוודאַי איז דאָס נעבעך פאַר מיר, פאַר אַזאַ צובראָכענעם יודען ווי איך, אַ גרויסע טירחה.

פּיאַוווקין. לאָזט זיך נאָר ניט אָב, ר׳ איצע וואָלף, ניש׳קשה איהר וועט איה״ש קומען צו די קרעפטען... אַ גוטען טאָג (ער נעהט אַרויס).

ספּאָדיק. (רייבט זיך די אויגען) אַ, עס איז מיר ליכטיג געוואָרען אין די אויגען, געלויבט איז גאָט, עס איז מיר אַראָב אַ שטיין פון דעם האַרצען, עס וועט אם ירצה השם זיין גוט, מיין מחשבה איז חלעבען אַ גוטע. איך וויל: יודען זאָלען בלייבען טאַקע יודען, יודען

זאָלען טאַקע בלייבען דאָס, וואָס זיי זיינען, און בעהיט ווערען פון גזרות,
רעות, איך וועל מיך אַוודאַי סטאַרען מיט כל אַ מעגליכקייטען, נו און
דערפאַר מעג איך ביי זיי עפּעס נעהמען אפילו על פּי דין, נאָט
אַליין וועט מיר אויך ניט הייסען, איך זאָל זיין ביי זיינע יודעלעך
אַ שומר חנם, איך בין דאָך אַ בשׂר ודם, איך דאַרף האָבען ברויט און
צום ברויט, פון וואַנען זשע וועל איך דאָס אַלסדינג נעהמען?.. ווי
די מעשׂה וועט שוין זיין, צי וועל איך נעהמען עפּעס מעהר אָדער
עפּעס וועניגער, דאָס איז קלייניגקייטען, אַ רענדעל אַרויף, אַ רענדעל
אַראָב, יודען וועלען דורך דעם חלילה ניט בדלות ווערען, נאָר דער-
פאַר אָבער וועלען זיי פון אַ חשש טרפות שוין זיכער בעוואָרענט זיין,
זיי מעגען גאַנץ רוהיג זיין, איך וועל זיי אָבהיטען און אַליין אַכטונג
געבען, עס זאָלען זיין גוטע שוחטים. דער עיקר איז פאַר יודען
גוטע שוחטים.... וואָס מאַכט עס אויס אַ שטיקעל פלייש מעהר
אָדער אַ שטיקעל פלייש וועניגער, אַ יוד דאַרף ניט קוקען אויף אַזעלבע
זאַכען, אַ שוחט אַ גוטען, אַ פרומען שוחט, אָט דאָס דאַרפען יודען
האָבען, און מכח דעם מעגען זיי שוין זיך אויף מיר פאַרלאָזען, זיי
וועלען שוין מיט גאָטס הילף האָבען גוטע שוחטים...
(ער בלייבט שטעהן אַ ביסעל שטיל, ניט זיך דערנאָך אַ פּאַטש אין שטערען) אָך, איך
האָב גאָר פאַרגעסען, אַז איך בין היינט מיט סנדקאות אויף צוויי
ברית'ען. גוט חלעבען, וואָס היינט נאָר צוויי, איך וועל היינט האָ[...]
וואָס צו טהאָן, איך וועל מיך געהן אָנטהאָן, מען מוז שוין אויך [...]
וואַרטען, עס איז צייט צו גיין (ער געהט אַריין אין אַנ'אַנדער חדר : [...]
צו די [...]):

דריטע סצענע

ר' משה בעל-תכלית, דערנאָך ספּאָדיק.

משה בעל תכלית (לויפט אַריין ווי אַ פערישמיטע מויז גאָר אָהן אַנ'
אָטעם) גוט מאָרגען, ר' איצע וואָלף! איך דאַרף מיט אייך איבערשמו-
עסען מכח איין ענין, מכח אַ תכלית-זאַך... (ער קוקט זיך אַרום) אַ, ער
איז שוין ניטאַ? ער איז שוין ניטאַ! ער איז שוין אַ פּנים אַליין אַוועק-

געגאַנגען מכח דעם ענין, איך קען איהם, ער איז אַ זריז ווי באַלד
ער שמעקט אָן אַ תכלית-זאַך. ע... עס איז דאָך עפּעס גאָר קיין
תכלית ניט. ער קאָן דאָך דערוויל מיט די איבריגע אָבאַרבייטען
דעם עסק און איך וועל חלילה בלייבען פון דרויסען. (ער קוקט זיך נאָך
אַ מאָל אַרום אין אַלע זייטען און ווערט פרעהליך) אַך גערליבט איז גאָט, ער איז
נאָך ניט אַוועקגעגאַנגען, זיין ספּאָדיק ליגט אויף דעם טיש, ער האָט
געמוזט נאָר אויף אַ מינוט אַרויסגעהן, איך וועל וואַרטען ביז ער וועט
קומען. איך וועל איהם שוין היינט ניט אָבלאָזען, דער עיקר איז דאָך
ער, איך וועל מיך היינט אָן איהם האַלטען ווי אַ קינד אָן דער מאַמעס
פאַרטוך (ער געהט-צו צום טיש. האַפּט פאַר שמחה דעם ספּאָדיק און בעטראַכט איהם
פון אַלע זייטען) אַך, זעהר אַ גוטער, זעהר אַ פיינער ספּאָדיק, טאַקע אין
תכלית אַריין אַ גוטער ספּאָדיק! (ער קלאַפּט אויף איהם מיט אַ פינגער) אַ ספּאָ-
דיק, אַ חיטרע קעפּעלע ליגט אין דיר, ספּאָדיק! אַ גמרא-קעפּעלע מיט
אַלע דריידעלעך. איך וועל דיך היינט פון דעם אויג ניט אָבלאָזען,
מען זאָל חלילה ניט אָבמאַכען אָהן מיר די גאַנצע חתונה. חלעבען,
מיר קומט עס באמת פאַר ווי אַ חתונה, פּיאַווקין איז דער שדכן, ער
רעדט אונז אַ שידוך, מיר זאָלען נעהמען די טאַקסע. זעהר אַ רייכע
כלה! מיר זיינען — די מיוחסים און זי די רייכע, זי גיט אין נדן אַריין
אַ גאַנצע שטאָדט מענשען אַנטקעגען, אַ 60 טויזענד פּאָדאַנעס, השי"ת
זאָל נאָר געבען כח — מען קען מיט איהר וויסען פון אַ לעבען. (ער ווערט
נאָך פרעהליכער) אַך, קעצטעלע, קעצטעלע, הרי את מקודשת לי, הרי
את מקודשת לי, קעצטעלע, כדת ר' איצע וואָלף ספּאָדיק ושטאַנדהאַפּט!
זיי ביידע פערשטעהען אַנ'עסק, קוקען אין תכלית אַריין, טויג אונז
שטאַנדהאַפּט זעהר גוט אין שותפות, שטאַנדהאַפּט איז אפילו אַ דייטש,
געהאַפּט אין דער מעשׂה, און קוקענדיג אויף אונז זיינען מיר אין פלוג
איינער פון דעם אַנדערען פערשיידען, נאָר וואָס מאַכט עס אויס?
אַבי אונזער כוונה איז גלייך, אַבי מיר האָבען איין מחשבה. וואָס
מיינט דען אַ יוד היינטיגע צייטען, אַ שטיקעלע פרנסה, און וואָס טהוט
מען נעבעך ניט פאַר דער פרנסה? שטאַנדהאַפּט נעבעך פרובט זיך
אין דער טומאה, מאַכט זיך פאַר אַ דייטש, תאָמר וועט דאָ אַרומ-
געהן, ספּאָדיק אַ שטייגער מוטשעט זיך נעבעך אין דער קדושה...
ניש'קשה. מיר וועלען זיין חבר, מיר וועלען אַלע איה"ש קוקען אין
תכלית אַריין און טהאָן טובות, נאָר ווי דערלעב איך שוין דאָס אָבער!
(ספּאָדיק קומט אַריין אָנגעטהאָן אין אַ טוהליג מיט אַ שטעקען אין דער האַנד משה בעל

תּכלית לויפט איהם אַנטקעגען) וואָס איז, ר׳ איצע וואָלף, איהר געהט שוין.

ספּאָדיק. אַ, יאָ, שוין צייט, מען מוז שוין אויף מיר וואַרטען.

בעל־תּכלית. איך בין געקומען געהן טאַקע מיט אייך אינ־איינעם.

ספּאָדיק. וואָס איז, איהר האָט אויך אַ כבוד?

בעל־תּכלית (מיט פייער) אַ שאלה אַ ביסעל, אויב זיך האָב אַ כבוד? איך האָב אין דער זאַך אַ גרויסען חלק.

ספּאָדיק (פערוואונדערט) וואָס הייסט, איהר האָט דערינען אַ חלק?!

בעל־תּכלית (נאָך מיט מעהר פייער) ס׳טייטש, איך האָב דערינען געאַרבייט!

ספּאָדיק. וואָס זאָגט איהר! ר׳ משה, סטייטש, וואָס זאָגט איהר?

בעל־תּכלית. ס׳טייטש, וואָס זאָג איך? איהר ווייסט דען ניט, ר׳ איצע וואָלף, וואָס איך זאָג?!

ספּאָדיק. ניין! ביי מיין יודישקייט, איך ווייס ניט! זאָגט וואָס מיינט איהר?

בעל תּכלית. ס׳טייטש, דאָס קעסטעלע מיין איך, פּיאַווקין האָט דאָך אייך ערשט געזאָגט, ער זאָגט, אַז איהר זייט מסכים.

ספּאָדיק (ווי פון שלאָף) אַ, די טאַקסע מיינט איהר! כ׳לעבען, דאָס איז פאַר מיר אַ טירחא, איך בין לא עליכם אַ צובראָכענער יוד, ווי קען איך אויף מיר נעהמען אַזאַ טירחא?

בעל־תּכלית. מען מוז דאָך אָבער זאָרגען פאַר דעם תּכלית, מען מוז דאָך אַמאָל זאָרגען פאַר קהל׳ס תּכלית, סטייטש, ווער דען זשע, ווער דען זשע, ר׳ איצע וואָלף?

ספּאָדיק. לאָם מיר דאָס אָבלעגען אויף אַיין אַנדער צייט, מיר וועלען זיך נאָך מיישב זיין, איצט איז מיר שוין צייט צו געהן אויף דעם ברית.

בעל־תּכלית (שטילערהייד צו זיך) יזר וויל זיך פון מיר אויס־

דרעהען, איך קען נאָך חלילה בלייבען פון דרויסען, מען דאַרף איהם ניט אָבלאָזען (צו ספּאָדיקען) איך וועל מיט אייך אויך געהן, דער בעל ברית איז מיינער אַ שטיקעל מחותן.

ספּאָדיק. נו גיט־זשע מיר, זייט מוחל מיין ספּאָדיק. וואָס איז, ר׳ משה, וואָס קוקט איהר אַזוי אויף מיין ספּאָדיק? ער געפעלט אייך אַזוי?

בעל־תּכלית (שאָקעלט מיט דעם קאָפּ) אויב ער געפעלט מיר! ער איז טאַקע אין תּכלית אַריין אַ גוטער ספּאָדיק, איך וועל מיר בלי נדר אויך מאַכען אַזאַ ספּאָדיק, (ר׳ איצע וואָלף נעהמט און טהוט אָן דעם ספּאָדיק און געהט אַוועק מיט ר׳ משה בעל־תּכלית).

פיערטע סצענע

(אַלין ביי ספּאָדיקען אין חדר):

שלמה וועקער. דערנאָך גדליה פּיקהאָלץ.

וועקער (אַריינגעהענדיג) ער איז ווידער ניטאָ! נעכטען האָט ער מיך בעשטעלט, איך זאָל היינט אין דער צייט קומען איהם שרייבען די פּאָסט, און ער אַליין איז ניטאָ, ער איז אויף אַ ברית! אַלע טאָג איז ער אויף בריתּ׳ען, אַלע טאָג אויף שמחות! אַ שיינער סוחר, כ׳לעבען! אָט וואָס הייסט אַ סוחר, ניט קענען איבערלייענען אַ בריעף! ניט קענען אָנשרייבען אַנ׳אַדרעס, און נישט אויסלאָזען ניט איין ברית, ניט איין בר מצוה, און נאָך אַזעלכע שמחות! איך פערשטעה אָסור ניט, ווי אַזאַ סוחר קען זיך האַלטען אפילו אַ טאָג! פונדעסט־

*) אסור ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב־יד פעהלען די עטליכע בלעטלעך און די ווייטערדיגע סצענע הייסט דאָרטען די זעקסטע, מען זעהט אַרויס, אַז זי איז געשעהן מיט עטליכע יאָהר שפּעטער, נאָך דער גזירה, אַז יודען זאָלען מאַכען געשטודירטע רבנים. פאַר די וואָס לייענען מאַכט דאָס אָבער גאָר ניט אויס, זיי קענען לייענען גלייך און זאָלען אפילו ניט וויסען, אויב עס פעהלט עפּעס אָב.

װעגען איז ער דאָך רייך... מערקווירדיג! ניט אַנדערש טאַקע, אַז רוחות אַרבייטען פאַר אַזעלכע סוחרים, אַז מלאָכים היטען זיי אָב, אַז אַ מלאַך וואַרפט זיי אַראָב אַ גראָשען... (ער זעצט זיך אַנידער און נעהמט אַרויס פון דער קעשענע אַ אידיש ביכעל) וואָס זאָל איך טהאָן? איך מוז שוין אויף איהם וואַרטען, נאָך גוט וואָס איך האָב מיט זיך דאָס ביכעל, וועל איך מיר דערווייל אַריינקוקען, איך וועל טאַקע איבערלייענען דאָס ביכעל שירים, גאָר פון אַ נייעם מחבר (ער קוקט אַריין אין דעם ביכעל, די טיר עפענט זיך שטילערהייט אויף און פיקהאָלץ געהט אַריין)׳

פיקהאָלץ (צוגעהענדיג צו וועקער׳ן גאַנץ שטיל) וואָס האָסט־דו זיך אַזוי פערטיעפט אין לערנען, שלמה?

וועקער (גיט זיך אַ כאַפּ גאַנץ אויסער זיך) וואָס זעה איך? דו ביזט עס גדליה, פון וואַנען האָסט דו זיך דאָ פלוצלים גענומען, מיין גוטער, מיין טייערער גדליה? ווען ביזט דו געקומען? (ער קושט איהם).

פיקהאָלץ (גאַנץ רוהיג) איך בין געקומען טאַקע היינט.

וועקער. אַך, גדליה! ווי פאַלסט דו אוים צו קומען אַהער?

פיקהאָלץ. שאַ, וואונדער זיך ניט אַזוי, שלמה! עס איז גאַנץ פּראָסט, איך בין שוין געוועזען ביי דיר אין דער היים. האָט מיר דיין ווייב געזאָגט, אַז דו דאַרפסט זיין דאָ. (ער זעצט זיך אויף אַ ביינקעל)׳

וועקער (רוקט צו זיין ביינקעל צו פיקהאָלצען) נו, איצט דערצעהל מיר, וואָס מאַכסט דו? וואָס הערט זיך אין טונעיאַדעווקע?

פיקהאָלץ (גיט אַ מאַך מיט דער האַנד) אין דיין טונעיאַדעווקע?!

וועקער: נו זאָל זיין אין מיין טונעיאַדעווקע, וואָס מאַכט דאָרט אונזער גביר? איז ער נאָך, אומשטעהנס געזאָגט, אַלץ מבולבל אָהן אַ פּיצעל חאַראַקטער? מאַכט ער נאָך טאַקע אַלץ פון זיין מויל אַ חאַלעווע און בייט צעהן פריינד אַ טאָג? יאָ, סטייטש, דער אַרענדאַר. ווי הייסט ער צום טייפעל... איך האָב שוין פערגעסען, ווי ער הייסט, אָט דער הויכער אַרענדאַר מיט אַ געגאָלטען האַלז ווי ביי אַ סטאַרעסטע. וואָס מאַכט ער?

פיקהאָלץ. איך וויים, וועמען דו מיינסט, ער איז היינט אַ קבצן און האַלט שוין מעהר ניט דעם גביר אויף דער אַרענדע.

וועקער. אַ רחמנות, כּ׳לעבען, וואָס טויג נעבעך אַזאַ פּראָסט מענשעל ווי ער אָהן געלד? כּ׳לעבען, אַרחמנות! ווער דען־זשע, זאָג מיר, האַלט היינט דאָרטען דעם גביר אויף דער אַרענדע?

פיקהאָלץ. דער גביר האָט זיך ניט לאַנג אָבגעגעבען אין דער אַרענדע מכמה טעמים צו ר׳ גרשון חייקעס, ער טראָגט איהם איין אָפּשר פיער טויזענד רובעל אַ יאָהר, ער האָט צו זאָגען איבער דעם קהל־שטיבעל, איבער אַלע טשלענעס און איבער איטליכען אין דער שטאָדט, מען זאָגט, ער האָט צו פערדאַנקען די אַרענדע ר׳ נתן פויגעלס, דעם שטאָדט־בורר

וועקער. ר׳ נתן איז, כּ׳לעבען, אַ קלוגעטשקער, וואָס מאַכט ער? איז ער טאַקע נעבעך נאָך אי היינט אַ קבצן? ער האָט שוין אין זיין לעבען אַ סך מאָל אָנגעזעצט און פאָרט נעבעך אַ קבצן׳

פיקהאָלץ. וואָס קבצן, ער איז זיך היינט מפרנס גאַנץ שען פון אוראָקען, וואָס ער גיט אויף דער עלטער שפּאָגעל נייע אָנזע־צערם, ווי אַזוי זיי זאָלען ענטפערען קוממיות, אַ חוץ דעם קנעלט ער עפּעס מיט דעם גביר, ער מוטשעט זיך נעבעך מיט איהם, ווי אַזוי מע מאַכט פאַטשערקעס? ווי אַזוי מען צאַפּט פון דער וואַנט געלט? ווי אַזוי מען ציהט אַרויס קליי פון די ביינער? ווי אַזוי מען מאַכט פון שנייי גאָמעלקעס? ווי אַזוי מען מאַכט מיט דער רייף? ווי אַזוי מען פערבלענדעט די אויגען? ווי אַזוי מען כאַפּט פיש פאַר דער נעץ וכדומה נאָך אַזעלכע קונצען.

וועקער (טוט אַ שפּיי) פּפו זאָל עס ווערען! עס איז דאָך אַ שרעק, וואָס ביי אַייך אין טונעיאַדעווקע געהט פאָר.

פיקהאָלץ (קוקט שארף אָן וועקער׳ן) ביי אַייך אין טונעיאַדעווקע! זאָגסטו, און ביי אַייך אין גלופּסק איז דען בעסערע פּאַראַדקעס. איך מיין, כּ׳לעבען, ניט! קוק זיך נאָר גוט צו, וועסט דו זעהן, ווי ביי אייך טאַקע און נאָך אין אַנדערע יודישע שטעדט ליעגען די אָרעמע נעבעך צעהן איילען אין דער ערד, עס זיינען שוין דאָ אַזעלכע גוטע און פרומע מענשעלעך, וואָס פאַר פרומקייט, פאַר גוטסקייט לעגען זיי אַוועק אַלע געשעפטען און גיבען זיך אָב נאָר מיט שטעדטישע זאַכען און זאָרגען זיך נאָר לטובת הכלל, איינער איז אַ בטל טאַקסע, איינער

איז אַ פּאָוויערענע, איינער איז אַנ׳אַרענדאַר, איינער איז אַ גבאי איינער אַ בעל=עצה, איינער אַ תקיף, איינער דעם רב׳ס קרוב, איינער דעם גביר׳ס בן=בית, איינער מאַכט באָם, איינער איז אַ מיוחס, איינער אַנ׳אייניקעל, איינער האָט אַ באָבע אין אָרץ ישׂראל, איינער טאַנצט אויף אַלע חתונות, איינער איז אַ שטאָדט=פּעטער, איינער קהל׳ס יורש און איינער גלאַט אַ שיינער יוד.—נו, געפינט זיך נאָך ערגעץ אין דער וועלט, אונטער אַלע אומות, אַזוי פיעל גוטע מענשען, וואָס זאָרגען זיך פאַר דעם כלל ווי בּיי אונז יודען, רחמנים בני רחמנים? בּיי די אומות, אַ שטייגער, איז אַ גביר אָדער אַ פּאָמיעשטשיק, אָדער אַ סוחר, אַ פאַבּריקאַנט וכדומה, בּיי אונז אַקעגען איז אַמינדעסטער גביר׳על אין אַ שטעדטעל דאָס רוב אַ בעל טאַקסע, אַ גבאי, אַנ׳עסקן במצות, ער איז נאָר אַ סוחר לפנים, באמת טראָגט ער אויף דעם קאָפּ די גאַנצע שטאָדט יודען נעבעך, ובזכות זה האָט ער מיט אַלע בעלי טובות די ברכה, וואוהין זיי קעהרען זיך און ווענדען זיך... זיי זאָרגען נעבעך, זיי זאָרגען ביז זיי נעהמען אויף זיך לייב און ווערען אָהן עין הרע דיק, פעט, לויטער, מיט שענע בייכלעך, און זיי זיינען זייערע שונאים אויף צושפּרינגעניש אומעטום נושא חן... די אָרעמע געהט עס אָבער ניט אין נוצען, פון די פיעל טובות, וואָס מען טוט זיי, הערען זיי אויף וואָס אַ טאָג ווייטער צו עסען, זיי קרענקען, זיי ווערען אויסגעדאַרט, אַקוראַט ווי. אַ בן יחיד בּיי אַ טאַטען אַ נגיד, וואָס מען דושעט איהם, מען היט איהם אָב פאַר גרויס ליעבע און געטרייסאַפּט פון עסען, און מען גיט איהם איבער אין די הענד פון אַ סך ניאַנקעס, זיי זאָלען איהם למען השם אָבהיטען, ער זאָל ניט חאַפּען קיין איבּריגען ביסען. האָט זשע דען ניט באמת טאַקע איטליכער אָרעמער יוד אין אַ שטעדטעל אויף זיין חלק צוויי=דריי בעלי טובות, וואָס דורך זייער השגחה קען ער שוין קיין איבּעריגען ביסען ניט חאַפּען? וואָס עסט דען אַ יוד, אַנ׳אָרעמאַן? קרענק, מכות מיט יסורים, אַ שטיקעל טרוקען ברויט מיט פּיסנעם קאַליש, פון פלייש וויס ער ניט, וואָס צו זאָגען, חוץ אַ שבּת אֶפשר מאַכט ער זיך אַ ביסעל פליישיג מיט אַ ביין, מיט אַ שטיקעל לונגען לעבער, דערפאַר פאַלט איהם אָב אַ שטיק פלייש. און ווי מתים עסען, אַזאַ פּנים האָבען זיי.—נישט גוט, שלמה! נישט גוט, כ׳לעבען=וואָס מיר יודען זיינען אַזעלכע רחמנים, נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס בּיי אונז אין די שטעדטלעך זענען זעהר פיעל בעלי טובות! נישט גוט, נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס אַ סך מענשען בּיי

אונז זאָרגען זיך ניט בעסער פאַר זיך, זיך אויסלערנען עמוואָס אָדער זיך צו בעשעפטיגען מיט עפּעס אַ מלאָכה און ווילען אַלץ זאָרגען פאַר אַנדערע! נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס איטליכער ליאדע לעדיגגעהער, וואָס איטליכער דראַב, איטליכער עזות פּנים, איטליכער צבוע׳ק ווערט לוצים פון דער העלער הויט אַ שטאַט=מענש, אַ פיינע=בריה און אַ בעל טובה, נישט גוט, כ׳לעבען, טאַקע זעהר נישט גוט!...

וועקער. עפּעס ביזט דו היינט זעהר אין כעס, מיין ליעבער גדליה, עפּעס רעדסט דו מיר זעהר שטאַרק מיט האַרץ! האַ?!

פיקהאָלץ. יאַ, איך קען מיך שוין ניט איינהאַלטען, איך מוז שוין אויסרעדען דאָס האַרץ, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, ניט מיט מיין מויל גערעדט, אָט דאָס זענען אונזערע שטאָדטמענשען, אָט נעהם טאַקע, אַ שטייגער, בּיי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשוינען, וואָס דו האָסט זיך ערשט אויף זיי נאָכגעפרעגט. דו מעגסט צו זיי צורעכענען משה לאַפּ, טרייטעל חאַפּ, יוסעל צאַפּ, ניט זיי מיין איך, די וואַנד מיין איך—ווער זיינען זיי? וואָס קענען זיי? דער האָט זיך אויסגעלערענט אַין אַדרעס אויפשרייבען, איז ער שוין קהל׳ס פּאָוויערענע, יענער האָט זיך ערגעץ אין איין איינפאָהר=הויז אויסגעלערענט עטליכע ווערטער רוסיש מיט גרייזען, איז ער אַ שתדלן, אַ גאַנצער חאַדאַטאַי. דער האָט מירידען, אַ בלייך אויסגעוויקט פּנימעל — איז ער אַין ארץ=ישׂראל=גבאַי, אַ כשר׳ער יוד, אַ שענער יוד. יענער איז איין עזות פּנים, נעהמט ער אַ חלק אין דער טאַקסע. דער אַזוי, יענער אַזוי. — מען שרייט אַלץ אויף דעם נאַראָד יודען נעבעך, זיי זיינען פויל, זיי זיינען ניט געזונד, זיי זיינען עקשנים, זיי ווילען זיך ניט בילדען וכדומה נאָך אַזעלכע פערבּרעכען. געוואַלד! וועל איך שרייען. וואָס זיינען זיי נעבעך שולדיג, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן, אַז זיי זיינען אונטער אַזאַ פּינסטערע אָפּיעקע? אַז מען ציהט בּיי זיי אַרויס די קליי פון די ביינער, אַז איין יודעל נעבעך האָט איבער זיך אויף זיין חלק דריי בעלי טובות, וואָס נאָגען איהם אויס דעם מאַרך, פערשלאָגען איהם דעם קאָפּ, האַלטען איהם אין דער מורא, דערטאַפּען בּיי איהם אַרויס דעם לעצטען גראָשען, פערבלענדען איהם די אויגען און פערמוטשען איהם מיט זייערע טובות?! יודען זיינען, כ׳לעבען, ניט שולדיג, זיי האָבען גוטע הערצער, זיי האָבען בטבע שכל און געפיהל, זיי פער=

שטעהען איין עסק, זיי זיינען נכנעים און קענען זעהר פיעל אראַבשלינגען, נאָר וואָס העלפט עס, אַז זיי האָבען גענעבעך ניט קיין מזל, אַז זיי זענען נעבעך אומגליקליך, אַז פון כמה שנים שטיקט מען זיי צונויף אַלע אינאיינעם אין איין אָרט ווי די שאָף, אַז זיי זעהען פאַר זיך ניט קיין וועלט און קענען ניט אַטהעמען קיין פרייע לופט. אַ מענש מוז דאָך אָבער עסען, מוז דאָך זיך דערנעהרען און אונטערהאַלטען זיין לעבען כל זמן ער זשיפעט, כל זמן עס שלאָגט זיך אין איהם איין אָדער, דעריבער זוכען זיי שפע איינער פון דעם אַנדערען, דער שטאַרקערער וויל דערקוועטשען דעם שלאַפערען, מען טראַכט אויס כל אַ מיני תחבולות, ווי אַזוי צו דערטאַפּען אַ שטיקעל ברויט, ווי אַזוי צו דערהאַלטען די נשמה, די נאַטור איז שטאַרק, זי פאָדערט איהרס, זי סטאַרעט זיך, זי זוכט כל אַ מיטעל זיך צו דערהאַלטען. אָט דעריבער זענען דאָ בּיי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשיינען, וואָס מיר האָבען פון זיי גערעדט, אָט דעריבער זיינען דאָ ביי אונז אַזעלכע מיני מענשלעך, דערצו נאָך זעהר אַ סך זיידענע יודען, גאַנצע פאָלקען שדכנים, מלמדים, גאָטס סטראַפּצעס וכדומה נאָך אַזעלכע טשינאָווניקעס, זיי אַלע ווילען עסען, זיי אַלע האָבען אַ נשמה און סטאַרען זיך זי צו דערהאַלטען, זיי האָבען אַלע חושים, אַ טבע פון מענשען, זיי ווילען לעבען! אַקעגען דער טבע העלפט זיך ניט צו באָרען, אַקעגען איהר העלפט ניט קיין עצות, קיין חכמות, זי איז אַלצדינג גובר! אַך נישט גוט, שלמה! אַ רחמנות, בּ׳לעבען, אויף אונזערע יודעלעך. עס וואָלט שוין צייט געוועזען, מען זאָל זיי לאָזען אַביסעל אָטהעמען, אַביסעל דיכען!....

וועקער. ניין, גדליה, עס איז עפּעס ניט גלאַט, עס מוז עפּעס זיין, וואָס דו רעדסט אַזוי פיעל מיט פייער. ס׳טייטש, דו קאַלטער גדליה, דו שטילער, דו גוטער, דו ליעבער גדליה זאָלסט רעדען אַזוי פיעל מיט האַרץ! ניין, ניין! זאָג דיר וואָס דו ווילסט, עס איז עפּעס ניט גלאַט. (ער לעגט ארויף זיין האַנט אויף פּיקהאַלץ׳ם אַקסעל) איך בעט דיך, גדליה, דו בלייבּסט הייע אויף לאַנג?

פּיקהאָלץ. ניין, איך וויל נאָך היינט אַוועקפאָהרען.

וועקער. וואָס איילסט דו זיך אַזוי קיין דיין טונעיאַדעווקע?

פּיקהאָלץ. זאָג ניט מעהר, איך בעט דיך, „דייז טונעיאַדעווקע", איך בין שוין ניט מעהר קיין טונעיאַדעווקער

וועקער (פערוואונדערט) וואָס הייסט? דו ביזט שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב. ס׳טייטש, ווי קומט עס? פאַר וואָס?

פּיקהאָלץ. דו פרעגסט, פאַר וואָס? פאַר דעם! פאַר דעם, וואָס בּיי אונז זיינען דאָ בּעלי טובות, וואָס קיינער פון דער אָבשטשעסטווע האָט ניט קיין דעה, וואָס מען הערט זיי ווי דאָס מילכיגע קליינגעל, וואָס איטליכער ציטערט צו זאָגען אַ וואָרט, פאַר דעם, וואָס ר׳ טרייטעל, זאָל לעבען, הייסט די שטאָדט, וואָס ער מיט זיין כנופיא האַלטען אין זייערע הענד אַלצדינג: די טאַקסע, די אַרענדע, דאָס קהלשטיבעל, אַלע צדקות און עולמות=געלד, וואָס זיי מאַכען טשלענעס, ווועלכע זיי טויג, און נעהמען בלאַנקע וועקסלען בּיי דעם גאַלאָוואַ, בּיי דעם רב וכדומה, כדי אין פאַל, אַז זיי ווועלען ניט טאָן דאָס, וואָס ר׳ טרייטעל מיט זיין כנופיא ווילען, וועט מען אויף זיי אויספילען די וועקסלען *). היינט פערשטעהסט דו, פאַר וואָס איך בין שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב? איך קען מיך ניט פערקויפען, איך קען ניט האַלטען בלאָט מיט פאַלשע מענשען און בערייסען אַ שטאָדט אָרעמע לייט נעבעך, איך קען ניט זיין געבונדען און טאָן נאָר דאָס, וואָס יענער וויל, וואָס יענער הייסט און וואָס יענעם טויג... איך בין נאָך פאַר די ווייבאָרעס אַוועקגעפאָהרען, זאָל זיך דאָרט איין אַנדערער זיין רב.

וועקער (מיט אַ ביטער האַרץ) וואָס הייסט, און מען שווייגט זיי, אָט=אָ=דער גאַנצער כנופיא?! עפּעס הפקר אַ וועלט!

פּיקהאָלץ (מיט אַ זיפץ) יודען זיינען נעבעך דערשלאָגען, זיי מיינען, אַז אַזוי דאַרף טאַקע זיין. וועד אונטער אַלע אומות קען נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?... און, איבּעריגענס, אַז מען שרייט אַמאָל יאָ אויף ר׳ טרייטעלס שטוטשקעס, אויף זיינע גנבות, הייסט עס נאָך, מען איז דאַנאָסטשיקעס, אַ גאַנצע שטאָדט מענשען, טויזענדער בעלי=בתים און בעלי מלאָכות זיינען דאַנאָסטשי=

*) אמר ר׳ מענדעלע, אויף מיין נסיעה אין בעסעראַביע האָב איך בעגעגענט אַוּנ מין טרייטעל אין אַ שטעדטעל אויף דעם דענסטער, עטליכע ווערסט פון יאַמפּעלע. איך האָב זיך דאָרטען איבּער איהם אָנגעהערט זעהר שרעקליכע זאַכען, ער איז אַ מזיק אין אַ לאַנגען טלית=קטן, מען האָט פון איהם גענוג צרות אויסצושטעהן! השי״ת זאָל שומר ומציל זיין אַלע יודעלעך פון אַזעלכע ר׳ טרייטעלעך.

קעס, די שטאָדט, דאָס הייסט ר׳ טרייטעל מיט דער כנופיא, איז ברוגז, פאַר וואָס מען בעזפּאָקאָיעט זיי. מען קען טאַקע נאָך חאַפּען אַ פּסק, ר׳ טרייטעל. שרייבט וואוהין מען דאַרף אין דעם נאָמען פון דער שטאָדט... מיט חתימות האָט ער קיינמאָל ניט וואָס צו זאָרגען. זיי ליגען ביי איהם תמיד פאַרטיג אָנגעגרייט, היינט האָט ער דאָך עפּעס נאָך וועקסלען אויך!...*)

וועקער (קוועטשט דאָס ביכעל אין דער האַנד זעהר שטאַרק אויפגעבראַכט), גדליה! בלייב היע, גדליה!

פיקהאָלץ. דאָ איז ניט מיין אָרט.

וועקער (נאָך שטאַרקער אויפגעבראַכט) פאַרקעהרט, דאָ איז דיין אָרט (ער שטעהט אויף און רייסט דאָס ביכעל פאַר גרויס עגמת נפש).

פיקהאָלץ (קוקט אָן וועקערן פערוואונדערט) וואָס טוסט דו, שלמה?

וועקער (מיט אַ ציטערענדע שטימע) איך טו דאָס, וואָס אונזערע עלטערען האָבען געטאָן אַמאָל בשעת חורבן דאָרטען אויף די

*) אמר ר׳ מענדעלע: איך האָב נאָך אַ תירוץ אויף וועקער׳ס שאלה, ער פרעגט, פאַר וואָס מען שווייגט ר׳ טרייטלען וכדומה, ווי איך זע קען ער אַפּנים ניט, זאָל ער מיר מוחל זיין, די פּוילישע יודען, אַפּוילישער איז אַלץ אַ בריה ביי זיך אין שטיב, אין בית מדרש. אונטער דעם אויווען, דאָרט סמאַליעט ער די וועלט, ער קען ניט צוזעהן די עולות, דעם גראַבעווש, וואָס עס געהט פאָר אין דער שטאָדט, ער ליאַרעמט, ער פּילדערט, ער גיט עצות, מען זאָל שרייבען פראָשעניעס, מען זאָל שרייבען אויף די נייע ציייטונג, מען זאָל אַלע שטיקלאָך אַרויספיהרען ווי בוימעל אויף דעם וואַסער, מען זאָל טאַקע איינמאָל אָנלעהרנען די פאַלשע מענשען, מען זאָל אויסמאַכען דעם, מען זאָל אויסמאַכען יענעם, נאָכדעם וואָלט איהר זעהן, אַז עס קומט צו עפּעס, איז ניטאָ קיינער אין דער היים, ער בעהאַלט זיך אין אַ מיזיענלאָך פאַר אַ רויטען קאָלנער, ער ווערט אַ קעצעלע, אַ תם. ער גיט נאָך אָב אַ שיינעם גוט מאָרגען דעם דאָזיגען, וואָס ער האָט אויסגעמאַכט מיט דער צונג, פאַרקעהרט ער דרינגט איהם אַז אומעדום, אין אַלע שולען שרייט ער און וועט שרייען, אַז קיין עהרליכער חוץ איהם איז טאַקע ניטאָ, מאַלע וואָס שונאים זאָגען. נאָר פון דעסטוועגען בין איך מודה, אַז פיקהאָלץ׳ס תירוץ איז זעהר אַיין אמת׳ער, אונזערע יודען נעבעך זיינען זעהר דערשלאָגען. אַ הויז דעם האָבען זיי מורא זיך צוקלאָגען אויף שלעכטע מענשען און אַרויסשרייבען זייער פאַלשקייט נאָר מחמת דעם טעם אויך, ווייל זיי ווייסען, אַז די אומות העולם בעשולדיגען דעם כלל ישראל פאַר אַ פרט און לעגען אַרויף דעם חטא פון איינעם אויף אַלע יודען. דעריבער איז זיי בעסער ניחא צו ליידען שטילערהייד, אײדער שרייען און עס זאָל חס ושלום אַרויסקומען אַ חילול השם.

טייכען בבל׳ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבען די משוררים אויפגעהאַנגען זייערע פידלען, זיי האָבען מעהר ניט געוואָלט זינגען, שפּיעלען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערען, געננוג זינגען, גדליה! געננוג שרייבען שירים, מליצות בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרעם פאָלק ליידט אויף דער טייך גנילאַפּיאַטקע. צעררייס אויך די סטרונעס פון דער יודישער פיעדעל (ער רייסט מיט איספּעגד). יודען זיינען ניט געבאָרען געוואָרען צו זינגען, צו שפּיעלען.... מען מוז האָבען אין זינען ערענסטערע זאַכען. בלייב היע, גדליה: מיר וועלען פּרובען ביידע היע עפּעס טאָן ווירקען, פאַר אונזערע אָרעמע יודען. דאָ גדליה, דאָ איז דעראָרט צו ווירקען.

פיקהאָלץ (מיט אַ ביטערען לאַכען) אַי, שלמה, ביי יודען ווילסט דו ווירקען! פאַר די וואָס דו וועסט זיך אָננעמען, טאַקע די אַליין וועלען דיר זיין שונאים, דער וואָס טרינקט זיך וויל תמיד אַריינשלעפּען אין וואַסער דעם דאָזיגען, וואָס ראַטעוועט איהם, קראַנקע האָבען כמעט אַלע פיינט דעם דאָקטאָר, דאָס ליעגט שוין אַזוי אין דער נאַטור. — דו ווערסט זיך סטאַרען עפּעס צו טאָן, עפּעס צו פערבעסערען, פלוצלים וועט קומען איינער און וועט אָבזאָגען אַ סליחה, אַז דו ביסט איין אַפּיקורוס, אַז עס פעהלט ביי דיר אַ האָר אין באָרד, נו דאָ הערט שוין אויף אַלצדינג, מען מאַכט דיך מיט דער בלאָטע גלייך און מען לאָזט זיך נאָך בעסער צו צו די בעלי טובות, אַקוראַט ווי דאָס אומגליקליכע חיה׳לע נעבעך לויפט צו אַליין צו דעם שרעקליכען שלאַנג, וואָס בעצויבערט און שלעפּט דאָס מיט די אויגען... ניין, שלמה, דו ביסט צו היים, ניין, זאָג איך דיר, שלמה, ניין, איך וויל ניט ווירקען.

וועקער (גראַטשעט זיך) דו בלייבסט גדליה! דו ווערסט היע זיין רב, איך בין גוט בעקאַנט מיט שטאַנדהאַפטען, ער איז דאָ דער גביר, דער גאַנצער פיהרער, איך וועל איהם בעטען, ער זאָל דיך מאַכען היע פאַר רב, ער לעבט מיט מיר זעהר גוט

פיקהאָלץ. אַי, שלמה, דו ביסט נאָך ניט ערפאַהרען, דו קענסט ניט קיין גביר, קיין היגען יודישען גביר, דו קענסט ניט שטאַנדהאַפּטען, ביי איהם איז ניטאָ קיין פריינדשאַפט, קיין געוויסען, ער ליעבט נאָר זיך, ער זוכט נאָר זיין נוצען, אַי היט זיך, שלמה, היט זיך פאַר איהם.

וועקער. נישקשה, דאָס איז מיין זאַך, שטאַנדהאַפט, זאָג איך, וועט דיר מאַכען פאַר אַ רב.

פיקהאָלץ. איך דאַנק דיר, שלמה, פאַר דער טובה! פע אַזאַ רבנות, וואָס שטאַנדהאַפט גיט זי, פע אַזאַ רבנות, וואָס פאַר איהר דאַרף מען זיך פערקויפען דעם טייפעל, וואָס פאַר איהר דאַרף מען זיין אַ גנבע, אַניעבד כנעני, וואָס פאַר איהר מוז מען הערען, זעהען און שווייגען! פע, פע, פע אַזאַ רבנות! דענסטמאָל וועל איך זיין אַ רב, ווען דאָס פאָלק וועט מיך וועלען, ווען אַלע אָרעם און רייך גלייך, וועלען מיך מאַכען און מיר שיינקען זייער צוטרויען, ווען איטליכער, אַפילו דער אָרעמער נעבעך, וועט מיך געפינען פאַר ווערטה צו פערטרעטען די שטעלע, נאָר עס איז נאָך אָבער דערצו זעהר וויט צו וואַרטען! זיי מיר געזונד, שלמה! איך מוז פאָהרען, לאָמיר איינער דעם אַנדערען ניט מעהר שטערען! (ער וויל געהן).

וועקער. אַך, גדליה! וואַרט נאָך אַביסעל, גדליה!

פיקהאָלץ. ניין איך מוז פאָהרען, זיי געזונד, געניט און ערפאַהרען, היט זיך פאַר שטאַנדהאַפטען און רעד זיך נישט איין צו ווירקען ביי יודען. אַדיע! (ער צוקוסט זיך מיט וועקער'ן און געהט אַוועק).

וועקער (נאָך דעם, אַז ער איז אַביסעל געשטאַנען פערטראַכט) אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען, איצט הויב איך אָן צו זעהען, ווי אַזאַ סוחר, ווי מיין ספאָדיק, קען זיך האַלטען און זיין רייך, אַ מלאך, ווי איך זעה, וואַרפט ניט קיין גראָשען און אַפנים, אַז מען נעהמט ניט אַליין אויף דער וועלט, האָט מען טאַקע ניט... נאָר נישט גוט אָבער צו האָבען אָפענע אויגען, נישט גוט צו זעהען אַ סך אויף דער וועלט, עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט, עס קלאַפט מיר דאָס האַרץ; איך פיעל, אַז דאָס גאַנצע פנים פלאַמט מיר. עס איז מיר דאָ דושנע, איך קען דאָ ניט אַטעמען די לופט, איך מוז פון דאַנען אַרויסגעהן און שוין טאַקע אַהער מעהר נישט קומען. אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען! (ער געהט געשווינד אַרויס און ניט אַ קלאַפּ מיט דער טיר).

צווייטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי די פאַפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע אַרבייטען מעשים און פיהרען אַ וועלט.

ערשטע סצענע

אַ מלוה-מלכה ביי ר' משה בעל תכלית. די כנופיא פאַפּעטשיטעלעס זיצען אַרום טיש. אויף איהם שטעהען פלעשלעך בראַנפען און וויין. אַ גרויסער פאָלומעשיק מיט אַ געבראָטענע גאַנז און אַ טעלער מיט אייטערלעך.

ספאָדיק (האַלט אַ כוס אין דער האַנד) לחיים, יודישע קינדער, גאָט זאָל געבען עפּעס ישועות ונחמות אויף יודען, און טאַקע דערביי אַ שנת פרנסה (ער פערגלאָצט די אויגען צו דער סטעליע) ישראל עמך צריכים פרנסה! עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט! (ער קרעכצעט און טרינקט אויס דעם כוס).

די כנופיא (קרעכצעט אויך מיט די כוסות אין די הענד) עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט, השי״ת זאָל רחמנות האָבען! לחיים, ר' איצע וואָלף, לחיים! זאָל טאַקע זיין זרענו וכספנו ירבה בחול. (אַלע טרינקען און פערבייסען.

משה בעל תכלית (האַלט אַפּאַלקע אין דער האַנד) עס איז, כ׳לעבען, גאָר קיין תכלית ניט צו לייזען 25 קאָפּיקעס פאַר איין אָקע פליישׁ אין אַזאַ שלעכטער צייט, געַנוג, וואָס מיר חלאַפּאָטשען זיך נעבעך מיט דער טאַקסע לטובת הכלל, פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעַגען פון אונזער קעשענע?

ת ם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעַגען?

שטאַנדהאַפּט. דערלעַגען זיינען מיר אַוודאַי ניט מחויב, יענער זאָל זיך עסען פליישׁ און מיר זאָלען פאַר איהם דערלעַגען! פשיטא איז פשוט, מען דאַרף פערגרעסערן דעם מקח פון פליישׁ.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי! האַ, מען מעג טאַקע פערגרעסערן.

ספּאָדיק (זיפצט) אַוודאַי איז אַרחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך, נאָר וואָס אָבער זאָל מען טאָן? גאָט קען אַוודאַי העלפען. דערוויל, מיין איך, וועט ניט קיין סך זיין צרויפציהען אַפּאָר קאָפּיקעס אויף דער אָקע.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָב קען עס שאַדען, האַ?

ת ם, פאַר וואָס ניט דריי?

שטאַנדהאַפּט. פאַר וואָס טאַקי ניט פיער, פיער איז דען אַסך? וואָס איז, די שטאָדט דאַרף דען וועניג האָבען? פון וואַנען וועט מען עס נעהמען אויף אַלע הצטרכות?

ספּאָדיק. (פערגלאָצט די אויגען און קרעכצעט) אַוודאַי איז צרכי עמנו מרובים, יודען נעבעך דאַרפען זעהר פיעל האָבען, נו, זאָל שוין זיין, אויב יאָ אַזוי, טאַקע פינף, איין מאָל איז ניט רעכט קיין זוגות און צווייטענס צו אַגלייכען מספר דרייסיג.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי: דרייסיג, זאָל זיין דרייסיג.

משה בעל תכלית. און איך זאָג אייך, אַז דאָס איז כ׳לעבען, אויך קיין תכלית ניט, בערעכענט זיך נאָר גוט, וואָס איז דרייסיג קאָפּיקעס אין אַזאַ צייט? פאָלגט מיך, כ׳לעבען, לאָזט מיך אויך עפּעס פּריבאַווען.

ר׳ יוסף. מהיכא-תיתי, כ׳לעבען, זאָל ער עפּעס אויך פּרי-באַווען, ער איז דאָך אויך אַפּאָפּעטשיטעל.

שטאַנדהאַפּט. חאַפּט זיך ניט אַזוי צו, מיין ליבער ר׳ משה! אמת טאַקע, איהר האָט רעכט, איהר האָט אויך אַדעה, מען זען אָבער ניט אַלץ אויף איין מאָל, לעת עתה דאַרפט איהר האָבען אַזאַ רעכנונג, אין גלופּסק געַהט אַוועק לערך פון 17 ביז 18 טויזענד אָקעס פליישׁ אַוואָך, חוץ עופות, היינט אַז מען ציהט אַרויף נאָך 5 קאָפּיקעס אויף דער אָקע, מאַכט שוין דאָס ביסעל אַליין אויס לערך 900 רובעל אַוואָך, אין אַיאָהר איז 52 וואָכען, קענט איהר אַייך שוין אַליין צו-נויפרעכענען די סומע, דערוויל מוזען מיר זיך בענוגענען מיט דער קליינער סומע און ווייטער וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אַלץ אויף איין מאָל.

ספּאָדיק. לאָמיר זיך, ר׳ משה, נוהג זיין ווי אונזערע הייליגע הכמים האָבען געזאָגט „תפסת מועט תפסת” לאָמיר זיך לעת עתה בע-גנוגענען מיט דער קליינער סומע, אַרחמנות כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, זאָלען זיי לכל הפחות נעבעך ביסלעכווייז געוועָהנט ווערען.

ת ם. פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך ליידען?

ספּאָדיק (טײַיסט תמיען) שאַ, כ׳לעבען, ר׳ שמעיה, נו וואָס קען מען מאַכען, כ׳לעבען, ניש׳קשה, השי״ת וועט אונז דערפאַר העלפען, בזכות זה טאַקע, וואָס מיר טוען פאַר די אָרעמע לייט, וועט אונז השי״ת העלפען, לעת עתה זאָל אונזערע איבערגעָהן, דערנאָך, ווי זאָגט שטאַנדהאַפּט, וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אויף איין מאָל איבער-ציהען דעם בויגען, געדיינקט איהר, ווי מען האָט זיך נוהג געווען התחלת ביז מען האָט געשטעלט אויף 25 קאָפּיקעס, אַרחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, מען קען ניט אַלץ אויף איין מאָל.

שטאַנדהאַפּט. דער עולם זאָגט, אַגוי׳איש שפּריכוואָרט איז להבדיל ווי אַגמרא, טישע יעדעש—דאַילשע בודעש, דאָס הייסט, ר׳ איצע וואָלף, אויף יודיש, אַז מען פאַהרט פאַמעליך, פאָהרט מען ווייטער איין.

כפּאָדיק. ווי קומט צו זיי אַזאַ גלייך ווערטעל? זיי האָבען דאָס אַוודאַי געַנאַשט ביי יודען... דער אמת איז טאַקע, מען טאָר

זיך ניט אײלען, מען דאַרף ניט אויף איין מאָל איבערציהען דעם בױגען, פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס אָלען מיר עס ניט פערשטעהען?!

צווייטע סצענע

(די זעלבינע כנופיא. פיאַוקין קומט אַריין שטאַרק פרעהליך.)

פיאַוקין. אַ גוטע וואָך! פּאָזדראַװליאַיו אויף אַ פולער וואָך! נאָט האָט געהאָלפען, עס איז אָנגעקומען!.... איצט, זעהט איהר, קומט אַ גלעזעל ווײַן. (ער גיסט זיך אָן אַ גלעזעל וויין, טרינקט אויס און פערבייסט מיט איטערליך.)

די כנופיא (שטאַרק פערוואונדערט) וואָס אָנגעקימען? הא, וואָס אָנגעקימען, וואָס?

פיאַוקין. דאָס געלד! די אָבשטשעסטווענע הונדערט טויזענד קערבלעך אָנגעקומען.

די כנופיא (אין איין קול) וואָס זאָגט איהר?!

פיאַוקין. דאָס וואָס איהר הערט.

ספּאָדיק (פערגלאָצט די אויגען) איך דאַנק דיר און לויב דיר גאָט (צו תמ׳ען) נו, ר׳ שמעיה, היינט זעהט איהר, ווי השי״ת העלפט פאַר עהרליכקייט, הא, וואָס האָב איך אייך געזאָגט, ערשט ניט לאַנג געזאָגט? אָט האָט איהר אַ מופת!

בעל־תכלית. היינט זעהט איהר, אַז אינגאַנצען איך! איך טאַקע האָב אַלץ געזאָגט: וואָס וועט זיין דער תכלית פון אַזוי פיעל געלד, וואָס האָט זיך פון דער טאַקסע אָנגעזאַמעלט ביי דער קאַזנאַ נאָך פון גאַנץ לאַנג? טאַקע סאַמע פון דער הייסער מינוט, וואָס מיר זיינען געוואָרען פּאָפּעטשיטעלעס, כמעט פון דער ערשטער רגע האָב

איך אַלץ געשריען, וואָס וועט זיין דער תכלית פון אַזוי פיעל געלד. פון אַזאַ סומע געלד? לאָמיר אַרויסנעהמען דאָס געלד!

ספּאָדיק. זעהט איהר, איך האָב טאַקע גוט געראַטען, מען זאָל שרייבען, אַז מען דאַרף דאָס געלד אויף אַ ביקור חולים, דאָס האָט אַ סך געהאָלפען.

פיאַוקין. (מיט חניפה) יאָ, זיי טאַקע האָבען געזאָגט, אַ בקור חולים האָט ר׳ איצע וואָלף געזאָגט.

בעל־תכלית. אַ גרויסע חכמה, ער האָט געזאָגט! וואָס איז דאָס פאַר אַ תכלית? מען האָט געדאַרפט, פשוט איז פשוט, אַרויס־נעהמען דאָס געלד סתם, אַזוי וואָלט געוועזען אַ סך בעסער, בכל האופנים בעסער!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, אַזוי וואָלט טאַקע געוועזען בעסער, סתם איז אַוודאַי בעסער!....

תם. ווער האָט עס געדאַרפט וויסען, וואָס מיר ווילען מיט דעם געלד טאָן? ווער האָט זיך צו מישען אין אונזערע עסקים? מיר זיינען דאָך פּאָפּעטשיטעלעס!

שטאַנדהאַפּט. מען האָט דאָך געמוזט וויזען דער קאַזנאַ, אויף וואָס מען פערברויכט דאָס געלד. דעם חשבון מאַכען, דאָס איז שוין אונזער זאַך.

ספּאָדיק. (טרייסט תמ׳ען) כ׳לעבען, זאָרגט ניט, ר׳ שמעיה, השי״ת וועט העלפען, נישקשה, כ׳לעבען, אַזוי איז בעסער. פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן.

פיאַוקין (מיט אַנגבה־שמייכעלע צו ר׳ משה בעל תכלית) גלויבט מיר, ר׳ משה, איך פערשטעה אויך אַ תכלית־זאַך, וואָס עס נוצט פאַר דער שטאָדט. עס וועט אויסקומען, אם ירצה השם, ווי מען זאָגט, אגיל ואשמח, קיילעכדיג און שפּיציג!....

שטאַנדהאַפּט. איצט, רבותים! דאַרף מען זיך בעטראַכטען, וואָס מיר האָבען מיט די איבעריגע געלד צו טאָן. פערשטעהט איהר?

בעל־תכלית (מיט אַ זיס שמייכעלע). איך האָב געוואָלט בעטען דערפון אַ גמילות חסד.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, מיר אויך אַ גמילות חסד.

פיאַווקין (צו ר' משה בעל תכלית) נו, אַ גמילות חסד. דאָס איז דאָך אַ מצוה, אַ יודישע זאַך. דאָס איז דאָך איינס פון די דברים שאין להם שיעור. (צו זיך אליין אן דער זייט מיט אשמייכעלע) דערפאַר וועט די שטאָדט האָבען עולם הבא!....

ספאָדיק. איך וואָלט געוואָלט בעטען אַ זעקס—זיבען טויזענד קערבלעך אויף קאַבצינסקעס אַטראַטע.

שטאַנדהאַפט. מיין דעה וואָלט געוועזען, אַז מען זאָל דער־וויל די געלד אַיינלעגען.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, לעגט עס איין ביי מיר.

בעל תכלית. ביי אַיך, ר' יוסף, איז קיין תכלית ניט. איך קען בעסער פאַרטאָן געלד, איך האָב גראַד איצט אַ פלאַן.

שטאַנדהאַפט. אַ פלאַן האָב איך אַ בעסערען, איך נעהם די געלד אויף מיר

די כנופיה. (אין איין קול) ניין, ניין, אַזוי איז ניט גוט, זאָל בעסער זיין ווי פריהער.

תם. מיר קומט פון דער שטאָדט געלד, וואָס האָט מען נע־בעך צו מיר?

ספאָדיק. און מיר קומט אויך פון דער שטאָדט געלד, פער־שטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן? אונז קומט אויך געלד פון דער שטאָדט...

פיאַווקין (דערווייל צו זיך אליין אן דער זייט) איך פערשטעה, איך פערשטעה, עס קומט זיי ניט פון אַ יחיד, אַ שטייגער פון דעם, יענעם, נאָר גלאַט סתם פון דער שטאָדט. דאָס איז אַ גרויסער חילוק (צו דער כנופיה מיט חניפה) עס פערשטעהט זיך, עס קומט אַיך פון דער שטאָדט, איך בין אַנ'עדות, עס קומט אַייך.

בעל תכלית. נו, וואָס וועט זיין דער תכלית פון דעם וויין.

בראַנפען, גאַנז, אַיטערלעך? מען דאַרף עס אויסטרינקען, אויפעסען, איך בעט אַייך, טוט עפעס, לאָזט זיך ניט בעטען.

ר' יוסף. מהיכא־תיתי, עס חלש'ט מיר טאַקע דאָס האַרץ (ער נעהמט אַ כוס אין דער האַנד) לחיים מיט אַלע פרושים! לחיים! מהיכא תיתי, אידען זאָלען נעבעך אויפגעריכט ווערען. מהיכא תיתי, ר' איצע וואָלף, זאָל זיין אַזוי ווי איהר זאָגט, אידען זאָלען בלייבען דאָס וואָס זיי זיינען, מהיכא תיתי, אַזוי איז אַוודאַי בעסער.

די כנופיא, לחיים, לחיים! אידען זאָלען טאַקע בלייבען דאָס וואָס זיי זיינען, השי"ת זאָל אויף אונז רחמנות האָבען (מען טרינקט און מען עסט).

דריטע סצענע

די כנופיא איז אַביסעל פערלעקט, זינגען אליהו'ס נאַגין פרעהליך, שטאַנדהאַפט זיצט אין ווינקעלע, רויכערט אַ ציגאַר און סודיעט זיך מיט פיאַווקינען, די גלאַסנעס קומען אריין אין פאָר־חדר.

די גלאַסנעס. (פערוואונדערט איינער פון איין זייט, דער אַנדערער פון דער אַנדערער זייט טיר) מען טרינקט, מען עסט, מען איז פרעהליך! איז דאָס גלאַט אַ מלוה מלכה אָדער אפשר עפעס טאַקי אַ שמחה!

איין גלאַסנע. אָן איז פיאַווקין! מען דאַרף איהם אַ וואונק טאָן און איהם פרעגען.

צווייטער גלאַסנע. אַ! איך ווייס שוין, עס איז אַ חתונה! עס איז אַ גוטע חתונה! איך קען די כלה, זעהר אַ שענע!

ערשטער גלאַסנע. (נאָך מעהר פערוואונדערט) ווער חתונה? ווער כלה?!

צווייטער גלאַסנע. (מיט אַ שמייכעלע) די קאַץ! מען מאַכט חתונה די קאַץ.

ערשטער גלאַסנע. דו בינסט משוגע!

צווייטער גלאַסנע. דו בינסט חסר דעה! דו קענסט זיך ניט אָנשטויסען, דו האָסט נישט קיין שכל פאַר אַ קאַץ. איך זאָג דיר טאַקע נאָך אַ מאָל; מען מאַכט חתונה די קאַץ, די קאַץ, וואָס איז היינט אָנגעקומען די פּאָפּעטשיטעלעס, די שענע אָבּשצעסטוויענע קאַץ, היינט פערשטעהסט דו שוין? יאַ, אַ שענע כלה. זיי מעגען זיך פרעהען.

ערשטער גלאַסנע. אַ־אַ!! אָט איצט פערשטעה איך. די קאָפּ איז מיר היינט אַזוי פערשלאָגען, אַז איך ווייס אָסור ניט, אויף וועלכער וועלט איך בין. אַ קאַטאָוועס עפּעס? מיר קענען חלילה פערפוילט ווערען אין אַסטראָג!

צווייטער גלאַסנע. און דאָ טאָר מען נאָך ניט זאָגען די פּאָפּעטשיטעלעס אַ גראָב וואָרט! ווער האָט דען אונז געמאַכט און ווער קען אונז ווידער אויסמאַכען, ווען ניט טאַקע זיי!... בפרט נאָך איצט אַז עס איז די צייט פון די וויבאָרעס. גוט איז טאַקע נאָר פּיאַווקינען, ער ווייסט ניט דעם טעם פון וויבאָרעס, ער פערלעבט קהל'ס געלד, וויפיעל ער וויל, און טאַנצט אויף אַלע חתונות. ער וועט, ניש'קשה, פון דער חתונה אויך אַראָבּנעהמען אַ גוט רה"ש!

ערשטער גלאַסנע. וואָס ווילען מיר דאָ שטעהן. דער גאָלאָוואַ וואַרט. אויף אונז אין אײנע צרות, עס ציטערט נעבעך אויף איהם די הויט. (זיי געהען אַריין אין חדר צו די פּאָפּעטשיטעלעס).

די כנופיאָ (צו די גלאַסנעס) אַ! ברוכים הבאים! זיצט, מאַכט ברכה, האַפּט עפּעס!

די גלאַסנעס. אַ שענעם דאַנק. עס איז איצט אונז ניט אין קאָפּ. דער רעוויזאָר איז געקומען!

שטאַנדהאַפּט (אביסעל דערשראָקען) וואָס, אַרעוויזאָר? אַרעווי־זאָר איז געקומען!

פּיאַווקין (גיט אַ מאַך מיט דער האַנד) אַ וואַזשנע זאַך! וואָס איז דאָס אַזוינס, אַז ער איז געקומען?

ספּאָדיק (קרעכצעט) אַך, זעהר אַ שווערער גלות! אָט האָט איהר אַרעוויזאָר! מיר זיינען בעונותינו הרבים אין גלות, השי"ת זאָל רחמנות האָבּען.

ר' יוסף. מהיכא־תיתי, אוודאַי וואָלט בעסער געוועזען, מיר זאָלען ניט זיין אין גלות.

תם. נאַט אייך אַרעוויזאָר אויף אונזער קאָפּ! פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך מעהר פון אַלעמען ליידען גלות!

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ'לעבּען! נו מיילע, אַז ער איז געקומען, ווּעמען געהט עס אָן?

די גלאַסנעס. ס'טייטש, ער וועט מאָרגען רעווידירען די ביכער אין דומע! דאָרטען וועט ער געפינען די פּראָבּיעלען, מחמת איהר האָט שוין אַזאַ לאַנגע צייט ניט אַריינגעטראָגען, ווי עס געהער צו זיין, די ראַטע פון דער טאַקסע, און אין דער קאַסע פעהלט געלד. האָט אויף אונז ניט קיין פאַריבּעל, וואָס מיר זאָגען אייך. דער גאָלאָוואַ געהט אַרום אָהן אַ קאָפּ, מיר ווערען אויך שיער ניט משוגע פאַר פּחד. איהר ווייסט, מיט וואָס דאָס שמעקט? דאָס שמעקט מיט סיביר, שמעקט עס!

פּיאַווקין. אַז איהר האָט מורא, לייענט קריאת שמע. געהט, זאָגט אייך, זאָגט דעם גאָלאָוואַ, ער זאָל, דער נאַר, קיין מורא ניט האָבּען.

ספּאָדיק. עס וועט מסתמא מיט גאָטס הילף זיין רעכט, פעשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען. פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן? מען דאַרף זיך נאָר מכח דעם אַביסעל מישב זיין (זיי אַלע, חוץ די גלאַסנעס, געהען אַריין אין איין אַנדער חדר).

פיערטע סצענע

(די גלאַסנעס אַליין, דערנאָך די גאַנצע כנופיא).

ערשטער גלאַסנע (קוקט אויף דעם טיש) זיי האָבּען זיך דאָ, אַפּנים, גוט משמח געוועזען! זעה נאָר, זעה, וואָס איז אַנגעשטעלט אויף דעם טיש

צווייטער גלאַסנע. זיי מעגען זיך פרעהען, זיי האָבען נוטע יאָהרען, אַ קליינינקייט, זיי האָבען אַנ'אַרענדע אָהן ראַטע! וואָס אַ טאָג פערגרעסערט מען דעם מקח פון פלייש, אָרעמע לייט ווערען פערשוואַרצט, עסען ביינער, קדחת רביעית, זיי האָבען ניש'קשה אין די עטליכע יאָהרען, וואָס זיי זיינען פאָפּעטשיטעלעס, אָנגעשאָטען פעסער מיט גאָלד!

ערשטער גלאַסנע (מיט אַ ביטער שמייכעלע) זיי האָבען דאָך גענומען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, זיי האָבען דאָך אַ טובה געטאָן דער שטאָדט.

צווייטער גלאַסנע. אַ שענע טובה, כ'לעבען! זיי ווערען נתעשר און אויף דער שטאָדט נעבעך וואַקסט ביסלעבוויז אַ נעדאָיעס. מען קען שטאַרבען פון אַזעלכע טובות!

ערשטער גלאַסנע. איך מיין, די בעלי טובות וועלען זיך מאָרגען אָבשאָקלען מיט אַ היבשען גראָשען!

צווייטער גלאַסנע. זיי וועלען ניש'קשה ניט דערלעגען פון זייער קעשענע. איך מיין, מאָרגען וועט טייערער ווערען דער מקח פון פלייש, אַוודאַי מעהר מיט עטליכע קאָפּיקעס אויף דער אָקע! פון זייער היינטיגער אַסיפה, מיין איך, וועט דער שטאָדט קיין גוטס ניט אַרויסקומען.

ערשטער גלאַסנע. וואָס זאָגסט דו! עס איז שוין אָהן דעם אויך זעהר טייער דער מקח פון פלייש, איך האָב מורא, מען וועט שרייען.

צווייטער גלאַסנע. ווער וועט שרייען?! אום שטיינס געזאָגט, ווער וועט זיך אָנרופען אַ וואָרט? דו קענסט ניט די היגע מענשען, זיי זיינען טרוסען, האָבען מורא פאַר אַ פליג, מען מעג זיי אפילו דעם קאָפּ אַראָבדרעהען, וועלען זיי ניט רעדען קיין וואָרט.

ערשטער גלאַסנע. כ'לעבען, אַ רחמנות, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן? מיר אַליין האָבען דען ניט מורא? צווישען אונז גערעדט, פאַר וואָס זעהען מיר צו די עוולות און שווייגען? פאַר וואָס קוקען מיר אַוועק אין דער זייט און זאָגען אמן אויף אַלצדינג, וואָס זיי טוען? ווארום מיר האָבען טאַקע פאַר זיי מורא, זיי קענען אונז אויס מאַכען.

ווארום מיר ווילען ניט בלייבען אָהן ברויט, אונזערע ווייבער און קינדער זאָלען חלילה ליידען. פאַדלעצעס וועלען מיר זיין סיי ווי סיי. האַלטען מיר מיט זיי, האָט מען דאָך נישט צו רעדען, אַז מיר זיינען פאַדלעצעס, און ווען מיר זאָלען אַרויסטרעטען אַקעגען זיי, וועלען זיי אַזוי לאַנג דרעהען וואו מען דאַרף און אונז מאַכען פאַר פאַדלעצעס, זיי זיינען תקיפים, זיי האָבען אַלע מיטעל, זיי וועלען בלייבען גערעכט און אונז וועט מען אָבגעבען פאָדסוד, איז דאָך גלייכער טאַקע דער ערשטער פאַל, ווענינסטענס האָבען מיר ברויט און הייסען פאַר דער וועלט עהרליכע לייט. אין צווייטען פאַל וועלען מיר שטאַרבען פאַר הונגער, מיר וועלען נאָך הייסען פאַר דער וועלט פאָדלע מענשען און זיי, פאָדסוד. די אָבסטאָיאַטעלסטוועס זיינען אין דער וועלט אַזוי פערדרעהט, אַזוי, פערפלוטעט, אַז מען קען ניט זיין קיין עהרליכע לייט, ווי שטאַרק אפילו מען זאָל וועלען. אויב מען וויל העלפען די מענשען און אַרויספיהרען זיי אויף דעם רעכטען וועג, איז קיין אַנדער מיטעל ניטאָ, נאָר אויפפלאָנטערן דאָס קניפּעל און עוקר זיין דאָס שלעכטס מן השרש. דאָס קניפּעל אָבער אויפפלאָנטערן קען נאָר דער, וואָס האָט אין זיין האַנד אַ גרויסען כח, דערצו נאָך אַ גוטע ראיה, אַיין ריכטיגען און אַיין אֶמת'ען בליק...

צווייטער גלאַסנע. אַי, עפּעס רעדסט דו איצט ווי אַ גאַנצער פילוסוף! איך האָב דיך אסור קיין מאָל ניט געהאַלטען פאַר אַזאַ פילוסוף.

ערשטער גלאַסנע. נאַרעלע, די אומשטענדען מאַכען דעם מענשען פאַר אַלצדינג! איך רעד דאָס, וואָס איך פיהל ביי מיר, אַז איך וויל מיט דעם גאַנצען האַרצען זיין אַנ'עהרליכער מאַן, נאָר איך קען נישט, מען ציהט מיך מיט גוואַלד אַריין אין דער נעץ, דאָס קניפּעל—דו ווייסט דאָך, וועמען איך מיין—פערפוטעט מיך מיט גוואַלד, איך וויל לעבען אויף דער וועלט, איך האָב ליעב מיין ווייב און קינדער, און וויל ניט, זיי זאָלען ליידען דחקות, איך וויל זיי ניט פערשוואַרצען דאָס פנים און וויל הייסען פאַר דער וועלט אַ שטילער מענש, אַנ'עהרליכער מאַן, דעריבער מוז איך מיר האַלטען אין דעם שטאַרקען קניפּעל און זיין אַפאַדלעץ... לאַך ניט פון מיר, משה, איך בין אָסור ניט קיין פילוסוף, נאָר אַ פּראָסט מענשעל, איך זאָג דאָ ניט קיין גרויסע חכמות, נאָר דאָס וואָס איך זעה און פיהל. אדרבה, זיי זיך מודה, דו זאָגסט ניט דאָס זעלביגע וואָס איך?

צווייטער גלאַסנע. הערסט דו בעסער, וואָס איך וועל דיר זאָגען, אַז ווייטער דאַרפען מיר שוין קיין נאַרען ניט זיין, מיר ווייסען דאָך יאָ אַלע זייערע שטותשקעס, נו דאַרף מען זיי האַלטען פאַר דעם קאָפּ, אַז וועניגסטענס פאַר גלאַסנעס מוזען זיי אונז וועלען.

ערשטער גלאַסנע. עפּעס מאַכען זיי צו פיעל שיחות. עפּעס זיינען זיי זיך דאָרטען צו פיעל מישב. דער גאָלאָווע נעבעך זיצט דערווייל אין געהאַקטע וואונדען.

צווייטער גלאַסנע. שאַ, מען הערט שוין אַ קול. אַט, דאַכט זיך, געהען זיי! — (די כנופיא קומט אַריין).

ספּאָדיק (צו די גלאַסנעס) נו, געהט רוהיג אַהיים! פּיאַווקין פאָהרט היינט אַריבער צו דעם רעוויזאָר.

די גלאַסנעס. אויב אַזוי, געהען מיר און האָט אייך אַ גוטע נאַכט

פּיאַווקין. וואַרט, וואַרט, אָט געה איך אויך, איך וועל מיך אויך זעצען פאָהרען טאַקע פאַר אייערע אויגען (ער זעצט זיך מיט דער כנופיא און געהט אַוועק מיט די גלאַסנעס).

פינפטע סצענע

(די כנופיא קלייבט זיך אַוועקצוגעהן, פּלוצלינג קומט אַריין אַ חאַליאַסטרע בעלי מלאכות אָרעמע לייט.

די חאַלאַסטרע (אין איין קול) מיר בעטען אייך מחילה, רבותים! וואָס מיר זיינען אייך מטריח, מיר זיינען דאָך נישט מעהר ווי פּראָסטע מענטשעלעך.

די כנופיא (קוקט אָן די חאַליאַסטרע פערוואונדערט) זאָגט געשווינד. וואָס איהר ווילט, וואָס ווילט איהר?

די חאַליאַסטרע. וואָס זאָלען מיר וועלען! עט, דערלעבט משיח'ן. מה נאמר ומה נדבר, מיר זיינען, כ'לעבען, פּראָסטע מענטשעלעך, זייט אונז מוחל, רבותים. אָט האָט איהר! וואָס אויף דער לונג — דאָס אויף דער צונג.

די כנופיא. מיר ווייסען ניט, וואָס איהר ווילט, זאָל איינער רעדען!

אַשניידערל. טאַקע וואו תורה, דאָרטען איז חכמה, לאָזט מיך. איך וועל רעדען. לב יודע מרת גיטעל. ר׳ איצע וואָלף, נישקשה, קען מיך, איך האָב זיי אַמאָל פערלאַטעט דעם הינטער־חלק... פּראָסטע איז מאָסטע, רבותים! מען זעהט ניט די וועלט...

אַשוסטערל. שאַ, איך וועל רעדען! קיינער ווייסט נים, וועמען דער שוך קוועטשט, רבותים! נאָט זעהט, ווי איך האָב מיר צושטאָכען די הענד מיט דעם נאָל. זייט אייך משער, איין ליכטעל אויף דער גאַנצער שטוב. אין איין ווינקעל איך מיט די פועלים. אין דעם אַנדערען פליקט מיין ווייב פעדערען, מיר מוטשען זיך, רבותים, אויף דעם שטיקעל ברויט, טאַקע פשוט בנפשו יביא לחמו, מיר עסען ווערים. מען זיצט אין נעץ און קעלט, די ליכטעל ברענט פינסטער, שפּריצט, שמעלצט

אַקירזנערל. (איין אויג פערהאַנגען מיט אַ שטיקעל בלאָען צוקערפּאַפּיער) זעהט, זעהט, רבותים, מיר האָבען שוין די ליכטלעך איין אויג אַרויס־אַרויסגענומען! עפּעס ברענען זיי מיט אַ רויטען פלאַם, אַז עס שטעכט פשוט די אויגען, ווי מיט אַ מעסער, און דערפאַר צאָהלען מיר דאָך אַזוי טייער!

די כנופיא. נו, מילא, וואָס זשע ווילט איהר? וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

די חאַליאַסטרע. (אין איין קול, כמעט מיט אַ געוויין) האָט רחמנות אויף אונז, אָרעמע לייט, טאַקע פריהער גאָט, דערנאָך איהר! מיר האָבען שוין מעהר קיין כח ניט אייסצוהאַלטען. דער אָרענדאַר פון די ליכט טוט אונז אָן צרות, געבראָטענע לייד.

ספּאָדיק. שאַ, מען קען טויב ווערען פון אייער געשריי! זאָל וזאָטשע איינער רעדען.

דער שניידערל. שאַ שטילער עולם! ר׳ איצע וואָלף זאָגט דאָך טאַקע ווי אַ איד אַ למדן, שאַ, לאָזט מיך, איך וועל רעדען (צו ספּאַדיק׳ען) מען דערלעבט קוים דעם שבת, אַ ביסעל אָבדיכען און זיצען נאַ ראַספּאַשקו ביי׳ם טיש מיט די ווייב און די קינדערלעך. קוים אָבער האָב איך מיך נעכטען געזעצט צום טיש און האָב אָנגעהויבען „כל מקדש״ האָבען די ליכט אָנגעהויבען זיך צו שמעלצען און צו שפּריצען, מיינער חאַפּט אַ קוילעטש, לעגט אַנטקעגען די ליכט, פון איין זייט, און פון דער אַנדערער זייט, עס העלפט ניט. די ליכט קאַפּ, קאַפּ, קאַפּ ...

דער שוסטערל, שאַ! איין אָקס האָט אַ לאַנגען צונג און קען שופר ניט בלאָזען, שאַ, לאָז מיך ריידען, (צו ספּאַדיקען) מה אני, מה חיי, איך בין אַ גרויסער עני. אַ גאַנצע וואָך ווי מען לעבט, לעבט מען, שבת פערזעצט מען אַ משכן, חאָטשע זיך פליישיג מאַכען, חאָטשע פערזוכען אַ ביסעל געקעכץ. מיט וואָס פאַר אַ שמחה קוקען די קינ־דערלאַך נעבעך אַרויס אויף דעם פרייטיג צו נאַכט, עפּעס אַ לעקטאָן, עפּעס אַ האַפּ טאָן ... נו זאָלט איהר געוועזען זעהן, ווי מיין ווייב האָט נאָר אויפגעהויבען נעכטען די שיסעל צום טיש, האָט זיך צופלאַכטען דער קנויט פון די ליכט און אויסגעפלאַקערט אין איין מינוט, אַז מיר האָבען געמוזט דאָס ביסעל לאָקשען אין דער פינסטער אויסזופּען...

די כנופיא. וואָס־זשע זיינען מיר שולדיג? וואָס ווילט איהר פון אונז האבען?

די חאַליאַסטרע. מיר בעטען אייך מחילה, רבותים. דער אַרענדאַר פון די ליכט פאַרענטפערט זיך אַלץ, וואָס איז, איהר נעהמט ביי איהם 1200 קערבלעך אַ יאָהר!

די כנופיא (אויפגעבראַכט) מיר נעהמען דאָך דאָס געלט טאַקע פאַר אַייך, טאַקע לטובה פאַר די אָרעמע לייט!

איינער פון דער חאַליאַסטרע. אויף דעם סמך מישט ער חזיר אין די ליסט. און לייזט מיט עטליכע גראָשען טייערער פאַר איין אָקע. דאָס טראָגט איהם אַ יאָהר אַיין נאָך אַסך געלט!

נאָך איינער. און אינגאַנצען ווער ליידט? מיר. טאַקע מיר אָרעמע לייט. ביי די נגידים ברענען לאָמפּען, אָדער שטערין־ליכט, זיי קעהרען

זיך גאָר ניט אָן מיט דעם אַרענדאַר. פון אונז נעבעך לופּעט ער די הויט....

די חאַליאַסטרע (אין איין קול) געוואַלד, האָט רחמנות, פערקויפט אונז ניט צו דעם אַרענדאַר.

די כנופיא. ס׳טייטש מיר נעמען דאָך ביי איהם דאָס געלד פון אַייער טובה וועגען.

די חאַליאַסטרע. די טובה קאָסט אונז זעהר טייער!...... מיר בעטען אַייך, נעהמט ניט ביי דעם אַרענדאַר דאָס געלד, זאָל ער ניט האָבען קיין תירוץ. האָט רחמנות, טוט אונז ניט די טובה און נעהמט ביי איהם ניט דאָס געלד!....

ספּאָדיק. אהעזה אַ ביסעל פון עמי־הארצים. זיי קומען אונז זאָגען אַ דעה!!— תם אָט האָט איהר אידען, גענה טו זיי טובות!....

בעל תכלית. אַשענער תכלית, כ׳לעבען. ניט נעהמען ביי דעם אַרענדאַר קיין געלד!......

ר׳ יוסף מהיכא תיתי. וואָס אַרט עס זיי?

שטאַנדהאַפּט. וואָס האָט איהר זיך דאָ געשטעלט זיי טענה׳ן, מיט אידען ווילט איהר אויסקומען!

דער שוסטערל (נעהמט אַרויס פון אונטער דער פּאָלע אַ ליכט) נאַט־ זעהט מיט אַייערע אויגען, אָט האָב איך אייך געבראַכט אויף אַ צוקאַוועשען אַ ליכט.

ספּאָדיק. הולטיי. וואָס האַלסטו אַ חלב׳נע ליכט אין די הענד! אַוועק טריפ׳ניאַק! אַוועק פון מיינע אויגען!

די כנופיא. (אויף אַ קול צו דער האַליאַסטרע) געהט אַייך, זייט מוחל, געהט אַייך, מען דאַרף ניט אַייער דעה, לערענט אונז ניט קיין שכל. מסתמא ווייסען מיר וואָס מיר טועו!

די חאַליאַסטרע. אַז אָך און וועה איז אונז (איינער ברעכט די הענט, דער אַנדערער שלאָגט מיט אַ קולאַק זיך אין האַרצען און דער דריטער אין קאָפּ, אַלע ניבען אַ קרעכץ אין איין קול פון געהן אַרויס).

די כנופיא. געלויבט איז גאָט, מען איז זייערע פטור געוואָרען!

ספאָדיק. מיר איז שוין צייט צו געהן. מאָרגען דארף איך פריה אויפשטעהן, איך האָב אַ פּאָר ברית׳לעך, פון דאָרטען דארף איך געהן אויף אַ בר־מצוה, און פארנאַכט בין איך מיט מסדר קדושין.

די כנופיא. אונז איז שוין אויך צייט צו געהן. אַ גוטע נאַכט, ר׳ משה! פאַרגעסט ניט, און זאָגט איהר טאַקע, זייט מוחל, אָן מאָרגען גאַנץ פריה שינדער׳ן מכח דעם מקח, מכח אַחת וחמש.

בעל תכלית. פאָלגט מיך, איך בעט אַייך, זאָל זיין חאָטשע אחת ושש.

די כנופיא. (צו ספאַדיק׳ן) טוט איהם שוין, ר׳ איצע וואָלף, צו ליעב. מאָרגען דאַרף ער אָבליין פאַר יענעם האָבען געלד...

ספאָדיק (קוויינקעלט זיך) כ׳לעבען, עס טוט מיר וועה דאָס האַרץ. אַ רחמנות כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך! וחוץ לזה איז טאַקע ניט רעכט קיין זוגות, איהר ווייסט דאַה, איך האָב פיינט זוגות.

בעל תכלית. נו, זאָל זשע זיין אַחת ושבע.

ספאָדיק (קנייטשט דעם שטערען, גיט אַ מאַך מיט די אַקסלען). טאַ!

די כנופיא. נו, זאָל שוין בלייבען אחת ושבע, אחת ושבע. אַ גוטע נאַכט! (אַלע גערען אַרויס).

דריטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי מען האָט עטליכע יאָהר נאָך דעם געפרובט ארויסשטעלען זיך אַנטקעגען די פאפעטשיטעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע

(שינדער און קנעכטבארג אין דעם פראָיעקט)

קנעכטבאַרג. איך זאָג אַייך, מיין ליבער ר׳ יוסעל, אַז עס איז ניטאָ קיין מזל, העלפט גאָר ניט קיין חכמות, אַז דאָס פּיצעלע מזל איז ניטאָ, העלפט ניט אַלע הסברות. אונזערער הייליגע חכמים האָבען טאַקע רעכט, וואָס זיי האָבען געזאָגט: מזל מחכים—מזל מעשיר, דאָס הייסט, דאָס מזל מאַכט קלוג דאָס מזל מאַכט רייך. מען זעהט עס אַרויס טאַקע בחוש.

שינדער. גאַנץ ריכטיג, ר׳ אַהרן! נאָר אַנטקעגען וואָס זאָגט איהר עס?

קנעכטבאַרג. איטליכער וואָרים האָט אַ דאָרים. איך זאָג אַייך אַנטקעגען אונז ביידען. מיר קענען זיך ברוך השם פון אַ גאַנץ לאַנגער צייט, אַז איהר זייט נאָך געזעסטו אין אייער שטעדטעל.

איהר וועט מודה זיין, אַז איך פערשטעה אין עסק ניט ערגער פון אייך. איך קען אויפטאָן אַ מאל איין אויבער־הסברא, פּאַלען אויף אַ עצה'לע, מאַכען אַ פּלאַן, איין אָבשניצעלע און געפינען אַ קנייטשעלע. פון דעסטוועגען געהט עס מיר, שלי'מזל, תמיד מיט דער פּוטער אַראָב, און אייך, ר' יוסעל, געהט עס אָהן עין הרע גאַנץ גוט.

שינדער. כ'לעבען, ר' אַהרן, עס איז ניט אַזוי די מעשה. וואָס איז מיר דאָ אַזוי גוט? כ'לעבען, עס האָט מיר געמעגט בעסער זיין.

קנעכטבאַרג. אי פע, זינדיגט ניט, כ'לעבען, ר' יוסעל! איך האָב דאָך ליעב דעם אמת. אַהער זייט איהר אָנגעקומען אַ קליין־שטעדטעלדיג יודעל, אָהן אַ העלער. עס האָט אייך תמיד געפעהלט אויף שבת, די ערד איז פּשוט אויף אייך געלעגען, גליקליך וואָלט איהר אייך געשעצט צו נעהמען ערגעץ אַבט גילדען אַ וואָך שכירות, אַזוי אָרעם זייט איהר נעבעך געוועזען — וואָס איז, דאָס איז דען אַ חרפּה? אָרעם איז ניט קיין שאַנד—און היינט, ברוך השם, אויסער אייער שאָדען, אויף מיר, אויף אַלע אידישע קינדער געזאָגט געוואָרען! איהר האָט זיך ניש'קשה גוט אַריינגעחאַפּט אין דער טאַקסע, איהר זייט בענעהט און בעקליידט, לעבט אין גרויס וואוילטאָג, עסט פלייש, דאַרע קישקעס, לעדוועצעס, אייטערלעך און טרינקט זעהר אָפּט אַ גוט גלעזעלע וויין. וואָס פעהלט אייך? איהר זייט אָהן עין־הרע געזונד, פעט, לויטער מיט אַ הדרת פּנים און האָט זעהר אַ גוטע עלטער. איהר האָט, צווישען אונז גערעדט, קיינמאָל אייך אַזוי ניט געוואונטשען.

שינדער. מ־מע! איך האָב חלילה צו גאָט קיין פּרעטענזיעס ניט, נאָר, פון דעסטוועגען, גלויבט מיר, ר'אַהרן, איז פאַרט ניט אַזוי די מעשה, ווי שונאים זאָגען.

קנעכטבאַרג. איך בין אייך אָסור ניט קיין שונא. פאַרקעהרט, וואָס איך ווינטש אייך, זאָל עס טאַקע אייך זיין.... אָט האָט איהר דעם בעסטען סימן: נאָר אַז עס איז געקומען צו רעד, זאָג איך אייך דעם אמת, אַז זינט איהר האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין פּראָיעקט, לעבט איהר ווי אַשררה און האָט נאָך דערצו שענע עטליכע טויזענד אייגענס, וואָס האָט איהר זיך דערמיט צו שעמען? פאַרקערט, אַדרבה.... די גאַנצע וועלט ווייסט, ווי טריי איהר דינט די פּאָפּעטשיטעלעס, איהר ברענגט זיי איין אַ יאָהר גרובעס געלד, איהר טויגט, איהר קענט זיך

אָפּרעכענען מיט דעם היגען עולם און האַלטען זיי אונטער דעם פּראַלניק, מען קען אייערס חלילה אייך ניט אַוועק נעהמען, איהר האָט זיך כלל דערמיט ניט וואָס צו שעמען, פאַרקערט, אַדרבה.... מיר אַנטקעגען געהט עס ניט, חאָטשע צורייס זיך! איך האָב שוין געפּרובט אויפגעבען דער שטאָדט, די פּאָפּעטשיטעלעס מיין איך, גאַנץ שענע פּראָיעקטען, ווי עס קען ווערען אַ קערבעל, איך האָב מיך געוואָרפען אַהין און אַהער, אומזיסט! עס געהט ניט. חאָטשע טו זיך דאָ, שינאי ציון, אַ מעשה אָן, איך זאָג אייך טאַקע נאָך אַמאָל בפירוש, אַז עס פעהלט דאָס פּיצעלע מזל, דאָס פּיצעלע גליק, העלפט גאָר ניט קיין חכמות!

שינדער (גיט אַקוק אין פענסטער און ווערט בלייך) זעהט נאָר, זעהט! עפּעס געהט אַ העער אַ גאַנצער נאַראָד מענטשען, זיי זיינען עפּעס שטאַרק אין כעס און שרייען.

קנעכטבאַרג (גיט אויך אַקוק אין פענסטער) און בראש געהט דאָרטען לאָקשעוויץ און פרידעל דער קליינער. זיי זיינען שוין נאָהענט, אָט. אָט זיינען זיי!

צווייטע סצענע

(די פאַרזאַמלונג. די טיר פון דעם פּראָיעקט עפענט זיך אויף מיט אימפּעט, און דער עולם שטויסט זיך אריין).

לאָקשעוויץ. (אויף אַ קול צום עולם) שרייט, צאן קדשים! דאָ איז דאָס אָרט, וואָס מען שערט אייך, וואָס מען פּעט אייך!... דאָ איז דאָס אָרט, וואָס די בעלי טובות געוועלטיגען און גיבען אַרויס גזרות רעות, ווי אַזוי מען זאָל ביי אייך דאָס לעצטע אַרויסדראַפּען!

פרידעל (צום עולם) שרייט, וויינט, פילדערט, יודען! פאַר וואָס זייט איהר פלוצלים געבליבען שטיל? פאַר וועמען האָט איהר מורא?

אַ קול אין דעם עולם. טאַקע באמת פאַר וואָס זאָלען מיר זיין ווי שאָף, וואָס מען שערט זיי, און זיי שווייגען? טאַקע, באמת טאַקע, וואָס האָבען מיר מורא פאַר די בעלי טובות?

אַ שניידער. מיר זיינען שוין קראַנק פון די טובות! מיר וועלען חלילה שטאַרבען פון זייערע טובות!

אַ שוסטער׳ל. וואו איז אַהינגעקומען אַזוי פיל געלד? אַזוי פיעל יודיש בלוט?

אַ קול פון דעם עולם. אַ גוזמא, מעהר פון זעקס הונדערט טויזענד קערבלעך! . . .

אַ באַנדער. זאָלען זיי אָפּגעבען חשבון! פאַר וואָס זאָלען זיי ניט אָפּגעבען קיין חשבון?

אַ סטאָליער. אַ מלוכה אַפילו גיט דאָך אויך אָפּ אַ חשבון! ס׳טייטש, וואו זיינען די פּאַרמענע ביכער? זאָלען זיי ווייזען די ביכער!

אַ מולער. ספּאַדיק, טוט אוים די קאַפּאָטע! דאַסאיז מיין קאַפּאָטע!

אַ קירזשנער (ווייזט מיט דער האַנד אויף שינדערין) אָט איז דער שינדער, דער בלוטזויגער! קוקט איהם נאָר אָן, דעם גרויסען יאָלד מיט די וואָנצעס, ער האָט אַ פּנים ווי אַ וואָלף!

איינער פון דעם עולם. ניי ער האָט אַפּנים ווי אַ קאַץ!

אַ צווייטער. ווי אַ צאַפּ!

אַ דריטער. גיט איהם אַ טאַפּ!

אַ פערטער. אַנו גיט איהם אַ חאַפּ!

אַ פינפטער. אַ דו אַלטער סקראַב!

אַ זעקסטער. וואו איז דער דראַב! (שינדער בעהאַלט זיך הינטער קנעכטבאַרגס פּלייצע).

לאָקשעוויץ. וואָס טויג ער אייך? שינדער איז דאָך נישט מעהר ווי אַ הונד, ווי אַ געטרייער הונד! זאָג, שינדער, האָב איך רעכט? זאָג, זאָג, וואָרום, ווען ניט...

קנעכטבאַרג (צו שינדערין) וואָס קען מען מאַכען? זאָגט איהם שוין ר׳ יוסעל, מען קען אייך נאָך חלילה ברעכען די ביינער. זאָגט יא, און ווערט פּטור.

שינדער (מיט אַ ציטערדיג קול) יא... איך טו וואָס מען הייסט מיר...

פרידעל, קומט, עולם! צו זייער טריף גליק זיינען דאָ ניטא די בעלי טובות.

אַ קול פון דעם עולם. הלואי זאָלען זיי שוין טאַקע מעהר ניט זיין! (דער עולם גערט ארוים).

דריטע סצענע

(שינדער און קנעכטבערג).

קנעכטבארג. וואָס זאָגט איהר, ר׳ יוסעל, צו דעם שייגעץ, צו לאָקשעוויטשען? עס איז אַ העזה מען זאָל אַזוי בעלעדיגען, אַזוי מבזה זיין! ער איז דאָך ווערט, מען זאָל איהם אַריינלעגען אין דער חית!

שינדער (מיט אַ רחמנות-פּנים) אַדרבה, אדרבה, וואָס זאָגט איהר? הא, וואָס זאָגט איהר? מען זאָל אַזוי בעליידיגען!

קנעכטבאַרג. פון דעסטוועגען פאַלט ביי אייך ניט אַראָפּ, ר׳ יוסעל, ווי זאָגט עפּעס שטאַנדהאַפט! נעפאַיי ליודי מאוו אַ יאַ זדראָוו. דאָס איז זעהר אַ גלייך ווערטעל. (נאכדעם אז ער טראכט אביסעל) אָט איצט, ר׳ יוסעל, קענט איהר מיר טאָן אַטובה, טאַקע אַ גרויסע טובה, ווי איך בין אַ יוד!

שינדער, אָ, פון אייערטוועגען, ר׳ אהרן, וואָס נאָר מעגליך.

קנעכטבאַרג. טאַקע פון אייערטוועגען אויך אַ ביסעל. עס גייט אייך אויך אַרויסקומען אַ טובה, בהן שלי!

שינדער. נו זאָגט-זשע שוין, ר׳ אהרן, וואָס איז דאַרטען אַזוינס?

קנעכטבאַרג. איך האָב ברוך השם אַ גוטען פּלאַן, איך בין מיט גאָטס הילף, דאָ זיצענדיג, געפאַלען אויף אַ גוטער המצאה, ווי אַזוי מען זאָל דעם שייגעץ קנס׳ענען, ווי אַזוי מען זאָל האָבען אַ קערבעל און ווי אַזוי דאָס זאָל נאָך הייסען אַ מצוה! איהר ווייסט דאָך, אַז אָהן אַ מצוה הייבט זיך ביי מיר קיין שום פּלאַן ניט אָן. נאָר אַ ביסעל איז דאַ געווענדט אין אייה, ר׳ יוסעל!

שינדער. נו זאָגט זשע, ר׳ אַהרן, אַייער פּלאַן, איך בין ציקאַווע צו הערען.

קנעכטבּאַרג. מיין פּלאַן איז, מען זאָל אָנהויבען מאַכען, דאָס הייסט שטאָדט זאָל מאַכען, פונקט אַזעלכע לאָקשען (מאַקעראָנעס) ווי בּיי לאָקשעוויצען אין דער פאַבּריקע. דאָס פאַרדיענסט, פערשטעהט איהר זאָל הייסען, געהט אויף דער תלמוד תורה, אויף די אָרעמע קינדער נעבעך, איך זאָל זיין דער מתעסק אין דער מצוה, דער שייגעץ ווערט שוין אַראָפּבלאָזען די נאָז און ווערט ניט מעהר בעזאָפּקאָיען די שטאָדט, פערשטעהט איהר די המצאה?

שינדער. וואָס זאָל איך זאָגען, עס איז אַוודאַי אַ גוטע המצאה. איך פערשטעה דעם שפּיץ פון דער המצאה. נאָר די שאלה איז אָבער, וואו נעהמט מען די קלינגערס אויף דער המצאה?

קנעכטבּאַרג. אָט דאָס, מיין איך, ווענדט זיך אַביסעל אָן אייך. איהר זאָלט פערוואַרפען פאַר מיר אַ גוט וואָרט פאַר די פאָפּעטשיטעלעס, זיי זאָלען נאָר מרוצה ווערען, זיי זאָלען מיר נאָר מאַכען פאַר דעם מתעסק. מיט געלד וואָלט איך שוין ניט געהאַט וואָס צו זאָרגען, די שטאָדט איז ברוך השם גרויס, מען קען מאַכען אַ קערבּעל, בּפרט אויף אַזאַ מצוה, אויף אַזאַ שטאָדט-זאַך! די שטאָדט, ווערט עס דאָך הייסען, געהט צונויפנעהמען געלד, טאַקע פון דער שטאָדטס טובה ווענען נו, פרעג איך אייך, ווער ווערט נישט געבען קיין געלד? איך וואָלט נאָך אַי היינט אָנגעהויבען אַרומצוגעהן מאַכען געלד, אַנ׳עברה, כ׳לעבען, די צייט! אָט איצט, ר׳ יוסעל, קענט איהר מיר אַ טובה טאָן, איהר זייט ברוך השם מזל׳דיגער, אַ מוצלח, שטאַרק אָנגעזעהן בּיי דער שטאָדט, בּיי די פאָפּעטשיטעלעס מיין איך. איהר פיהרט ברוך השם אויס אַלסדינג, וואָס איהר ווילט! איך בּעט אַייך, טוט עס פון מיינטוועגען, פון אַ גוטען בּרודערס וועגען, טוט עס נעבעך פון מיין ווייבּ און קינדערס וועגען און טאַקע אויך פון אַייערט וועגען, עס ווערט אַייך מסתמא אויך דערפון אַרויסקומען, ווי איך בּין אַ יוד!

שינדער. מיר וועלען זעהען, מיר וועלען זעהען! איך האָף צו גאָט, איך וועל אַייך פועל׳ן אַייער בּהמ״ה לאָזט מיר נאָר צו רוה אַ פּאָר שעה

קנעכטבּאַרג. יישר כח, ר׳ יוסעל, פאַר דער הבטחה! האָט איך אַ גוטען טאָג (ער עפענט די טיר און קעהרט זיך ווידער צוריק) די פאָפּעטשיטעלעס געהען אַהער! איך בּעט אַייך, ר׳ יוסעל! ר׳ יוסעל, איך בּעט אַייך, טוט אַ טובה אַ גוטען בּרודער! (ער געהט געשווינד אַרויס).

פיערטע סצענע*)

(איין אסיפה פון דער כנופיה פאָפּעטשיטעלעס און פּראיעקט).

שינדער זיצט אין אַ ווינקעל און שרייבּט סטשאָטעס.

בּעל תכלית. עס איז אַ טאַראַראַם, אַ גערודער צווישען דעם עולם. מען שרייט איין קול: חשבון! אַ שענער תכלית, כ׳לעבען!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָס אַרט עס זיי?

תם. איך ווייס ניט, וואָס השבון? מיר מוטשען זיך, מיר חלאַפּאָטשען זיך נעבאַך היבּשע עטליכע יאָהר אַלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל אוי היינט נאָט אַייה דעם דאַנק, דעם יישר כח. גיעב זיי חשבון!

שטאַנדהאַפט. ווער זיי?! ווער זיינען זיי?! לאָקשעוויץ, פרידעל דער קליינער מיט עטליכע פערכלעך קבּצנים. בעלי מלאָכות! אויך מיר מענשען!

ספּאָדיק. אָט ווער הערט זיי, די הולטאַיעס, די לעדיגגעהער. די עמי-הארצים? איך פרעג אַייך, ווער איז די שטאָדט? מיר אָדער די קבּצנים, די בּעלי מלאכות? האַ, ווער איז די שטאָדט, ווער איז די שטאָדט. פרעג איך.

*) אמר ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב יד איז בעשריבּען ביז דער סצענע נאָך צוויי. נאָר אַזוי ווי זיי זיינען ערטערווייז פערפלעקט מיט טינט, און אחוץ דעם קען מען זיך אָהן ווי אויך בּענעהן, האָב איך זיי איבּערגעפיהרט און אָנגעהויבען גלייך פון דער דאָזיגער סצענע. וואָס זי איז געשעהן צו עטליכע בּיזו אַרום, גלויבּט מיר יודען, אַזוי איז אַ סך גלייבּער

בעל תכלית. נאָך שענער. זיי שרייען ביכער! וואו זיינען די פּאָרמענע ביכער? אַ שענער תכלית, כ׳לעבען, גיעב זיי ביכער!

ר׳ יוסף, מהיכא תיתי, וואָס אַרט עס זיי?ר

ת״ם. איך ווייס ניט, וואָס הייסט ביכער?! אָט האָט איהר דעם דאַנק. געה מוטשע זיך פאַר יודען, טו יודען טובות!

ספּאָדיק. וואָס מיר ביכער! ווער מיר ביכער! — נישטאָ קיין ביכער, פערברענט געוואָרען ביכער! פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

שטאַנדהאַפּט. (אַ ביסעל מיט מורא) פון דעסטוועגען וואָלט מיין עצה געוועזען, מען זאָל לאָקשעוויצען פערשטאָפּען דאָס מויל זאָל ער נישט בילען.

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ׳לעבען, איטליכען פערשטאָפּען! וועניג מיילער דאַרפען מיר נעבעך אָהן דעם פערשטאָפּען?! נישט קשה, אפשר אַ זיבען, אַכט, ניין, צעהן אַלטשטעדטיגע לייטישע יודען מוזען מיר נעבעך פערשטאָפּען די מיילער!.... ס׳טייטש, פון וואַנען לעבען זיי, אַז ניט פון אונז?!.

ת״ם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר ליידען? פאַר וואָס זאָלען מיר איטליכען פערשטאָפּען? פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך איהם דאָס מויל פערשטאָפּען?

ספּאָדיק. מכות איהם! די שטאָדט האָט פאַר איהם קיין מ[illegible]אָ ניט! וואָס הערט אַ זעלכען אַ שטאָדט! די שטאָדט האָט ברוך השם וואו אַהינצוטאָן געלד! אָוודאַי איז איהם אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, דערווייל בעזפּאָקאָיעט ער זיי נעבעך, דער גזלן, דער רוצח!....

ת״ם. וואָס האָט ער זיך צו מישען אין אונזערע געשעפטען? מיר טישען זיך אין זיינע עסקים? מיר זאָגען איהם דען? רעדט אונז געהען אָן זיינע עסקים?

שטאַנדהאַפּט (כּלומרש מיט שטאַרקייט) ניחאַ? ליודי מאָוו.

אַיאַ זדראָוו! (אביסעל מיט מורא) זיי אַרבייטען מעשים, מען זאָל די טאַקסע איבערגעבען אין אַנדערע הענד!

שינדער (צוגעהענדיג בהכנעה פון דעם ווינקעל) דאָס, ר׳ יודעל, האָב איך שוין פריהער בעוואָרענט. אַ חידוש, כ׳לעבען, וואָס איהר זאָלט ניט וויסען?

שטאַנדהאַפּט (פערוואונדערט צו דער כנופיא) האַ! עס איז פאַר מיר אַ סוד?

ספּאָדיק. חלילה! ר׳ יוסעל איז געפאַלען זעהר אויף אַ גוטער עצה, היינו, מען זאָל זיי שיקען זאָגען: באשר אַזוי ווי מיר האָבען שוין אָנגעגרייט פאַר דער שטאָדט אַ ים אָקסען, פאַר אַ גוזמא אָקסען און האָבען זעהר מרבה בהוצאה געוועזען, בכן זאָל מען אונז טאַקע באַלד אומקעהרען גאָר אַ גרויסע סומע געלד מיט אַלע אונזערע אובּיטקעס נעבעך, אֶלאָ ניט זאָלען מיר בלייבען אויף ווייטער, ביז מיר וועלען אויסשעכטען די מחנה אָקסען. פערשטעהט, איהר?

שטאַנדהאַפּט. (מיט א שמייכעלע) איך פערשטעה איך פערשטעה זעהר גוט! נו האָט מען געשיקט זאָגען?

ספּאָדיק. אַ שאלה אַביסעל! פּיאַווקין איז נאָך אין דער פריה געגאַנגען זיי זאָגען. די הולטאַיעס, די בעלי מלאכות, די עמי הארצים האָבען אויך געמאַכט אַיין אַסיפה!! חאַ, חאַ, חאַ! די גראָבע יונגען, די פּראָסטע מענטשעלעך מאַכען אויך אַסיפות!... אַז אָך און וועה טאַקע היינטיגע צייטען, צו היינטיגער וועלט, עס איז בעונותינו הרבים געוואָרען אַ שענע וועלט... (ער זיפצעט און קרעכצט).

די כנופיא (קרעכצט אויך) ניטאָ די אַמאָלעדיגע צייטען! עס איז היינט גאָר ניט די וועלט, וואָס פאַרצייטען!...

בעל תכלית. פריהער איז טאַקע אין תכלית אַריין געוועזען גוטע צייטען, יודען זיינען געוועזען פיין, שטיל, בהכנעה׳דיג און די ברכה האָט עפּעס בעסער שורה געוועזען...

שינדער. פון דעסטוועגען קען נאָך גאָט העלפען, עס זאָלען זיך נאָך אומקעהרען פריהערדיגע יאָהרען, אַ מאָליגע צייטען...

(ער גיט אַ קוק אין פענסטער) אָט וועלען מיר שוין וויסען. פּיאַווקין גערט.

נ׳נטע סצענע

די פֿריהערדיגע. פּיאַווקין קומט אַריין מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד.

די כנופיא (אונגעדולדיג) נו וואָס איז? ר׳ ראובן! וויאָס האָט איהר דאַרטען אַזוי לאַנג שיהות געמאַכט?

פּיאַווקין (ווישט אָב מיט דער האַנד דאָס פּנים) אַ ניחאַי איך... איך האָב דאָרטען געהאַט אַ גוט שטיקעל אַרבייט, נישקשה! עס איז מיר אַרויס די נשמה ביז וואַנען איך האָב אַרויסדערטאַפּט אָט אָ דאָס! (ער ווייזט אויף דעם פּאַפּיר אין זיין האַנד).

שינדער (צו פּיאַווקינען) נו וואָס, איהר האָט געזאָגט? איהר האָט זיי דאָס געזאָגט?

פּיאַווקין. אַ חידוש אַפּילו, אויב איך האָב געזאָגט! וואָס דען. איך בין גלאַט געגאַנגען בעסעדעווען מיט די ממזרים! עס איז מיר אַוודאַי ניחאָ געוועזען דאָס לעבען צו־צו־הערען זייערע שטעכווערטער אויף מיר, אויף אייך און אויף איטליכען פון אונז.

שטאַנדהאַפּט (מיט שטאַרקייט כלומר׳שט) ניחאַי ליודי מאָוו, אַ יאָ זדראָוו.

די כנופיא. נו מילא, מילא, האָבען זיי געזאָגט... וואָס איז בעסער געבליבען, וואָס איז דער סוף?

פּיאַווקין. דער סוף איז געבליבען, איין ברירה, איהר זאָלט ווייטער ווייטער בלייבען בזה האופן, אַז מען זאָל צו אייך צו־זעצען אַ פּאָר נייע.

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ׳לעבען, אַ פּאָר נייע פאַרשווינען באַט אייך אויף אונזער קאָפּ, אַ נייע פּאָר!

תם. פּאַר וואָס נעבעך אַלץ אויף אונזער קאָפּ? פּאַר וואָס זאָלען מיר אַלץ ליידען?

פּיאַווקין. דאָס אי זנאָך ניט, כ׳לעבען, אַזאַ גרויס אומגליק. די צוויי נייע זיינען פון די דאָזיגע פיינע־בריה׳ס, וואָס מען פערשטאָפּט זיי אַ בלייז שטילערהייט די מיילער... עס איז דאָ נאָך אַ תנאַי, נאָך אַ יעזשעלע. נאַט אייך דעם פּריגאָוואָר, און לייענט! (ער גיט דעם גרויסען פּריגאָוואָר, אויף עטליכע בויגען הערבאָווע פּאַפּיער מיט אַ סך התימות, ספּאָדיק׳ן אין דער האַנד).

ספּאָדיק (קוקט אין פּאַפּיער ווי אַ האָהן אין בני אדם און מאַכט מיט די אַקסלען) מאָ—מע... בע, בע... נאַט לייענט איהר, זייט מוחל, ר׳ משה!

בעל תכלית (פּרובט זיך לייענען) בע... האַ? וואַרט, וואַרט אַביסעל... עס איז, דאַכט זיך, אַבוקי.

ר׳ יוסף (קוקט אַריין פון דער זייט) יאָ, טאַקע, כ׳לעבען, דאַכט זיך, אַבוקי!

בעל תכלית (שטופּט אַריין געשווינד דעם פּריגאָוואָר ר׳ יוסף׳ן) אַדרבה, כ׳לעבען, לייענט איהר, ר׳ יוסף! למאַי זאָלט איהר זיך נעבעך מוטשען אַריינקוקען פון דער זייט? איהר וועט נאָך חלילה קאַליע מאַכען די ראיה.

ר׳ יוסף (שטופּט אויך געשווינד אַריין דעם פּריגאָוואָר תם׳ען) מהיכא תיתי, ר׳ שמעיה, לייענט איהר מהיכא—תיתי, איהר זייט דאָך עפּעס פאָרט עלטער, איהר האָט מיט אַ צעהן יאָהר פריהער פאַר מיר חתונה געהאַט.

תם (זעהר תמ׳עוואַטע) איך בין אויך, שטאַנדהאַפּט, מכבד מיט קריאת הפּריגאָוואָר! איהר זייט דאָך אַ געלעהרנטער.

שטאַנדהאַפּט (קוועטשט זיך אַביסעל) בערד... בערדיט... בערדיטש... אַך ניחאַי יעהאָ מאַמע מאָרדוויע! וואָס פאַר אַ מין האַנד דאָס איז, וואָס איז דאָס פאַר אַ צוויי אותיות צום סוף פון דעם דאָזיגען וואָרט? דאַכט זיך ע, ווע, און דערנאָך אַטוויאָרדע זנאַק מאַכט עס צום סוף עוו.... אַך ניחאַי יעהע... ווער וועט זיך שטעלען לייענען אַזאַ כתב, זאָגט פּשוט, ר׳ ראובן, זאָגט וואָס איז דאָ נאָך פאַר אַ תנאַי (ער גיט אָב פּיאַווקינען דעם פּריגאָוואָר).

פיאַווקין. מען האָט דאָ אַרויסגעוואָרפען צוויי פון די אַלטע פאָפעטשיטעלעס.

די כנופיאָ. וואָס הייסט אַרויסגעוואָרפען? למאַי האָט איהר גענומען אַזאַ פריגאָוואָר?

פיאַווקין (גלאַסען). ניש'קשה. פערלאָזט זיך אויף מיר, איך פערשטעה אַנ'עסק.

די כנופיא. האַ, וועמען אַרומגעוואָרפען, וועמען?

פיאַווקין. ר' משה'ן און ר' שמעיה'ן.

בעל תכלית. מיך? פאַר מיין מיה, פאַר מיין פראַצע.

ת ם, (מיט אַ רחמנות-פּנים) פאַר וואָס גראָד מיך, נעבעך מיך?

פיאַווקין. שאַ, כ'לעבען, ניש'קשה! ווער הערט זיי, די שקצים? מיט גאָטס הילף, איך וועל זיי פיהרען אין באָד אַריין, איך האָב אַ גלייבע עצה ווי אַריינצונאַרען זיי אין זאַק.

די כנופיא. גיכער, ר' ראובן! זאָגט וואָס האָט איהר פאַר אַיין עצה?

פיאַווקין. נאָר אַ פראָסטע עצה, היינו, מען זאָל זיך איצט נאָר פאַמעליך אַראָבנעהמען דעם ערשטען בויגען פאַפיער פון דעם אָבגע'חתמ'עטען פריגאָוואָר, צולעגען אַנשטאָט דעם אַנ'אַנדער בויגען און דאָרט אַריינשטעלען אַלע אַלטע געוועזענע פאָפעטשיטעלעס ווי פריהער, דערצו נאָך זאָל מען בפירוש פריבאַווען, אַז די אָבשטשעסטווע וועהלט זיי אויס בזה הלשון: אַזוי און אַזוי ווי מען ווייסט זיכער, אַז זיי, די פאָפעטשיטעלעס, אַזעלכע און אַזעלכע, זיינען עהרליבע לייט, בעזקאָריסטנע, זאָרגען תמיד לטובת הכלל, חלאַפאָטשען זיך...

ספאָדיק (פאַלט אַריין אין די רעד) פריבאַוועט טאַקע נאָך אויך „מוטשען זיך" אַזוי וועט זיין שטאַרקער.

בעל תכלית. פריבאַוועט אויך, זיי קוקען אין תכלית אַריין, דאָס וועט בעסער נעהמען.

פיאַווקין (זעצט פאָרט) חלאָפאָטשען זיך, מוטשען זיך נעבעך, קוקען אין תכלית אַריין און ברענגען אַיין זעהר פיעל דער שטאָדט

מיט זייערע תחבולות, מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט.

שטאַנדהאַפט (שלאָגט איבער די רעד) פריבאַוועט טאַקע אויך, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג: דאָס וועט אַ סך העלפען: איך וויים, מיט וואָס צונעהמען...

פיאַווקין. (הייבט אָן נאָך אַמאָל) מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט, לכן אַ פאָטאָמו, וועהלט מען זיי ווידער פאַר פיהרער און מען בעפרייעט זיי פון חשבון, מען פערלאָזט זיך פריהער אויף גאָט, דערנאָך טאַקע אויף זיי, אי פראָטשע, אי פראָטשע...

די כנופיא (פרעהליך) אַך, זעהר גוט, ר' ראובן! אָט וואָס הייסט לערנען אין אַ חדר!

ספאָדיק. גאַנץ גלייך, וואָס איהר האָט אַריינגעשטעלט „מען בעפרייעט זיי פון חשבון", פערשטעהט איהר?

די כנופיאָ. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

פיאַווקין. הערט אָבער דעם שפיץ, אם—כן קען שוין דאָך דער פריגאָוואָר אייך דיענען פאַר אַקוויט, אַז איהר האָט חלילה ניט נהנה געוועזען פון אָרים געלד, און איהר האָט שוין ניט פאַר דער האַנד לעת עתה וואָס מעהר מורא צו האָבען, איצט פערשטעהט איהר, למאַי איך האָב ביי זיי גענומען אַ פריגאָוואָר? ניש'קשה, איך האָב זיי מיט גאָטס הילף אָבגעטאָן אויף טערקעש!

די כנופיא. אַוודאַי, ר' ראובן, האָט איהר זיי געפיהרט אין באָד אַריין! אַוודאַי האָט איהר זיי געשטעלט אַ חופה! איצט, זעהט איהר, וואָלט מען זיך גענדאַרפט נעהמען צו לאָקשעוויצ'ן, צו דעם פראָצענטניק, מען זאָל איהם אַפּיק טאָן שטילערהייד, וואו מען דאַרף, זאָל ער האָבען זיך צו קראַצען, זאָל ער ווייטער וויסען ווי זיך צו טשעפען מיט אַ שטאָדט!...

שטאַנדהאַפט (מיט איין ווונק צו פיאַווקינען) נו, וואָס הערט זיך מכח דעם, וואָס איך האָב אַייה געזאָגט? האָט איהר איהם שוין פערזאָרגט?

פיאַווקין. וואָס קלערט איהר דאָ? מסתמא האָב איך איהם שוין גוט פערטראַכט. מען האָט שוין אַוועקגעשריבען... ער וועט אויף זיך האָבען אַ גוט פעקעל! טרוקען וועט שוין דער פּראָצענטניק ניט אַרויס, ער וועט זיך, ניש'קשה, מוזען אָבשאָקלען מיט אַ שענעם גראָשען!

שטאַנדהאַפט. אַשענע ריינע כפרה! ער וועט שויז פערזאָגען דעם צעהנטען.

די כנופיא. מיר שטויסען זיך אָן, וואָס איהר רעדט. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, וואָס איהר מיינט. קיין פינגער אין מויל דאַרף מען אונז, ברוך השם, ניט אַריינלעגען.

ספּאָדיק (מיט אַ ידאת־שמים־פּנים'על) און איך, זעהט איהר, שטויס מיך ניט אָן; אַז צוויי מענשען רעדען אַ סוד, וויל איך גאָר ניט הערען. איך פערשטעה אסור ניט, ביי מיין יודישקייט! וואָס ר' יודעל און ר' ראובן שמועסען דאָ עפּעס צווישען זיך..

פיאַווקין (צו דער כנופיא) פונדעסטוועגען מיין עצה איז, נאָך אַלע זאַכען זאָל מען פּאָרט שלום ווערען מיט לאָקשעוויצען און מיט פרידלען. ווי זאָגט מען עפּיס: בעסער צעהן גוטע פריינד איידער איין שונא. אַוודאַי אָנלעהרנען לאָקשעוויצען שטילערהייט, ער זאָל ניט וויסען, פון וואַנען די קויל האָט איהם געטראָפען, דאָס איז נייטיג, נאָר ווידער שלום ווערען מיט איהם, דאָס איז אויך נייטיג, איך דאַרף עם האָבען צום עסק. איך האַלט זיך טאַקע אַלץ ביי מיינעם: אַפּאַטש און שלום! אַ ביס אַזש צייכענס זאָלען שטעהן און טאַקע ווייטער חבר!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, אַ פּאַטש און שלום.

שטאַנדהאַפט. מיינע ווערטער! איך האָב נאָך פריהער געזאָגט, מען זאָל איהם פערשטאָפּען דאָס מויל, זאָל ער ניט בילען! איך קען די וועלט...

פיאַווקין. אַזוי, אַזוי בלייבט עס. דערווייל אַ גוטען טאָג! איך מוז געהן בעוואָרענען נאָך עטליכע זאַכען (ער געהט אַוועק).

זעקסטע סצענע

די פריהערדיגע אָהן פיאַווקינען.

שטאַנדהאַפט, נו, לאָקשעוויצען נעהם איך אויף מיר, איך וועל איהם אָנטאָן כבוד און איינלאַדען צו מיר — עס וועט ביי איהם זיין אַ כבוד — און וועל איהם פאַרשטאָפּען דאָס מויל אָט מיט דעם (ער ווייזט אויף אַ טייסטערעל אין זיין האַנד).

בעל תכלית. חאַפּט איהם דער רוח, זאָל ער זיך דערווערגען מיט דעם!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, זאָל ער זיך טאַקע דערווערגען, אַזוי איז גאָר גלייכער!

ספּאָדיק. נו, און מכח די לאָקשען חאַפּט איהם דער וואַטע־מאַכער! זאָל ער זיך מאַכען לאָקשען ווי פריהער.

תם. אָט אַזוי בעדאַרף צו זיין, ער זאָל זיך ניט מישען אין אונזערע עסקים און מיר וועלען זיך ניט מישען אין זיינע עסקים.

בעל תכלית. ר' אַהרן האָט דאָך דערווייל צונויפגעקליעבען עפּיס גאָר אַ סך געלד, ווי דערטאַפּט מען זיי ביי איהם, ער זאָל ניט מאַכען קיין לאָקשען?

ספּאָדיק. מען דאַרף בעטען ביי ר' אַהרן אַ גמילות חסד פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פאַרשטעהן?

ספּאָדיק. און פרידלען נעהם איך אויף מיר, ער איז דאָך אַ חסיד, וועט אויף איהם טאַקע אויסקומען דאָס ווערטעל: „דער רבי האָט געהייסען שווייגען" פאַרשטעהט איהר·

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען. מען דאַרף אונז, ברוך השם, קיין פינגער אין מויל ניט אַריינלעגען.

בעל תכלית. נו איין עק, אַ סוף. מען דאַרף בעסער רעדען פון תכלית־זאַכען. לאָמיר זיך נעהמען צו דער סמעטע, לאָמיר מאַכען די טאַבעלע.

שטאַנדהאַפּט. מיר דאַרפֿען שוין היינט קליגער זיין, מען דאַרף ווייסען, ווי אויסצורעכענען אין דער טאַבעלע די הוצאות, וואָס די שטאָדט דאַרף אַ יאָהר האָבען, אַזוי, אַז פֿון די הכנסות, פֿאַרשטעהט איהר, זאָל ניט איבערבלייבען קיין גראָשען. די קאַזנאַ פֿערלאַנגט נישט מעהר אַבי אַ חשבון, אַבי חייז איהר אַ חשבון...

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, ווייזט איהר אַ חשבון, עס זאָל נאָך אונז אֶפּשר אַרויסקומען?

די כנופיא. וואָס מיינט איהר, עס וואָלט אפשר טאַקע ניט געשאַדט, אונז זאָל קומען, מען קען ניט ווייזען דער קאַזנאַ אַלע זאַכען, די שטאָדט אָהן עין הרע דאַרף זעהר פֿיעל האָבען, אַמאָל דאַרף זי אויף אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען זיי ניט אַרויסזאָגען.

שטאַנדהאַפּט. וועניג, אַ שטייגער, וועט קאָסטען די שטאָדט לאָקשעוויץ?! דעם מקח פֿון פֿלייש האָט מען געמוזט אין דער מהומה אַ ביסעל אַראָפּלאָזען, איהם גיעב, יענעם גיעב ווייטער, היינט דאַרף פּיאַווקין פֿאָהרען בעוואָהרענען עטליכע שטעדטישע זאַכען, דאָס וועט מסתמא אויך גענוג קאָסטען... פֿון וואַנען-זשע וועט עס די שטאָדט אויף אַלצדינג נעהמען? — מען וואָלט איצט שוין געמעגט אַרויפֿציהען אַ דריי קאָפּיקעס אויף דער אָקע פֿלייש.

תם. פֿאַר וואָס ניט פֿיער?

בעל תכלית. פֿאַר וואָס טאַקע ניט זעקס? עס איז איצט זעהר אַ שלעכטע צייט.

ספּאָדיק. אַוודאַי זענען די הצטרכות-העיר זעהר גרויס. נאָר אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, גענוג דערוויל פֿינף. וואָס זאָלען מיר טאָן? זאָל אונזערם איבערגעהן. (ער קרעכצט און זיפֿצט).

בעל תכלית. קוקט-זשע אין תכלית אַריין און מאַכט אַ גרויסען צעטעל פֿון די הוצאות.

ספּאָדיק. דער עיקר איז שוחטים, פֿאַרשטעהט איהר? מען דאַרף האָבען אַ סך שוחטים....

שטאַנדהאַפּט. היינט משגיחים, טאַקע אַ סך משגיחים.

תם. היינט מנקרים!

בעל תכלית (הוריט איבער) שוחטים, משגיחים, מנקרים, היינט דיינים, חזנים. רבנים, שמשים, בטלנים, קברנים, פּאָוויערענעס, שתדלנים און נאמנים....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, זשאַלעוועט ניט, מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. איך עס ניט פֿון קיין סירחא, מען דאַרף נאָך אַחוץ דעם האָבען גאָר אַטייערן שוחט!

שטאַנדהאַפּט. מען דאַרף אַריינשטעלען אַפּאָר טויזענד קערבּלעך אַ יאָהר אויף אַ רעמעסלענע שול. דערמיט וועט זיך די שטאָדט אויספּיינען און עס וועט אַ סך העלפֿען, אַז מען זאָל אוטווערזשדען די טאַבעלע. איך וויים, מיט וואָס צו נעהמען....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, אַריינשטעלען, דאָס איז נאָר דאָך למשל .... מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. אויב אַזוי.... שטעלט-זשע אַריין הונדערט קערבּלעך אַ יאָהר אויף דער חברה אַלמנות ויתומים. דאָס וועט אויך העלפֿען.

בעל תכלית. מען האָט אַלץ געדאַרפֿט צונויפֿרעכענען און אַרויס-שטעלען די אַלע איבריגע הצטרכות.

תם. אַ שאָד, כ׳לעבען, וואָס פּיאַווקין איז ניטאָ, ער איז געניט און טויג צו אַזעלכע זאַכען.

ספּאָדיק. ווייסט איהר, זשע, וואָס? לאָמיר דאָס אָפּלעגען אויף מאָרגען. די מעשה קען זיך נאָך פֿערלענגערן און מיר זאָלען נאָך חלילה עובר זיין זמן מנחה!... (די כנופיא צוגעהט זיך)

זיבענטע סצענע

(שינדער זיצט אַלץ נעבען זיין טישעל אין ווינקעלע. קנעבעטבאַרג קומט אַריין גאַנץ פֿרעהליך, דערנאָך פּיאַווקין).

קנעבעלבאַרג (זעצט זיך נעבען שינדער׳ן) אז דאָס פּיצעלע מזל געהט, ווערט עפּעס ליבטיג אין אַלע רמ״ח אברים! דאָס רעדעלי

ברוך השם, האָט זיך שוין בײַ מיר אָנגעהויבען צו דרעהען, הלוואַי ווייטער. איך דאַנק אײַך, ר׳ יוסעל, פאַר דער טובה, פאַר דער מצוה, וואָס איהר האָט געטאָן.

שינדער (מיט אַ שמייכעלע) ווען, ר׳ אַהרן, הייבט איהר שוין אָן מיט מזל צו מאַכען די לאָקשען?

קנעכטבאַרג. אַבי געזונד, אַבי געלד, אַבי איך האָב שוין לעת עתה צונויפגעמאַכט אַ ביסעל געלד, מיט לאָקשען איז שוין קיין דאַגה ניט. עס וועט נאָך צייט זיין צו מאַכען, מען דאַרף בעקומען נאָך אַ ביסעל געלד.

שינדער (אַלץ מיט אַ שמייכעלע, אַזוי ווי איינער מאַכט חוזק) איך מיין, ר׳ אַהרן, אַז איהר וועט מאַכען גאָר אַ גוט געשעפט, אַ קאַטאָוועס, איהר וועט גאָר נישט אַרײַנלעגען! אַדרבה, איהר וועט נאָך אַלץ צומאַכען פריש געלד, די שטאָדט, אָהן עין הרע, איז גרויס! לאָקשען, מיין איך, וועט אויך אַ סך פערקויפט ווערען, עס וועט דאָך הייסען אַ מצוה געבען צו לײַזען דער תלמוד תורה, כּפרט, ווי זאָגט איהר, זיי וועלען נאָך זיין כשר׳ע לאָקשען אויך, היינו מען וועט פון זיי נעהמען חלה, כ׳לעבען, איהר וועט האָבען אַ גוט געשעפט.

קנעכטבאַרג. מיט גאָטס הילף, הלוואַי דאָס מזל, דאָס פיצעלע מזל, זאָל נאָר ניט געשטערט ווערען. וואָס זאָגט איהר, ר׳ יוסעל, ווי לאָקשעוויץ האָט אַ ביסעל אַראָבגעלאָזט די נאָז, מיינע לאָקשען שמעקען איהר גאָר ניט, די פּאָפּעטשיטעלעס מוז עס שטאַרק הנאה טאָן, וואָס איך לעהרען אָן אַזאַ שייגעץ! האַ, וואָס זאָגען זיי? וואָס האָבען זיי געזאָגט?

שינדער. וואָס פרעגט איהר דאָ, ר׳ אַהרן? זיי קוועלען גאָר אָן פון אײַך.

קנעכטבאַרג. עס טוט מיר, כ׳לעבען, הנאה. אַ שאָד, וואָס איך האָב זיי דאָ ניט געטראָפען. איך האָב זיי טאַקע נאָך אַ פּלאַן אויפצוגעבען. זעהר אַ גוטען פּלאַן, איך מוז טאַקע באַלד געהן (ער נעהמט און באַגעגענט זיך אין דער טיר מיט פיאַוקינען.)

פיאַווקין (נאָר אין איין אָטעם) אַך, געשווינד, ר׳ יוסעל, גיט גיכער אַהער, וואָס עס איז אײַך היינט עפּעס אַרײַנגעפאַלען. די

פּאָפּעטשיטעלעס האָבען מיך געשיקט, מען דאַרף גראָד איצט האָבען געלד!

קנעכטבאַרג (מיט אַ שמחה) נו, עס איז אַ גוטער סימן! זעהר גוט, ר׳ ראובן, וואָס איהר זייט מיר איצט גראָד אַנטקעגען געקומען! איך האָב אײַך בסוד אויפצוגעבען עפּיס אַ פּלאַן (ער פיהרט אַוועק פיאַווקינען אין אַ ווינקעל און שושקעט זיך מיט איהם).

פיאַווקין (אויף אַ קול) גאַנץ גוט, ר׳ אַהרן, עס וועט געהן! וואָס מיינט איהר, עס איז טאַקע אַ גוטער סימן, וואָס איך האָב אײַך גראָד איצט דאָ געטראָפען (ער גיט אַ וואונק מיט אַ גנבה־שמייכעלע צו שינדער׳ן) עס וועט, אם ירצה השם, זיין רעכט, ר׳ אַהרן! נאָר לאָזט מיך צורוה מיט אײַער פּלאַן ביז מאָרגען. איהר זעהט דאָך, איצט בין איך טרוד, איך דאַרף האָבען געלד.

שינדער (אויך מיט אַ וואונק צו פיאַווקינען) אָט האָט איהר, ר׳ ראובן, אײַנגאַנצען דאָס געלד, וואָס איך האָב, עס וועט אײַך אַוודאַי קאַרג זיין, ווערט איהר שוין מוזען בעקומען ערגעץ אַ גמילות חסד...

פיאַווקין (צעהלט כלומר׳שט איבער דאָס געלד) אַך, ווייניג, עס דערגעהט ניט אַ פופצעהן הונדערט קערבלעך (ער ווענדעט זיך געשווינד צו קנעכטבאַרג׳ן) תאמר, ר׳ אַהרן, תאמר זייט איהר רייך אין עטליכע קערבלעך? איהר זאָלט געבען די פּאָפּעטשיטעלעס אַ גמילות חסד, נאָר אויף עטליכע שעה, ביז וואַנען עס וועט דאָ אין דער קאַסע אַרײַנפאַלען (מיט אַ גנבה־שמייכעלע) זיי וועלען אײַך דערפאַר בעלוינען און מכח אײַער פּלאַן, מסתמא וועט זיין רעכט, עס איז, כ׳לעבען, אַ גוטער סימן, וואָס מיר האָבען זיך גראָד בעגעגענט!

קנעכטבאַרג. איך האָב בײַ מיר דרייצעהן הונדערט קערבלעך, מיט אַ ר׳ קערבלעך ווייניגער, ווי פיעל איהר דאַרפט, ווילט איהר, קען איך אײַך לייהען בשמחה, אָבער נאָר אויף עטליכע שעה, וואָרום איך דאַרף זיי האָבען צו די לאָקשען (ער בעקומט אַרויס פון דעם בוזעם־קעשענע, אין זיין פלאַנעלען לייבעל, אַ יערכין־בײַטעל, נעהמט פון דאָרטען אַרויס דאָס געלד, וואָס איז געווען אײַנגעוויקעלט אין צעהן פּאַפּירלעך און גיט עס פיאַווקינען) זעהט איהר, איך האָב אײַך אַוועקגעגעבען ביז איין גראָשען.

פיאַווקין. (מיט אַ שמייכעלע) שלאָפט רוהיג ר׳ אַהרן, די

פּאָפּעטשיטעלעס וועלען ניט פאַרגעסען די טובה (ער געזעגנט זיך און נעהט אוועק).

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. איך זאָג אייך, ר' יוסעל, אַז דאָס פּיצעלע מזל האָט מיר אָנגעהויבען, אָהן עין־הרע, טאַקע צו געהן, איך טראַכט אַז דורך דעם גמילות חסד וועט מיר זיין גרינגער אָבצואַרבייטען מיין נייעם פּלאַן. זאָרגט ניט' ר' יוסעל, זאָרגט, כ'לעבען, ניט, עס וועט, אָם ירצה השם, זיין רעכט, איך מוז נאָך געהן אַ שמעק טאָן אין מאַרק, וואָס הערט זיך עפּיס. (ער געהט ארויס שטאַרק פרעהליך).

אכטע סצענע *)

ש י נ ד ע ר (קריכט זיך נאָך קנעכטבאַרג'ן און שטעקט איהם אַרויס אַ צונג) אַוודאַי, ר' אַהרן, מעגט איהר זיך פרייען, פּיאַווקין, ניש'קשה, האָט אייך געשטעלט אַ חופה, נו, פּיאַווקין, דאָס איז אַ חיטרע בעסטיע, ער אַרבייט אָב אַנ'עסק קורץ און שאַרף. ווי געשווינד, ווי חיטרע האָט ער גענומען ר' אַהרן'ען אויף דער העטשקע! דער לעקיש האָט איהם נעבעך דעם לעצטען גראָשען אַוועקגענומען און איז פרעהליך. אַוודאַי, ר' אַהרן, מעגט איהר זיך פרעהען, (ער לאַכט) שען איז נאָר געוועזען, ווי דער זאָגט צו מיר: זאָרגט ניט, ר' יוסעל, עס וועט, אָם ירצה השם, זיין רעכט, דער שלי־מזל טרייסט מיך! אַ מצוה, כ'לעבען, ער האַלט זיך זעהר פאַר אַ ווילדען חכם און מיינט אַלץ יענעם אָנפּייפען. איך האָב ערשט אַרויסגעזעהן פון זיינע רייד, אַז פון דעם עסק האָט ער געהאַט בדעה מיר ניט צו געבען אַפילו אַ פרוטה, ער האָט מיך געוואָלט פּטר'ן מיט שהי־פּהי און געבען מיר אַיין אָנווייזונג אויף עולם הבא פאַר דער מצוה. אַ, קען איך אָט אָ די שענע יודען, בשעת עס געהט זיי שלעכט און זיי דאַרפען אייער טובה, וועלען זיי אייך קושען די פיס און צוזאָגען הרים וגבהות; קוים איז זיי גוט געוואָרען, שטעלען זיי אייך אַרויס אַ פייג... רעכט אויף אייך, מיין ליעבער ר' אַהרן, זייט ווייטער ניט קיין וואווילער, (ער גיט אַ קוק אין פענסטער) אוי, אוי, אָן געהט מיין ר' אַהרן, ניין, ניין, ער געהט ניט, ער לויפט אָהן אַ נשמה, דאָס פּנים האָט זיך איהם פערענדערט (ער לאַכט און פאַרקעהרט

זיך) וואָס איז, ר' אַהרן, ר' אַהרנ'צוצנאַ? איהר האָט שוין אַ פּנים אָנגעשמעקט פון דעם שלום, וואָס עס קלאַפּט אייך אַזוי דער פּופּיק? (ער גיט נאָך אַמאַל אַקוק אין פענסטער) האַ! דאַכט זיך, ספּאָדיק און תם געהען דאָרטען! יאָ טאַקע, זיי געהען אויף אַ הער, זיי זעגען נאָך ווייט, ר' אַהרן האָט זיי נאָך זיכער ניט דערזעהן, אַך, דאָ וועט זיין זעהר אַ שענע סצענע, איך וועל מיך בעהאַלטען אין מיין חדר'ל און קוקען דורך אַ שפּאַרינע, ווי ר' אַהרן וועט שמועסען מיט די פּאָפּעטשיטעלעס (ער לויפט אריין צו זיך אין חדר).

ניינטע סצענע

(קנעכטבאַרג. דערנאָך ספּאָדיק און תם.)

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג (לויפט אַריין פערסאָפּעט) אַך, וואו איז ער? וואו ר' יוסעל? אוי וועה, ווי עס טיאָכעט מיר דאָס האַרץ, אַנגסטען האָבען מיך בעשלאָגען! אַ קאַטאָוועס עפּיס פרנסה! איך האָב מורא, אַז עס האָט זיך אָבגעריסען דער אַרטשיק און מיין גאַנצער פּלאַן זאָל חלילה נישט קאַליע ווערען! אַך, אַ מענש אָהן אַ מזל זאָל נישט געבאָרען ווערען! (די טיר עפענט זיך אויף און די צווי פּאָפּעטשיטעלעס געהען אַריין).

ס פּ אָ ד י ק און ת ם. וואו איז ר' יוסעל?

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג (לויפט זיי אַנטקעגען ווי צומישט) ר' יוסעל? ניטאָ ר' יוסעל! איך דאַרף אויך ר' יוסעל. עס טוט מיר טאַקע הנאה, וואָס איהר זייט דאָ. איך האָב מיך ערשט אין גאַס פאַר אייך געקריגט, שונאים זאָגען, וואָס איז, איהר האָט זיך איבערגעבעטען מיט דעם שייגעץ, מיט לאָקשעוויץ'ען, זאָגעז שונאים!

ת ם (גאַנץ תמיעוואַטע) בע...

ס פּ אָ ד י ק (רוקט אָן דאָס היטעל און מאַכט אַ זויערע מינע) אוי, לא עליכם, ווייטער מיינע מערידען!

קנעכטבאַרג (שפּרינגט פון דער הויט פאַר צרות) וואָס הייסט? איהר וועט שלום ווערען מיט דעם עזות פנים, וואָס האָט אײַך אויסגעמישט מיט דער בלאָטע, וואָס האָט אײַך גערופען, איך בעט אײַך מחילה, גנבים, גראַביטעלעס, בלוטזויגער, רוצחים, גזלנים, און אויף אײַך אויסגערעדט אָסור לדבר... וואָס האָט אָנגעשטעלט, מען זאָל בײַ אײַך פאָדערן חשבון און ביכער! מיט דעם שיגעץ, מיט דעם הולטאַי וועט איהר, אַזעלכע גרויסע בכבוד'ע מענשען ווי איהר, וועט מיט איהם שלום ווערען? עס איז כדאַי אָנצולערנען אַזאַ הולטאַי, אַרײַנלעגען איהם אין דער חית, פערשיקען איהם צו אַלדי שוואַרץ יאָהר, אָבטאָן איהם אַ שפּיצעל, ער זאָל ווייטער וויסען, ווי זיך צו טשעפּען מיט אַ שטאָדט!

תם (אָהן ווערטער) בע; מילאָ וואָס. עט... בע...

ספּאָדיק (האַפּט זיך פאַר די קריזעס מיט אַ קרעכץ) איך מוז געהן אַהיים אָבדאַווענען מנחה און זיך אַביסעל צולעגען.

קנעכטבאַרג (אַלץ שטאַרק צוקאָכט) קודם, אין מחשבות'ען. גיט מיר דאָס גמילות חסד, איך דאַרף זעהר גענייטיג האָבען דאָס געלד צו די לאָקשען.

ספּאָדיק (מיט איין אָנגערוקטע היטעל) וואָס לאָקשען?

תם (תמ'עוואַטע) האַ, וואָס זאָגט איהר?

קנעכטבאַרג (מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ) סטייטש, ווי הייסט, וואָס לאָקשען? וואָס זאָג איך? ס'טייטש, לאָקשען זאָג איך. מײַן גמילות חסד, זאָג איך, בעט איך! איך דאַרף האָבען דאָס געלד צו די תלמוד תורה=לאָקשען. איך בין דאָך דער לאָקש... דער לאָקשענמאַכער! — (שינדער עפענט אַביסעל די טיר פון זײַן חדר און שטעלט אַרויס הינטער קנעכטבאַרג'ן די צונג).

ספּאָדיק (מיט אַ קאַלטער לעבער) דאָס געלד איז דאָך ניט אײַערס, וואָס זשע מאָנט איהר דאָ אַזוי?

קנעכטבאַרג (לאַכט כלומר'שט מיט גרינע ווערים) זאָלט איהר לעבען און געזונד זײַן, וואָס זאָגט איהר? גאָט איז מיט אײַך, איך דאַרף דאָך דאָס געלד צו די לאָקשען!

ספּאָדיק (רוקט אַרויף דאָס היטעל) וואָס לאָקשענט איהר מיר? וואָס גמילות חסד איהר מיר? אוים לאָקשען, ר' אהרן! אוים לאָקשען!

תם (בעט זיך מיט אַ רחמנות=פּנים) וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? מיר קענען זיך ניט קריעגען, מיר האָבען ווייבער און קינדער, מיר ווילען ניט טראָגען קיין לעקעך אויף די פּלייצעס, מיר חילען ניט מגולגל ווערען צוליעב אײַך קיין קליין ארץ ישראל. מיר ווילען זיך ניט קריעגען, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

קנעכטבאַרג (ווערט נעבעך שיער ניט צולאָפּנעט) געוואַלד, איך האָב אויך ווייב און קינדער! איך בין אויך, כ'לעבען, אַ שעגער יוד! פאַר וואָס קומט אַלץ נאָר אײַך, נאָר אײַך?

ספּאָדיק (מיט אַ געשריי) תרבות! דרך ארץ!

קנעכטבאַרג (געהט אַרוים פון די כלים פאַר גרויסע צרות) לאָזט מיך אויך בײַ דער שאָף אויסרייסען עטליכע זשמעניעס וואָל! לאָזט מיך אויך אַ טשאָקע טאָן, אָבלעקען אַ ביינדעל! געוואַלד, פאַר וואָס אַלץ אײַך? אַלץ נאָר אײַך און אײַך!

ספּאָדיק. קומט, ר' שמעיה, וואָס ווילען מיר דאָ מיט איהם מענה'ן. (זיי געהען ביידע אַרוים. קנעכטבאַרג בלייבט שטעהן ווי אָבגעבריהט און שינדער שטעלט איהם אַרוים פון הינטען אַ צונג).

פיערטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי מען נעהמט די טאַקסע אויף דער היינטיגער צייט, ביז דעם יאהר 1870.

ערשטע סצענע:

שמאַנדהאַפט ביי זיך אין קאבינעט, דערנאָך ספאָדריק.

שטאַנדהאַפט (זיצט פערזאָרגט און האלט אַ בריעף אין דער האַנד) זעהר אַ שלעכטע ידיעה! ער שרייבט, אַז מען ווערט באַלד אַביאַווען טאָרגעס אויף דער היהנער=טאַקסע, איך האָב מורא, אַז דאָס קעסטעלע קען זיך נאָך חלילה אַרויסגליטשען פון דער האַנד. עס וועלען זיך געפינען זעהר פיעל בעלנים, אַ סך, גאָר אַ סך שאַרפען אויף דער היהנער=טאַקסע די ציינער. מען דאַרף ביצייטענס זעהן אַלצדינג בעוואָהרענען, אָנהויבען זיך צו סטאַרען און צו טאָן אַרום דעם...

(ער פערטראַכט זיך און קוקט אין דעם בריעף, די טיר עפענט זיך און ספאדריק קומט אריין)

ספאָדריק. גוט מאָרגען, ר' יודעל, עס איז מיר גראָד אויסגעקומען געהן פון אַ ברית פאַר ביי אייער הויז, האָב איך מיך מישב געוועזן

אַריינצוזעהן איך צו פרעגן, אָפשר האָט איהר מקבל געוועזן א בריעף פון פיאַווקינען.

שטאַנדהאַפט, (מיט אַ ווידער-מינע) יאָ, אָט דאָס איז טאַקע דער בריעף, וואָס איך האָב היינט פון איהם מקבל געוועזן.

ספאָדריק. נו, וואָס שרייבט ער? ווי געהען דאָרטען די עסקים? האָט ער זיך שוין דאָרטען אָבגעפאַרטיגט?

שטאַנדהאַפט. מיט די עסקים, שרייבט ער, איז ער שוין כמעט פאַרטיג. די אַלע פראָשעניעס און דאַנאָסען אויף דער שטאָדט פון דעם גאַנצען צעך וכדומה נאָך פון אַזעלכענע קבצנים וועלען קיין שום ממשות ניט האָבען, מען האָט איהם דאָרטען צוגעזאָגט זיי אַלע צו פערשטאָפען ערגעץ אין אַ לאָך, אַז דער אָדון הגדול זאָל זיי אַפילו נישט אָנקוקען. קורץ און גוט, עס וועט אַלצדינג זיין רעכט, די דאַנאָסטשיקעס וועלען נאָך חאַפּען אַ פסק, ער שרייבט און בעט רחמים, מען זאָל איהם אַריינשיקען נאָך געלד

ספאָדריק (מיט אַ קרעכץ) גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף דער שטאָדט, זי דאַרף נעבעך האָבען אסך געלד. וואוהין מען קעהרט זיך, אַלץ געלד, געלד און געלד, וואָס שרייבט ער עפּיס נאָך

שטאַנדהאַפט.(מיט אַ פערחמורעט פּנים) ער שרייבט, אַז מען האָט בדעה צו מאַכען טאָרגעס אויף דער טאַקסע.

ספאָדריק (לאזט אראב די נאז) טאָרגעס, אוודאַי איז דאָס נישט גוט פאַר דער שטאָדט נעבעך, השם יתברך זאָל שומר ומציל זיין, זי זאָל חלילה אַריינפאַלען אין די הענד פון די בעלי=טאַקסעס, זיי זענען דאָך פשוט רוצחים, נאָר מסתמא וועלען מיר עפּיס טאָן מכח דעם. מהיכא תיתי טאָרגעס, אַלץ בעסער ווי מען שמועסט ביי אונז אין קלויז.

שטאַנדהאַפט. וואָס שמועסט מען? וואָס שמועסט דער עולם?

ספאָדריק. מען שמועסט זעהר געשמאַק פון דער גזרה, אַז דאָס קעסטעל זאָל חס ושלום בטל ווערען. יודען עפּיס זאָלען מעהר ניט צאַהלען קיין טאַקסע.

שטאַנדהאַפט (סטאַרעט זיך אויסצוטאַן) וואָס הייסט, ר׳ איצע וואָלף, דאָס רופט איהר אַ גזרה?

ספּאָדיק (נעהמט זיך פאַר דעם בערדעל) יאָ, יאָ, זאָלט איהר טאַקע וויסען, ר׳ יודעל, דאָס איז אַ גזרה. דאָס קעסטעלע, כ׳לעבען, דערהאַלט נאָך דאָס ביסעל יודישקייט, פון וואַנען נעהמט מען אויף דאָס, אויף יענץ, אויף דעם, וואָס מען טאָר ניט זאָגען? טאַקע פון דעם קעסטעל, מיט וואָס האָט מען די אויבערהאַנד איבער די שקצים פון דער היינטיגער וועלט? מיט וואָס היט מען אָב, אַז יודען זאָלען בלייבען טאַקע דאָס וואָס זיי זענען? מיט וואָס? אַלץ טאַקע מיט דעם קעסטעל! — דורך וואָס האַלט מען אין דער מורא אַ בעל מלאכה, אַ נחות דרגא, אַ פּאַרך אַ קבצן, זיי זאָלען האָבען דרך ארץ, אָבשײַ פאַר דער שטאָדט, פאַר אונזער איינעם? דורך וואָס? טאַקע אַלץ ווייטער דאָס קעסטעל! הכלל, דאָס קעסטעלע האָט נאָך דער־האַלטען דאָס ביסעל יודישקייט, דאָס ביסעל יודיש יחוס.... חלילה אָהן אַ קעסטעל שווימען דאָך אַרויף פון אויבען אַפּיקורסים, בעלי מלאכות, שניידער, שוסטער און אַלע עמי הארצים, וואָס קענען אַפילו ניט קיין פּרק משניות, און דענסטמאָל אָך און וועה איז אונז... יאָ, יאָ, ר׳ יודעל, דאָס איז ביי מיר אַ גזרה!

שטאַנדהאַפט. וואָס האָבען יודען געטאָן אַ מאָל, אַז זיי האָבען ניט געהאַט קיין קעסטעל

ספּאָדיק. וואָס גלייכט איהר אַמאָל צו היינט! אַמאָל זענען יודען געוועזען גוט און פרום, ווער האָט אויף זיי געקוקט, ווי זיי געהען, ווי זיי שטעהען? די קליינע מענשעלעך, די עמי־הארצים האָבען ניט געטאָרט קיין קאָפּ אויפהויבען. וואָס די מנהיגי העיר האָבען געטאָן, דאָס איז געוועזען געטאָן. יודען האָבען אַמאָל גאָר איין אַנדער פּנים געהאַט... היינט אָבער זענען דאָ ביי יודען זעהר פיעל עזות־פּנים׳ער, זעהר פיעל הול׳טאַיעס, וואָס זאָגען דעות און פאָדערען ביי דיר גרויסע חשבונות, וחוץ לזה, וואָס אַ טאָג קומען אָן אויף יודען נייע גזרות, אַזוי געה ניט, אַזוי שטעה ניט, אַזוי לערען ניט, אַ מערכה, כ׳לעבען, וואָס עס איז נאָך דאָ די קעסטעלע, דורך דעם קען מען זיך נאָך אויסדרעהען און דערהאַלטען (ער ווייזט אויף דעם ספּאָדיק) דאָס ביסעל יודישקייט, איהר מיינט, ווען ניט דאָס, וואָלט איך, אַזאַ צובראָכענער יוד, ווי איך, זיך

אָבגעגעבען אויף דער עלטער מיט דער טאַקסע? עס איז פאַר מיר אַ טירחה, טאַקע אַ טירחה גדולה, נאָר וואָס זאָל מען טאָן, וואָס זאָל מען מאַכען? איך זאָג אייך נאָך אַמאָל בפירוש, נעהמט מען חלילה ביי אונז צו דאָס קעסטעלע, נעהמט מען ביי אונז צו דעם כח.... (ער גיט אַ טרייסעל דאָס בערדעל) אָבער ניין! מיט השם יתברך׳ס הילף, מיר וועלען עס ניט דערלאָזען יודען בלייבען יודען! מען וועט פאַהרען, מען וועט זיך סטאַרען, גאָט וועט העלפען, דאָס קעסטעלע וועט בלייבען (מיט אַשמייכעלע) נישקשה עס וועט בלייבען, ווי איך בין אַ יוד, בלייבען...

צווייטע סצענע

(שטאַנדהאַפט אַליין, פערטראַכט.)

אַז ספּאָדיק מיט זיין גלייכען זאָגען, אַז דאָס קעסטעלע וועט בלייבען, ווייס איך זיכער, אַז עס וועט בלייבען, איך קען זיי... נו זאָל עס האָטשע ביי מיר בלייבען (נאָך דעם אַז ער טראַכט אַביסעל) יאָ, ביי מיר, אָבער ווי ביי מיר? אויף וועלכער אַרט ביי מיר, מען דאַרף געפינען עפּיס אַזאַ תחבולה אַז הייסען זאָל עס ניט ביי מיר, און זיין זאָל עס פאָרט טאַקע ביי מיר, אַזוי וועט עס אין כמה אופנים בעסער זיין איינמאָל, וואָס טויג מיר דער טיטעל בעל־טאַקסע? איך בין מוחל דעם כבוד. צווייטענס וואָס טויג מיר, מען זאָל פאַר מיר וויינען? עס קומט פאָרט אַמאָל אויס עפּיס ניט לאָוקע, יענער וויינט, מוז מען דאָך אַמאָל, האָטשע פאַר לייט, רחמנות האָבען, רחמנות אָבער קאָסט געלד? יאָ רחמנות, אָבער ווען זשע? ווען דאָס רחמנות טראָגט נאָך עפּיס איין, דאָס הייסט פשוט, ווען דורך דעם פערלאַנגט מען עפּיס אַ געוויסע זאַך.... דריטענס, געה האָב שטענדיג צו טאָן מיט לאַדע בעלי־מלאכות, מיט גאָלדשמידלעך, מיט מולערעס און מיט נאָך קבצנים. פיערטענס... די הצטרכות זענען זעהר גרויס, מען איז שוין געוועהנט געוואָרען צו שפּיעלען די ראָלע, געבען כלומר׳שט אויף דאָס, אויף יענץ און די געשעפטען געהען היינט עפּיס ניט אַזוי שטאַרק גוט... (ער קראַצט אַביסעל די פּאָטיליצע) יאָ, איך האָב שוין

אַ פלאַן, איך וועל אָנפּייפּען איטליכען, אַפילו דעם גרויסען פּייפער ספּאָדיק'ן, מכות איהם! אַביסעל וועט פאַר איהם אויך גענוג זיין. ביינער איז ער קראַנק צו גריזען? נישקשה, דער צערבראָכענער יוד האָט זעהר שאַרפע צייהן... יסורים איהם! ער האָט, ברוך השם, אָהן דעם גוטע געשעפטען, ער איז אַ גבאַי פון אַ סך חברות, ביי איהם געפינט זיך שלישית=געלד, עולמות=געלד, ארץ ישראל=געלד, נאָך און נאָך געלד. ער איז אַ גאַנצער כלי קודש... איך וועל מיין שינדער'ן אָבלאָזען פון דער קייט, ער קען שטילערהייד גוט בייסען; אָנקוקענדיג איהם, איז ער געדאַכט אַנ'אָבגעבאַרעט יודעל, בלייך, גרוי ווי אַ טויב, פרום און שטיל, גאָט די נשמה שולדיג. נאָר אָבער דרך ארץ! טרעט אָב פאַר שינדער'ן דעם וועג, היט אייך די ביינער, ער איז אַ משחית! אָט דער שינדער וועט עס לפנים זיין גלופסקער בעל=טאַקסע... הייסען מוז עס לכתהלה, מען פאָהרט נעהמען דאָס קעסטעלע פאַר דער שטאָדט, נאָר בשעת טאָרג וועט עס שינדער אויסדינגען פאַר זיך: דאָס הייסט פאַר מיר. ספּאָדיק מיט אַ טייל פון דער כנופיא וועלען נאָר נעהמען געוויסע שכירות, אָדער אַ קליין פּראָצענט. חוץ זיי אָבער וועט נייטיג זיין צו צולאַנטשען נאָך עטליכע פייגעל, סאַמע די רעכטע עזות'ניקעס. איבריגענס זענען זיי ניט קיין סך. (ער צעהלט אויף די פינגער) איינס, צוויי, דריי, האַ? נאָך אַמאָל; ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, דאַכט זיך, טאַקע מעהר ניטאָ. און אפשר, האַ? נאָך איינער. נו איז ניט פּיער... אַ שען פּעקעל, כ'לעבען! דער גלאַוונער פון זיי איז נתן שיפרה'ס; ווער קען נאָך אַזוי לערנען בלק מיט איינעם, ווי ער? ער איז אַנ'אויסגערויכערט ליולקעלע, מען מוז זיך נאָך טאַקע הייגט מיט איהם זעהן: (ער גיט אקוק אין פענסטער) אַך, דער רוח האָט איהם איצט אָנגעטראָגען! וואָס טויג מיר דער וועקער? וואָס דולט ער מיר תמיד אַ קאָפּ מיט זיין בילדונג, מיט זיינע בלענער? ער איז אַנ'ערליכער נאַר, אַ כשר'ע בהמה, ער זוכט אַלץ דעם אמת, סטאַרעט זיך, מיך צו צוציהען צו זיך, איך זאָל אַנטייל נעהמען אין זיינע פּלענער. דער נאַר מיינט, אַז מיך אינטערעסירעז זיינע פוסטע זאַכען. אַך, ווי משפּעט מען זיך אָב פון איהם.?

דריטע סצענע

(שטאַנדהאַפּט, וועקער דערנאָך שינדער און נתן שיפרה'ס).

וועקער. איהר זייט עפּיס ווי אומרוהיג, הערר שטאַנדהאַפּט, אפשר שטער איך אייך?

שטאַנדהאַפּט (אונטער דער נאָז) בע... איך האָב נאָך צייט, עטליכע מינוט.

וועקער. קיין סך וועל איך אייך ניט שטערען, איך וויל אייך נאָר בעטען, מיר צו בעשטימען אַ צייט, ווען איהר וועט זיין רוהיג. איך וויל מיט אייך איבערשמועסען מכח דער חברה און מכח נאָך זאַכען, וואָס איהר האָט ברעה צו טאָן.

שטאַנדהאַפּט. למאַי, הערר וועקער, שרייבט איהר מיר צו אייער מיה, אייערע גוטע איינריכטונגען? איך פערדיען אסור ניט אייער לויב. וואָס איהר לויבט מיך אומעדום און אין די צייטונגען.

וועקער. די ווערטער זענען פון אייער זייט זעהר שען. נאָר וואָס מאַכט עס אויס, איך אָדער איהר? דער עיקר איז, מען זאָל טאָן, מען זאָל העלפען, ווי ווייט מען קען. ליידער שטעהט איצט אונזער חברה שלעכט. און אין דער שטאָדט הערשט היינט אַ ביטערע עלענד!

שטאַנדהאַפּט (גלעט די פּאַטיליצע) וואָס קען מען טאָן? קענען מיר פערזאָרגען אַ וועלט?

וועקער. פון דעסטוועגען טאָר מען עס ניט לאָזען אַזוי. ביי מיר אין קאָפּ דרעהט זיך שוין עפּיס אַ שטיקעל פּלאַן. איך וועל עס איינשרייבען און אייך וויזען. אפשר וועט עס אייך געפעלען.

שטאַנדהאַפּט. גלויבט מיר, מיין ליבער פריינד. די היגע יודען זענען ניט ווערט, מען זאָל זיך מיט זיי אָבגעבען. איך קען זיי בעסער פון אייך. גלויבט מיר, עס איז פיעל גלייכער גאָר נישט צו טאָן און זיך ניט מישען.

וועקער. עס איז אײַך גרינג צו זאָגען, די אָרעמע אָבער לײַדען, זיי הונגערען און דאַרען, זיי ווייסען ניט דעם טעם פון פלייש.

שטאַנדהאַפט. אַט וועט באַלד זיין טאָרגעס אויף דער היגער טאַקסע, נו וועלען מיר זעהן, אויב די נייע בעלי־טאַקסעס וועלען בעסער זײַן. איך זאָג אײַך אויסדריקליך, עס וועט נאָך צעהן מאָל ערגער זיין, געדענקט מיינע ווערטער, הלוואַי זאָל איך ליגען זאָגען.

וועקער. איך פערשטעה אסור ניט, פאַר וואָס יודען מוזען האָבען אַ טאַקסע אויף פלייש, אַז דורך דעם זאָלען זיי אַזוי פיעל ליידען און ליגען אין דער ערד? די טאַקסע זויגט אוים ווי אַ פּיאַווקע יודיש בלוט, זי מאַכט זיי קראַנק, זי לאָזט זיי ניט זײַן שטאַרק און געזונד, די רעגירונג פערלירט דורך דעם אויך זעהר פיעל, עפּיס אַ קלייניגקייט צוויי מיליאָן מענשען אין לאַנד זענען אומזיסט־אומנישט פערקויפט צו די בעלי־טאַקסעס, עסען ניט דאָס נייטיגסטע שפּייז, זענען שלאַף און האָבען אַ פּנים ווי די מתים!... ווי קענען אַזעלכע דערשלאָגענע, אַזעלכע שלאַפע מענשען האָבען אין זינען די וועלט? ווי קען מען פון זיי פערלאַנגען, זיי זאָלען האָבען אַ געפיהל פאַר ערנסטע זאַכען? איך רייד שוין ניט, אַז די רעגירונג זאָל מיט אַ מאָל געבען יודען גלייכע רעכטען, אַלע פרייהייטען, נאָר וועניגסטענס זאָל זי אונז אויסלייזען פון דעם יודישען גלות, וואָס ער איז זעהר אַ שווערער. די חאַפּער האָבען אַ מאָל בעוויזען, ווי שווער דער יודישער גלות איז. ווי באַלד אַז יודען מוזען געבען, הוץ דעם צינזו וואָס זיי צאָהלען דער קאַזנאַ, נאָך אַמאָל צינז טאַקע זייערע יודען אַליין, און נאָך שרעקליך אַ גרויסען צינז, היינט פאַר וואָס זידעלט מען זיי אין אַלע ־ צייטונגען, אַז יודען טיילען זיך אָב ווי אַ בעזונדערע מדינה אין דער מדינה?

שטאַנדהאַפט. פּוסטע רעד, מיין ליעבער פריינד! איהר רעדט ווי אַ מענש, וואָס איז ניט קיין געניטער און האָט ניט קיין ידיעה אין שטאָדט־זאַכען. די טאַקסע מוזען יודען האָבען, אָהן איהר, זאָג איך אײַך, וועט נאָך ערגער זיין. אין פיעל גראַדען ערגער זיין, אויסווייזען עס איך, איז ניט איצט די צייט.

וועקער. איך וויל מיך אויך ניט אַרייַנלאָזען אין ווייטע

וכוחים, ווייל איך ווייס, אַז עס איז דברים בטלים, **די טאַקסע** וועט בלייבען, וועניגסטענס וואָלט רעכט געוועזען, אַז אויף ווייטער זאָל מען זי אַפּיסעל עהרליכער פיהרען, אַז דער עולם זאָל קענען עסען פלייש פאַר אַ וועלוועלערען מקח. בפרט ווי עס הערט זיך, וועט מען שוין מעהר קיין צינזען ניט דאַרפען צאָהלען פון דער קעסטעל. (ער גיט אַ בליק אויף שטאַנדהאַפטען פון דער זייט מיט שפּאָט) כ'לעבען, אַז איהר, הערר שטאַנדהאַפט, אַזאַ רייכער, אַזאַ געבילדעטער און אַ דורש טוב ווי איהר, זאָלט נעהמען די טאַקסע. איהר וואָלט טאַקע אי כשר פערדינט, אי אַ גרויסע טובה געטאָן דער שטאָדט. איהר ווייסט דאָך, וואָס פאַר אַ ראָלע פלייש שפּיעלט אין דער געזונדהייט. אַלע קרענק, אַלע מכות און פורעניות נעהמט זיך דאָס רוב ביי די היגע יודען פון דעם, וואָס זיי עסען ניט קיין פלייש; געהט הערט, זייט מוחל, וואָס דאָקטוירים זאָגען. ערשט נעכטען האָט מיך איין דאָקטאָר געפיהרט צו אַ קראַנקען, וואָס די ביינער פון די הענד און די פיס פוילען ביי איהם, מחמת ער האָט אין זיין לעבען געגעסען זעהר ווייניג פלייש. ער זאָגט, אַז אַזעלכע קראַנקע מאַכען זיך ביי איהם זעהר אָפט און ער איז אַפּילו בערייט צו שרייבען און צו זאָגען עס בקול רם פאַר דער גאַנצער וועלט, כ'לעבען, עס וואלט רעכט געוועזען, איהר זאָלט נעהמען די טאַקסע.

שטאַנדהאַפט (ווי איינער וואָס איז שטאַרק אויפגעבראַכט) איך די טאַקסע! איך די היגע טאַקסע!! מען זאָל זי מיר אַפּילו שענקען. איך וועל פערזאָגען דעם צעהנטען ניט צו האַנדלען מיט די היגע יודען, געַנוג טאַקסע, גענוג, איך וויל זי שוין מעהר ניט קענען! (די טיר עפענט זיך אויף און שינדער מיט נתן שיפרה'ס קומען אַריין).

שינדער און נתן. מיר שטערען אײַך אפשר, ר' יודעל, וועלען מיר אַוועקגעהן.

שטאַנדהאַפט (לויפט זיי אַנטקעגען) חלילה! פאַרקעהרט, ווי געוואונשען, איך דאַרף אײַך טאַקע האָבען

וועקער (טוט אַ קוק אויף שטאַנדהאַפטין מיט זיינע געסט) נו, איצט האָב איך ביי אײַך ניט מעהר, וואָס צו טאָן. מיר וועלען זיך נאָך זעהן איין אַנדערס מאָל. עס וועט נאָך צייט זיין.... לעת עתה בעט איך אײַך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין איבערצוקוקען די רעכענונג

וואס איך האב אייך נעכטען פארנאכט געשיקט, דארטען שטעהט רייז ארויסגעשריבען, וויפיעל עס קומט אייך פון מיר און וויפיעל מיר קומט פון אייך, איך האב ליב צו לעבען מיט חשבון. איך האף, אז איהר וועט מיר אבשיקען דעם נשאר, וואס מיר קומט ארויס פון אייך על פי חשבון. אדיע! (ער גערט ארויס).

שטאנדהאפט. געלויבט איז גאט. פטור געווארען די זלודניע! (צו נתן שיפרהים) ער קומט און דולט מיר תמיד אן א קאפ מיט פוסטע זאכען, מיט לויטער נארישקייטען, ביי זיין אוועקגעהן פיהל איך מיך תמיד פריי, ווי מען טוהט אויס איין ענגען שטיוועל, איך וויים ניט, וואס האט זיך דער נאר אזוי פערליבט אין מיר און האדעוועט מיך מיט עפטערע וויזיטען?

נתן. איהר זאגט, וועקער איז א נאר, חע, חע חע! האט אויף מיר ניט קיין פאראיבעל, מיר דאכט זיך, אז איהר האט א גרויסען טעות. וועקער איז, נאך מיין מיינונג, א קלוגע בעסטיע. איהר בעמערקט גאר ניט, ווי ער נעהמט אייך דורך און דורך מיט א פאר ברענענדיגע אויגען, בשעת ער רעדט מיט אייך, איך בין אויף איהם א מבין. איך קען מיינע לייט. חע, חע חע!

שטאנדהאפט. און מיר דאכט זיך, ער איז א גרויסער נאר, ער דולט מיך תמיד מיט לויטער נארישקייטען, ער איז ניט קיין געניטער און דערצו איז ער נאך היציג, צינדט זיך גיך אן ווי א שוועבעלע, איבריגענס וואס געהט עס מיך אן? קומט, זייט מוחל, אין צווייטען חדר אריין, איך האב מיט אייך צו רעדען פון א סך נייטיגערע זאכען. (די טיר עפענט זיך ווידער אויף, און אין שטוב געהט אריין פריהער א יוד מיט א בלייך פנים, באלד נאך איהם ר' אהרן קנעכטבארג)

פיערטע סצענע

(די פריהערדיגע, איין ארעמער יוד און קנעכטבארג)

שטאנדהאפט (ווענדעט זיך מיט א פערחמורעט פנים צו דעם יודען) וואס ווילט איהר, מיין ליעבער יוד?

דער יוד (שטארק מיט הכנעה, מיט א ציטערדיג קול) איך האב אייך געוואלט בעטען א טובה... האב איך אייך געוואלט בעטען... עס איז מיר איצט שלעכט די צייט...

שטאנדהאפט (לאזט דעם יודען ווייטער ניט רעדען) א! איה מיש מיך ניט היינט, איך מיש מיך ניט!

דער יוד. איך בין געוועזען א היגער בעל הבית; פון א קורצער צייט בין איך אראב פון מיין מעמד און לייד שטילערהייד דחקות מיט מיין ווייב און קינדער...

שטאנדהאפט. נו וואס זשע ווילט איהר פון מיר האבען? בין איך דען איינער אין דער שטאדט?

קנעכטבארג (מישט זיך אריין פון דער זייט, און וויל זיך צושמייכלען צו שטאנדהאפטען) טאקע באמת, ר' יוד, וואס ווילט איהר האבען? וואס קען אייך ר' יודעל טאן? פאר וואס באמת אלץ צו ר' יודלען, אלץ נעבעך צו זיי?

דער יוד. איך וואלט בעסער געוואונשען דעם טויט איידער צו געהן בעטען, איך שעם מיך, איך בין דאס נאך ניט געוועהנט געווארען, איך קען שוין אבער מעהר ניט צו-זעהען דעם רחמנות פון מיינע קינדער, ווי זיי ליידען הונגער און נויט, די כחות געהען זיי נעבעך אויס, זיי זענען דאר ווי שפענדלעך און האבען שוין אויף זיך ניט קיין לויט פלייש, אך מען זאל מיר העלפען מיט עטליכע קערבלעך. וואלט איך געטאן כל אמיטעל מפרנס צו זיין מיין ווייב מיט די קינדער. קיין שום שטראף איז ניט אזוי גרויס, קיין שום וועהטאג איז ניט אזוי שרעקליך, ווי צוצוזעהען מיט אייגענע אויגען די יסורים פון קינדער, וואס געהען אויס פאר הונגער. איטליכער קוק זייערער ניט א בריה דאס הארץ ווי פייער, איטליכער זיפץ, איטליכער קרעכץ רייסט אויס די נשמה! גשוואלד, האט רחמנות איה בעט אייך, האט רחמנות!

שטאנדהאפט. איך האב ניט קיין צייט, געהט צו וועקער'ן, ער וועט אייה שוין דארטען עקספעדירען.

דער יוד. איך בין דאָך געקומען צו אייך, אַזוי ווי איהר זייט אַ רייכער, דער ראש אין דער שטאָדט און...

שטאַנדהאַפט (מיט כעס) איך מיש מיך שוין מעהר ניט! וואָס ווילט איהר פון מיר האָבען? איך האָב שוין דאָך אַייך געזאָגט, וואוהין צו געהן, מעהר האָב איך קיין צייט ניט מיט אַייך צו טענה'ען.

קנעכטבאַרג (פון דער זייט) וואָס אַ יוד איז? ר' יודעל האָט דאָך אַייך שוין איין מאָל געזאָגט. וואָס זשע דורעט איהר זיי נעבעך דעם קאָפּ? זיי טראָגען נעבעך אויף דעם קאָפּ אַ סך אַנדערע זאַכען. גאָט זאָל זיי נאָר געבען כוח....

נתן. אַ יוד העלפט ניט איין מאָל זאָגען. דעריבער האָב איך מיר געמאַכט, אַז אַ יוד מעג רעדען פאַר מיר אפילו אַ טאָג מיט אַ נאַכט, זאָל איך מיר זיצען און שווייגען. ער רעדט זיך אָן ביז וואַנען עס ווערט איהם טרוקען אין האַלז און געהט דערנאָך אַליין אַוועק. הע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שינדער. דעריבער, ר' נתן, זייט איהר דאָך אין דער שטאָדט אַ בורר. אַבורר דאַרף קענען אַ סך הערען און שווייגען (צו דעם יודען) נו געהט, זייט מוחל, ר' יודעל האָט איצט ניט קיין צייט.

דער יוד. אַך רבונו של עולם! (ער קרעכצעט פון דעם גאַנצען הארצען און געהט ארויס).

שטאַנדהאַפט (ווענדעט זיך צו קנעכטבארגין) נו, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען, מיין ליעבער ר' אַהרן?

קנעכטבאַרג. איך האָב מיט אַייך צו שמועסען מכח איין ענין.

שטאַנדהאַפט. איהר זעהט דאָך, מיין ליבער ר' אַהרן, איך בין איצט טרוד, איך בין איצט בעשעפטיגט מיט מענשען.

קנעכטבאַרג. איך קען בעשטעהן אויסוואַרטען. ניש'קשה' כ'לעבען! געהט רעדט אַייך מיט זיי, איך וועל מיר דאָ אויסוואַרטען' לעבט הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

(שטאנדהאפט, שינדער און נתן שיפרה'ים געהען ארויז אין צווייטען חדר).

פינפטע סצענע

(קנעכטבארג זיצט אויף אַ שפּיץ פון אַ ביינקעל און רעדט צו זיך אליין).

אַך, השם יתברך זאָל וועלען חאָטשע היינטיגעס מאָל אויף מיר רחמנות האָבען און דאָס פּיצעלע מזל זאָל מיר געהן! מיין פלאַן איז זעהר אַ גוטער, עס איז אין איהם דאָ זעהר אַ טיעף קנייטשעל, זעהר אַ שען שפּיצעל, ער זאָל נאָר אויסגעפיהרט ווערען, וואָלט איך מיט אַ מאָל אויפגעריכט געוואָרען, איך וואָלט מיך אַרומ־געצאָהלט מיינע חובות און חתונה געמאַכט מיין עלטערע בתולה, זי איז שוין אַ בוגרות, אין די יאָהרען, זי ווערט וואָס אַ טאָג בייזער, טרויעריגער, זי הוסט, זי גענעצט און שטערט מיך ביי דער נאַכט פון דעם שלאָף.—אוי, קיין תחית המתים זאָל ספּאָדיק ניט אויפשטעהן! ער האָט מיך דענסטמאָל פשוט דער'הרג'עט, אוים לאָקשען! האָט ער געזאָגט (ער קריטט זיך נאָך ספּאָדיקן) אוים לאָקשען! אַוודאי איז איהם גרינג צו זאָגען, אַז ער האָט זיך שוין אָנגעזאַפּט סיט יודיש געלט ווי אַ פּיאַווקע! אוי, ער זאָל זיין אין מיין שטאַנד, ניש'קשה, וואָלט ער נישט געזאָגט מיט אַזאַ קאַלטער לעבער: אוים לאָקשען! (ער טהוט אַ קרעכץ פון דעם גאַנצען האַרצען) גוט אויף דער וועלט איז טאַקע נאָר די פּאָפּעטשיטעליעס, זיי זענען, כ'לעבען, ניט קיין גרויסע חכמים, ניט קיין שטאַרק געלערנטע, ניט צו פיעל איבערגעשפּיצט און דאָס מזל שפּיעלט זיי! זיי טוען אָן צרות אין דער שטאָדט, טרעטען איטליכען מיט די פּיס, און איטליכער פון דעסטוועגען טראָגט זיי אויף דעם קאָפּ, מען ציטערט פאַר זייער דוך, מען לעקט זיי, מען גיט זיי אָב כבוד אין באָד און להבדיל אין שוהל. זיי פּאַרען זיך אויף דער אויבערשטער באַנק, זיי זענען מיט ששי און מיט סנדקאות. קורץ זיי זענען דאָס אויבערשטע פון שטויסעל. עס געהט זיי פון אַלע זייטען, און מיר געהט עס שלים־שלים'מזל. השם יתברך זאָל היינט וועלען אויף מיר רחמנות האָבען, חאָטשע בזכות מיין אַלטער בתולה, ער זאָל אָנגעהמען איהר הוסטען, איהר גענעצען און זאָל געבען שטאַנדהאַפטען אין האַרצען אַ גוטע לוינע, אַז ער זאָל זיך לאָזען רעדען און ניט זיין משוגע. (ער קרעכצעט) איך האָב מורא, אַז היינט איז איהם אָנגעקומען דער שגעון, עפּיס קוקט ער מיט אַפאָר אויגען,

גלעט אַלין די פּאַטיליצע און רופט איטליכען מיין ליבער, דאָס איז ביי איהם אַ שלעכטער סימן. לעת עתה האָב איך גוט געטאָן, וואָס איך האָב איהם געלאָזט שמועסען מיט אַנדערע און בין מיר דאָ געבליבען זיצען. אפשר וועט ביי איהם אין דער צייט דער שגעון איבערגעהן. (ער שטעלט זיך אויף און ציהעט אויס די גלידער) אַך לאַנג ווייליג כ'לעבען, צו זיצען דאָ אַליין, וואָס קען דאָס זיין, וואָס האָבען זיך דאָרטען פערשפּאַרט? וואָס מען סוד'עט זיך דאָרטען אַזוי לאַנג? עס איז עפּיס ניט גלאַט. אין דער שטוב, וואָס מען סוד'עט זיך מיט ר' נתן שיפרה'ס, מוז שוין דאָרטען עפּיס זיין, אַז ר' נתן איז פרעהליך, איז אַסימן, אַז מענשען וועלען, היינט אָדער מאָרגען וויינען. ר' נתן איז ווי אַ וואָרים, וואָס האָט אַ שליטה איבער נבילות און פגרים, קוים איז אייגער געפאַלען און געבליבען טויט אָהן אַ גראָשען, דענס־מאָל דרעהט זיך אַרום איהם מיין ר' נתן, ער שינדט איהם אָב דאָס פעל און לעבט מיט כל אַ תענוגים, ער עסט גוט, און טרינקט גוט, ער שלאָפט גוט, און מאַכט זיך פון יענעמס פעל אַ גוטע קאָלדרע... ר' נתן איז מיר היינט עפּיס פרעהליך, עס וועט שוין מסתמא זיך טרעפען עפּיס איין אומגליק אין דער שטאָדט. ווי אַזוי ווערט מען געוואָהר, וואָס זיי שמועסען דאָרטען? איך בין זעהר ציקאַווע צו וויסען. (ער שטרעקט זיך אויס און פּרובט צו־געהן גאַנץ שטיל אויף די שפּיץ פינגער נעהענטער צו דער טיר, שטעלט זיך דערנאָך אַניעדער און שטרעקט אויס דעם קאָפּ. האַלט איין דעם אָטעם, הערט זיך צו אַביסעל און שפּרינגט באַלד צוריק אויף די שפּיץ פינגער) איך האָב מורא, כ'לעבען! איך האָב מורא, מען זאָל חלילה נישט דערהערען, אָדער מען זאָל נישט פלוצים עפענען די טיר.—וואָס טהוט מען אָבער, איך וויל דאָך פאָרט הערען, חאַפּען עפּיס אַ וואָרט? איך קען מיך ניט איינהאַלטען, עס גלוסט זיך מיר זעהר צו וויסען, (ער בייגט זיך און הייקערט זיך איין אין צעהנען, שאַרט זיך צו, ווי אַ קעצעלע אויף די נעגעל, צו דער טיר, לענט־צו איין אויער און הערט זיך צו עטליכע מינוט, דערנאָך רוקט ער זיך צוריק און ציהט זיך ביים צוריקגעהן אַלץ וואָס ווייטער מעהר אויס, ביז ער קומט צו אויסגעוואַקסען צו זיין בּיינקעל) אָבער איצט האָב איך שוין געהערט, איך האָב געחאַפּט עטליכע ווערטער. גענוג פאַר מיר, דאָס איבריגע קען איך מיך שוין אַליין אָנשטויסען. די עטליכע ווערטער קומען מיר שטאַרק צו ניץ. ביי מיר אין קאָפּ מאַכט זיך שוין גאָר אַ נייער פּלאַן, מען דאַרף איהם נאָך היינט אָבאַרבייטען (נאָך דעם אז ער טראַכט אביסעל) נו, איך

וועל זאָגען דעם אַרענדאַר, הער אויס! וועל איך איהם זאָגען, היינט מעג מען דאָך אַריינפיהרען בראַנפען, ווי באַלד מען האָט דערפאַר אָבגעצאָהלט אַקציז. אויך וויל מען ביי דיר אויסדינגען די אַרענדע. ווייסט דו וואָס, סערדצע? צוואַנציג פּראָצענט פון דער אַרענדע, זאָל הייסען, געהט אויף דער שטאָדט; עס איז, דאַכט זיך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט. דערפאַר, בחור, וועל איך זעהן מאַכען אַ חרם, מען זאָל קיין בראַנפען ניט אַריינפיהרען. חאַפּסט דו איינעם מיט אַ ביסעל, טוה איהם אָן צרות, געבראָטענע לייד, גיס די וואַסער אין די בראַנפען און שטעל גרויסע מקחים! אַ יאָ, גוט? גיב זשע מיר די מעשה, דאָס הייסט, צוואַנציג פּראָצענט אויף דער שטאָדט. שאַ, שאַ, נאָך אַ פּלאַן! טאַקע דו, בחור, דיך אַרענדאַר פון די ליכט מיין איך, גיב אויך די קאַץ!... (ער פערטראַכט זיך אביסעל) האַ? דאַכט זיך, זיי געהען, איך וועל מיך מאַכען גאָר תם. (ער זעצט זיך אַניעדער אויף דעם ביינקעל און דרעמעלט כלומר'שט)

זעקסטע סצענע

(קנעכטבאַרג, שטאַנדהאַפּט, שינדער און נתן שיפרה'ס)

שטאַנדהאַפּט (אַריינגעהענדיג אין חדר אַ ביסעל לוסטיג) נו, ר' וואָס וועט איהר זאָגען, האַ, וואָס שווייגט איהר? (ער געהט צו אַ ביסעל נע־הענטער) ע, ער שלאָפט! ר' אהרן, שטעהט אויף צו חצות (ער שטערכט איהם מיט אַ פינגער).

קנעכטבאַרג (שטעהט גיך אויף דעם ביינקעל, ניט טויט, ניט לעבעדיג, און רייבט די אויגען) האַ, וואָס איז? (ער רעדט כלומר'שט ווי פערשלאָפען אונטער דער נאָז) וואָס ווילט האָבען פון פּאַפּעטשיטעלעס?... עהרליכע לייט פּאָפּשיטעל... וואָס ווילט האָבען פון שטאַנדהאַפּט?... אַנדהאַפּט עהרליך, וויל זיך ניט מישען שאַנדהאַפּט!... (ער טשוכעט זיך באַלד אויס) אַך, זייט מיר מוחל, ר' שטאַנדהאַפּט. איך בין אַלץ געזעסען, געזעסען דאָ אויף דעם אָרט און פאַר גרויס מידיגקייט האָב איך געחאַפּט אַ דרעמעל, אַך, זייט מיר מוחל, איך האָב אַ פּנים געשמאַק געשלאָפען?

נתן (מיט אַ שמייכעלע) עס מוז אײַך אַ פּנים, אָהן עין־הרע, גאַנץ גוט זיין, ר׳ אַהרן, אַז איהר שלאָפט ביי טאָג? הע, הע, הע! (צו שינדערין) עסען זאָל ער אַזוי, ווי ער האָט געשלאָפען; ר׳ אַהרן איז אַ ממזר. חע, חע, חע! איך קאָן מיינע לייי

שטאַנדהאַפט (צו נתן שיפרה׳ס און צו שינדערין) זיצט, זייט מוחל, מיר וועלען באַלד ווידער איבערשמועסען מכח דעם עסק.

קנעכטבאַרג (דערווייל צו זיך אַליין) ער איז איצט, געלויבט השם יתברך, אויפגעלעגט, און אַז עס איז יאָ איין עת רצון, וועל איך איהם שוין דאָ אויפגעבען טאַקע אַלע פּלאַנען מיט אַמאָל, תּאָמר וועט מיר היינט דאָס מזל געהן.

שטאַנדהאַפט. נו, ר׳ אַהרן!

קנעכטבאַרג. איך האָב מיט אײַך צו שמועסען מכח כמה וכמה ענינים. וואָס קענען זיין אַ טובה פאַר דער שטאָדיי

שטאַנדהאַפט. אויב איהר האָט כמה וכמה ענינים, קומט־זשע צו מיר אין איין אַנדער צייט, איצט בין איך פערנומען, איהר זייט דאָך אויך מיעד און שלעפעריג.

קנעכטבאַרג. איך בעט אײַך, ר׳ יודעל, רחמים איך בעט אײַך, שענקט מיר אַ שעה צייט, אַז איך בין שוין דאָ, איך בעט אײַך, טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט (גלעט די פּאַטעליניצע) מיין ליעבער ר׳ אַהרן, געהט אײַך היינט געזונטערהייד!

קנעכטבאַרג. נאָר אויף איין האַלבער שעה. טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט. אַך, וואָס אַ יוד איז? איך בעט אײַך, מיין ליבער ר׳ אַהרן, לאָזט מיך איצט צו רוה און געהט אײַך!

קנעכטבאַרג. האָט ניט קיין פּאַראַיבעל, איך געה. האָט אײַך אַ גוטען טאָג. (ער לאָזט זיך געהן צו דער טיר און וואַרטשעט) איך האָב מיר אַליין אַנגעפייפט דערמיט, וואָס איך האָב געזאָגט כמה וכמה

ענינים. עס איז שוין איצט מיט איהם נישט צו רעדען, ער איז שוין משוגע. אוי, נישטאָ קיין מזל! (ער געהט ארויס).

שטאַנדהאַפט. (זעצט זיך אַניעדער נעבען טיש און טראַקטירט די געסט מיט גוטע האוואַנער ציגאַרען) אַזוי, אַזוי, דענק איך, וועט עס מוזען טאַקע זיין.... אַי וואָס? מען וועט אַמאָל דערויף שרייען, עט.... איך בין שוין צו אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען. ניחאַי ליודי מאָוו, אַ יאַ זדראָוו.

נתן. ווער הערט יודען, אַז זיי שרייען? יודען חע חע! קען איך, זיי זענען נאָר ווי די קאָמאַרען, זיי נעהמען זיך צונויף זשוזשען, זשוזשען דאַכט זיך, נאָך שרעקליך, פּרוב נאָר אַ מאַך טאָן מיט דער האַנד, צופליהען זיי אין אַלע זייטען.

שינדער. וואָס אמת, איז אמת. ניט אומזיסט זייט איהר אַ ווילדער בורר! און אַ גוטער אָבמאַכער, טאַקע ווייל איהר קענט יודען.

נתן (שמייכעלט) חע, חע, חע; יודען זענען, דאַכט זיך, קלוג, עס זענען אָבער נאָך ניטאָ אַזעלכע נאַראָנים אין קיין אומה ולשון, וואָס מען טהוט זיי אָב איז פערפאַלען. פּרובט שטעלט זיך אַ שטייגער אין גלופּסק מיט אַ שטריק אויף דער גאַס, לאָזט קיינעם ניט דורך, ביז מען זאָל בעצאָהלען, וועט איטליכער געבען געלד, אַפילו אַ וואָרט נישט איבערצורעדען. איינער אפשר וועט זיך שטעלען אָבדינגען אַ קאָפּיקע. יודען, דאַכט זיך, זענען רחמנים, זייער רחמנות, אומ׳שטיינ׳ס געזאָגט, איז ניט ווערטה קיין שמעק טאַבעקע. בשעת אַ שׂרפה, אַ שטייגער, וועט איהר זעהן אַ סך יודען לויפען זיך צונויף אָהן אַ נשמה. ניט איינער פון זיי וועט אויסשטרעקען די האַנד צו דערלאַנגען אַ בי־סעל וואַסער; נעכטען ערשט האָט אַ יוד געריינינגט די רינווע אַרום אַ דאַך. ער האָט זיך אַ גליטש געטאָן און איז געבליבען העָנגען אין דער לופט, אָנגעהאַלטען מיט בײדע הענד אָן דער רינווע. אַ האַלבע שטאָדט אפשר איז זיך צונויפגעלאָפען, איטליכער האָט געקרעכצעט, געשריען און ניט איינער האָט געבראַכט אַ לייטער! חע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שטאַנדהאַפט. לאָמיר דאָס איצט אַוועקלעגען אָן דער זייט און שמועסען בעסער פון עסק.

שינדער. פאַרקעהרט, דאָס וואָס ר׳ נתן האָט ביז איצט גע־רעדט, ניצט טאַקע צום עסק, זי רעדען ווי אַ געניטער, ווי אחכם. פון זייערע רעד קענט איהר אַרויסזעהן, ווי גוט איך האָב געראַטען, אַז מען זאָל דערווייל נאָך אָהן מורא אַרויפציהען אויף דעם מקח פון פליש. יענעם מאַכט, כ׳לעבען, ניט אַזוי שטאַרק אויס, אַז ער גיט אויף דער אָקע נאָך אַפּאָר קאָפּיקעס און פאַר אונז מאַכט עס טאַקע אויס גאָר אַ גרויסע סומע. עפּעס אַ קאַטאָווקעס אַזאַ גרויסע שטאָדט יודען, זאָלען זיך פּרובפּערען!! די הצטרכות זענען זעהר גרויס.

נתן. און אַז מען וועט נעהמען די טאַקסע אויף ווייטער בזה האופן, ווי מיר האָבען ערשט געשמועסט, וועט מען מעגען אַרויפציהען נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע. וואָס איז אַ קאָפּיקע? אי וואָס, מען וועט שוין ניט דאַרפען מעהר צאָהלען פּאָדאַטק פון דעם קעסטעל? נו מיילא, וואָס מאַכט עס אויס? יודען דאַרפען אָהן דעם אויך אַ סך האָבען.... און וואָס איז, אום׳שטיינ׳ס געזאָגט, אַ קאָפּיקע?

שינדער. איך טראַכט שוין דאָס אַליין אויך, וואָס איז אַ קאָ־פּיקע? אַפילו צוויי?

שטאַנדהאַפּט. אַ קאָפּיקע איז טאַקע גאָרנישט. פון דעסט־וועגען וועלען זיך געפינען אַזעלכע, וואָס וועלען שרייען. איהר אַליץ וואָס ווייניגער און זיי טאַקע אַליץ שרייען. פאַר יודען ווילט איהר יוצא זיין? משה רבנו האָט מיט זיי נישט געקענט אויסקומען.

נתן (מיט אַ שמייכעלע) ווען אַ שעפּעלע שפּאַרט זיך אַ ביסעל איין, מעקעט, דריגעט מיט די פיסלעך, דאַרף מען עס נאָר געבען אַ שמיי־צעל, חע, חע, חע! וועט עס זיך געהן גאַנץ שטיל. אויב עס שרייט ווידער, נאָך און נאָך אַ שמיצעל ביז די כחות וועלען איהם אויסגעהן און עס וועט אַנידערפאַלען, אויסגעצויגען מיט דעם פּיפּעק אַרויף. חע, חע, חע!

שינדער. עס פעו שטעוזש זיך, אַז מען קען ניט מיט גוטען, מוז מען מיט בייזען... בשעת מען וועט דאַרפען מאַכען ספּראַוועטשנע צענעס אויף דעם פליש, וועלען מיר, ווי פריהער טאַקע, אויסקלייבען פון דער סטאַדע אַ פּאָר קערבלעך, הונגעריגע פאַרשווינען, וועלען זיי מסתמא שטעלען גוטע צענעס. פאַר אַ קלייניגקייט, כ׳לעבען, טאַקע

נאָר פאַר אַ שמעניע היי. וואָס דאַרף דען אַ קעלבעל מעהר האָבען?־ קעלבלעך זיינען דאָ ברוך השם זעהר גענוג, איהר וועט זיי געפינען דווקא אין די הויכע טויערען, זיי מעקען נאָך דער ברוסט און ווילען נעבעך עסען... און ווייטער, ווי זאָגט איהר, ר׳ נתן, איהר זייט דאָך אַ שטאָדט־בורר, וועט איהר בעטען דעם צד, וואָס איהר האַלט מיט איהם, ער זאָל מיט אייך אויך האַלטען און זיצען ביי די ספּראַוואָטשנע צענעס...

נתן. פון קינדווייז אָן האָב איך ליעב עקאָנאָמיע, דאָס איז זעהר אַ גרויסע זאַך. מען וועט דאַרפען זעהן איינצוברענגען פון דער זייט אויך אַ גראָשען. איך מיין, עס וועט ניט שאָדען, כ׳לעבען, מען זאָל פון דרויב, פון קעפּ און פון פיס וכדומה אויך נעהמען אַקציז, ווער וויים דען, וואָס על פי זאַקאָן טאָר מען דערפון ניט נעהמען? און פאַר וואָס טאַקע אויך ניט פון שמאַלץ? לפחות אַ קערבעל פון דעם פוד. אַ קאַטאָווקעס עפּיס, וויפיעל פוד שמאַלץ ווערט אַ יאָהר אין גלופּסק אַריינגעפיהרט! אָט נעהמט אַ פסח, וויפיעל הונדערט פוד, מיינט איהר, וועט אַריינגעפיהרט ווערען האַ? דאָס קען מאַכען ווידער אַ גרויסע סומע, און קיין האָהן אַפילו זאָל ניט קרעהען! מען וועט הייסען ביי דער ראגאטקע צאָהלען, חאָטש מען דאַרף איינענטליך ניט וועט מען צאָהלען.

שינדער. זעהט איהר, וואָס גלייך איז גלייך, איך האַלט אויך זעהר פון עקאָנאָמיע. איך וויל אייך נאָך בעסערס עפּעס זאָגען, מען דאַרף נעהמען טאַקע אַקוראַט דאָפּעלט, ווי די פּאָלאָזשענע, שחיטה געלד פון גסות ודקות און פון עופות. דער וואָס עסט עופות, איז ניט קראַנק צו צאָהלען עטליכע קאָפּיקעס מעהר! און איהר קענט אייך משער זיין, וויפיעל געלד דאָס קען אַ יאָהר אַריינטראָגען? האַ? מיין ליבער ר׳ נתן! וואָס זאָגט איהר.

נתן. וואָס זאָל איך זאָגען? איהר זאָלט דערלעבען משיח! וואו געפינט מען נאָך ערגעץ אַזאַ ר׳ יוסעל? אַז עס איז שוין יאָ געקומען צו רעד, וועל איך אייך אויפגעבען נאָך אַ פּלאַן, ווי אַזוי עס קען ווערען אַ קערבעל. מען דאַרף זעהן, אַז די פעדערען פון אַלע עופות זאָלען עפּעס אויך אַיינטראָגען. איטליכער, וואָס קוילעט אַיין אוף, מוז ביי דעם שוחט אין שטוב אָפּפליקען די פעדערען, נישט

טאָרען זיך איבערצולאָזען זיך אַ פלעדעראָוויש, באַם ניט, זאָל דער שוחט מאַכען תנועות און זאָל ניט שעכטען דאָס עוף. — ווייטער, דער עולם עסט די גרויסע גאַלאַנסקע היהנער, זיי וועגען מעהר פון די פראָסטע אפשר מיט אַ פאָר פונט, און שחיטה געלד צאָהלט מען פאַר זיי אַקוראַט ווי פאַר די פראָסטע, בכן איז דאָך אונז אַ פאַדריוו, דאַרף מען זוכען אַ מיטעל, מען זאָל די היהנער ניט עסען.

שטאַנדהאַפּט. יאָ, עס נעהמט מיר אין קאָפּ! וואָס פאַר אַ מיטעל אָבער טהוט מען דערצו? (מיט אַ שמייכעלע) זעהט איהר, דערצו האָט מען שוין נעדאַרפט האָבען ר׳ אהרן׳ן, ער איז אַ בריה אויף אַזעלכע זאַכען.

נתן. מיר וועלען זיך קענען בעגעהן אָהן איהם. זעהט איהר, דאָ מוז מען שוין אַביסעל בענוצען יודישקייט, מען מוז ווערען גאָטס סטראַפּטשעס, אָבהיטען יודען פון אַ מכשול, פון אַ חשש טרפות. אין עקאָנאָמיע דאַרף פרומקייט אויך עפּיס איינטראָגען, ניט זיין קיין לענער־סחורה. גאָט ניצט אויך, אַז ער ניצט... חע, חע, חע! פאַרשטעהט איהר? מען וועט דאַרפען אָנזאָגען די דיינים, אַז זיי זאָלען אַסר׳ן די דאָזיגע פראָקליאַטע היהנער.

שטאַנדהאַפּט. אומזיסט זאָלען אונז די באַנקקוועטשערס קאָסטען געלד, פאַר וואָס נעהמען זיי בייא אונז געלד, אונזער בלוט? אונזער נויט נאָר האַלט דאָך אין שטאָדט אַזאַ מחנה לעדיגגעהער!

שינדער. זייט, כ׳לעבען, ניט אין כעס אויף די דיינים נעבעך זיי זענען גאַנץ עהרליכע יודען, זיי פאָלגען, וואָס מען הייסט זיי... מסתמה וועלען זיי דאָס אויך טאָן. טאַן, ווי איך בין אַ יוד, טאָן! זעהט איהר, אָט מיט די הולטאַיעס, מיט די יודישע סאָלדאַטען וואָלט זעהר רעכט געווען צו לעהרנען בלק. פאַר וואָס זאָלען אַזעלכע הולטאַיעס עסען פלייש אָהן טאַקסע? און אויב אַפילו עס איז דאָ אַזאַ זאַקאָן, נו מאַלע וואָס שטעהט? מאַלע וואָס מען הייסט? מיר דאַרפען אונזער שכל האָבען.

נתן. נאָך מיין מיינונג וואָלט אפשר ניט געשאַדט. אַז בעה־ מיר וועלען אם ירצה השם איינפיהרען אונזער עקאָנאָמיע, זאָלען מיר צו זיך צולאַטשען מענדעל דעם געלען, ער האָט אַלע פּאָסטעמקעס

פון אַ שייגעץ, בייא אונז וועט ער ערשט ווערען גאָר איין אַנטיק. ער וועט סלוזשען, אָנפאַלען און וועט מיט דער צייט שטאַרק צו ניץ קומען.

שינדער. למאַי נתן פרעכמאַן, ער איז אויך זעהר געראָטען קען שטאַרק ניצען דער שטאָדט. די שטאָדט וואָלט פון איהם געקענט האָבען טובות. פאַר וואָס זאָל די שטאָדט ניט מחזיק זיין אַזאַ נוצליכען מענשען? ערשט היינט איז ער בייא מיר געוועזען און האָט שטאַרק מתרעם געוועזען אויף דער שטאָדט.

שטאַנדהאַפּט. וואָס מיינט איהר? מען האָט איהם אפשר געדאַרפט טאַקע מחזיק זיין, ער האָט אַ געמבע, אַ פיסק אויף שרויפען און קען אַ מאָל זעהר צו ניץ קומען...

נתן. מסתמא וועט מען איהם שוין אויך אין זינען האָבען, ער איז דאָך מיין פרעכמאַן... מיר קענען שוין, דאַכט זיך, געהן, עס איז איצט בייא מיר פונקט די צייט פון מיטאָג.

שטאַנדהאַפּט. וואַרט נאָך אַביסעל, ר׳ נתן, איך וועל גיעהן אייך געבען עטליכע האָלענדער הערינגלעך פון די, וואָס געפעלען אייך, איהר זייט דאָך אַ מבין אויף עסען. (ער געהט).

נתן (שטילערהייד צו שינדער׳ן) איך מיין, מען זאָל שטאַנדהאַפּטען אָבגעבען אין דער אַרענדע צו פרעכמאַנען. שטאַנדהאַפּט, אום׳שטיינ׳ס געזאָגט, מוז דאָך אַ בלויז תמיד זיין בייא עמיצען אויף דער אַרענדע. זאָל איהם זשע לכל הפחות פון היינט אָן האַלטען מיין פרעכמאַן. עס וועט אין כמה אופנים זיין גוט, מיר דאַרפען ניט פערגעסען, מיט וואָס פאַר אַ מין מענשעלע מיר האָבען צו טאָן. שטאַנדהאַפּט איז קלוג, מיר דאַרפען אָבער קליגער זיין. חע, חע, חע!

שטאַנדהאַפּט (קומט אריין) נאַט אייך, ר׳ נתן, עטליכע הערינג אין דעם פּאַפּיער, זיי וועלען אייך מאַכען אַ גוטען אַפּעטיט.

נתן. אַ שענעם דאַנק אייך. איך האָב ברוך השם תמיד אַ גוטען אַפּעטיט (ער נעהמט די הערינג, געזעגנט זיך און געהט מיט שינדער׳ן).

פינפטער אַקט

דאָ ווערט פאַרגעשטעלט אַלע זאַכען, וואָס קומען פאָר ביי די נייע מיני בעלי=טאַקסעס. *)

ערשטע סצענע:

ביי דעם שוחט אין שטוב, אין דער פריה. ווייבער, מיידלעך זיצען און פליקען אָב עופות איבער גרויסע ביטען, אויף דער ערד ליעגען היהנער קאַטשקעס, גענז, אינדיקעס און שרייען מיט אַלערליי קולות. עס איז אַ געשריי, אַ געשטופעריי, אַ געשעלטעריי

אייזיק זאַאיקע קוקט אַן.

דער שוחט (האַלט אַ חלף אין דער האַנד) פליקט! לאָזט ניט איבער קיין איין פעדער!

*) אמר ר' מענדעלי: אין דעם אַקט קומען פאָר אַזוי פיעל זאַכען און שרעקליכע מעשיות, אַז איך האָב געמוזט אַ סך איבערהיפּען. ראשית, האָב איך ניט געהאַט אַזוי פיעל געלד דאָס אַלצדינג מיט אַ מאָל אָבצודרוקען, צווייטענס האָב איך טאַקע ניט געוואָלט אַרויסגעבען אַ דיק ביכעל, מחמת אַ יוד האָט פיינט צו צאָהלען פאַר אַ ביכעל אַ סך געלד. ער האָט איין מקה אי פאַר אַ דינם, אי פאַר אַ גראָבס. איך בין מבטיח דעם עולם, אַז ווי באַלד איך וועל אָבלייזען פאַר דער דאָזיגער מעשה, וועל איך אי"ה אָבדרוקען אין אַ בעזונדער ביכעל די אַלע סצענעס, וואָס איך האָב איבערגעהיפּערט.

ווייבער. מיר פליקען, עס זענען שוין פול די ביטען, נאַט זעהט, זעהט!

איין יודענע. נאַט אייך מיין האָהן, ער איז אָבגעפליקט גלאַט ווי בערעל פאַרכס קאָפּ!

צווייטע יודענע. נאַט אייך מיין הוהן, אָהן אַ סימן פעדער!

דריטע יודענע. נאַט זעהט ביי מיר! מיינע איז גלאַט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט!

פיערטע יודענע. נאַט קוילעט מיין קאַטשקע, איך האָב זיי שוין אָבגעפליקט!..

פינפטע יודענע נאַט אייך דעם הינטער=חלק פון מיין אינדיק!

דער שוחט (שרייט אויף אַ מיידעל) דראַבקע, וואָס האָסט דו איבערגעלאָזט אַ פלעדערוויש! חאַפּט זי, די גנב'טע, די הולטייקע, איך וועל דיר אויסרייסען די צעפּ, דראַבקע, גנב'טע, גנב'טע!

דאָס מיידעל. פאַר וואָס פליקט שיינדעל אייך ניט אָב די עופות? פאַר וואָס איז שיינדעל ביי אייך אַזאַ מיוחס?

איין קעכנע. שיינדעל איז אַ שען מיידעל!

צווייטע קעכנע. שאַ! מען טאָר ניט אויסזאָגען פון דעם חדר!

אייזיק זאַאיקע (שטופּט זיך דורך צווישען דעם עולם צום שוחט מיט אַ גרויסען גאַלאַנסקען האָהן אין דער האַנד) קוי — קוי — קוילעט מיר דעם האָהן!

דער שוחט (קוקט אָן דעם האָהן) מיין ליעבער יוד, דעם האָהן וועל איך אייך ניט שעכטען.

אייזיק. פאַ — פאַ — פאַרוואָס דעם האָהן ניט שעכטען?

דער שוחט אַ שענער יוד, ב'לעבען! ער וויל עסען אַ גאַלאַנסקען האָהן, אַ טריפה האָהן!... אַ שהנער יוד, ב'לעבען!

ווייבער. טרפ'ניאַק, טרפ'ניאַק! ער וויל עסען אַ טרפה האָהן!

דער גאַלאַגאַנסקער האָהן (קרעהט) קוקוריקו! קוקוריקו!

אייזיק. פאַר וואָס איז אַ גאַ—גאַ—גאַלאַנסקער האָהן טריפה? ער קרעהט דען ניט ווי אַלע אַנדערע?

דער שוחט. דאָס, זייט מוחל, געהט פרעגט דעם דיין!

אייזיק און **דער דאַ—דאַ—דיין** האָט מיך געשיקט צו אייך.

דער שוחט (מיט מוסר) ווי שעמט זיך ניט אַ יוד צו בעטען, מען זאָל איהם שעכטען אַ טרפה'ן האָהן?! אַזאַ אַיין אַלטער יוד מיט אַ באָרד!

וויבער. דערנאָך זאָלען שטאַרבען אונזערע קליינע קינדער פאַר זיינע חטאים, צו ליעב זיין טרפה קישקע!

אייזיק. פאַ=פאַ=פאַר וואָס עסט מען אַזעלכע היהנער אומעדום? און פאַר וואָס האָט מען זיי געגעסען פ=פ=פריהער טאַקע אויך דאָ?

דער שוחט (מיט כעס) בראש פרעגט ער שאַלות, די גאַנצע שטאָדט מאַכט ניט קיין שאלות. אַז מען זאָגט, מען טאָר ניט, טאָר מען ניט. מסתמאָ טאָר מען ניט, וואָס פרעגט איהר דאָ שאלות? אַ חרפה, אַ בושה, כ'לעבען, שעמט אייך אין אייער ווייטען האַלז!

אייזיק (נעלאַסען) אַז איך פאַ—פאַ—פאַרשטייה ניט, האָב איך מיך פיינט צו שעמען און פ—פ—פרעג.

דער שוחט (מיט יראת שמים) אַזוי? ! אַ שענער יוד, כ'לעבען, ער פרעגט!...... אָט, כ'לעבען, לאָזט מיך צורוה און געהט אייך, געהט! איך האָב אָסור ניט קיין צייט מיט אייך דאָ צו טענה'ן. (ער ווענדעט זיך צו די וויבער) פליקט, וויבער, פליקט!

(די וויבער לאָזען אַרויס אַ געלעכטער, אייזיק שטעהט אַ ביסעל און קוקט אָן דעם שוחט, די וויבער די ביטעז מיט פעדערען אוז געהט אַוועק מיט דעם האָהן אין דער האַנד).

צווייטע סצענע

(אין בית-המדרש, אין דער פריה, נאָך דעם דאַווענען. דער דיין זיצט אויבענאָן אין טלית און איף דעם שטענדער פאַר איהם איז אָפען אַ גרויסע גמרא. אייזיק זאַאיקע שטעהט אַנטקעגען דעם דיין. עטליכע יודען דרעהען זיך אַרום און דערקאָנטשען זיך דעם דאַווענען).

אייזיק. איך האָב מיך ניט געפוילט! איך האָב פאַרזעצט מיין שבת'דיגע קאַ=קאַ=קאַ=פאָטקע און איך בין אַביסעל געפאָהרען צו=פוס קיין לעמבערג און האָב געבראַכט פון די „מפרשי הים" כאַ=כאַ=כתוב וחתום. אַז די גאַ=גאַ=גאַלאַגאַנסקע היהנער מעג מען עסען. זיי אַליין עסען אויך די היהנער

דער דיין. עס איז אָבער דאָ אַ דעה, אַז מען טאָר די היה=נער ניט עסען.

אייזיק. ס=ס=טייטש! עסען אַפנים די ג=ג=אונים, די מפרשי הים און די גאַנצע וועלט יודען טרפות? נאָר דאָס שוין אָהן אַ ז=ז=ייט. זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס האָט איהר פ=פ=רי=הער ניט געהאַלטען פון דעם? דאָס איז ערשטענס, און צווייטענס, ווייזט מיר די דעה! אָט זענען דאָ יו—יו—דען, וועלען זיי אויך זעהען.

די יודען. טאַקע באמת, רבי,, דער יוד איז דאָך גערעכט: ווייזט איהם די דעה

דער דיין. זאָל ער קומען צו מיר אַהיים.

אייזיק. דאָס אייגענע האָב איך שוין פון איהם געהערט אַמאָל פ--פ—פופציג, נאָך איידער איך בין געגאַנגען קיין לעמבערג, ער וויל מיך אָ—אָ—אָבנאַרען.

דער דיין (מיט אַ געשריי) תרבות! דרך ארץ.

די יודען. מסתמא, ר' יוד, אַז דער דיין זאָגט, האָט ער אַדעה.

אייזיק, עס פאַרשטעהט זיך, ער האָט אַ דעה. דעם פ—פ—פראָ=יעקט'ס דעה! אָט ווי אַזוי ביי יודען ווערט פ—פ—פלוצ אַ מנהג!....

דער דיין. אַפּיקורוס! הערט נאָר, וואָס דער אַפּיקורוס זאָגט!

אייזיק. אָבער אַבי ניט קיין צ—צ—צבוע'ק. איך האָב ליעב דעם אמת און ש—ש—שווינדעל ניט מיט דער תורה.... אדרבה זאָ—זאָגט נאָר, איך וויל אייך עפּעס פרעגען; אויב די גאַ—גאַ—גאַל־גאַנסקע היגער זענען טרפה, דאַרפען דאָך זייערע אייער אויך זיין טרפה, אַזוי ווי די אייער פון אַלע עופות טמאים, הייסט פאַר וואָס זשע קויפען יודען אויף דעם מאַרק אייער סתם און קוקען גאָרנישט דערויף פון ווע—וועלכע מיני היהנער זיי זענען? האַ, וואָ—וואָ—וואָס זאָגט איהר דערצו? (ער באַברעט זיך און נעהמט אַרויס פון דער קעשענע עפּיס איינגעוויקעלט אין אַ טיכעל) אָט זענען היהנערשע אייער? אדרבה דער־קענט, וועלכע אייער זענען דאָ גאַ—גאַ—גאַלגאַנסקע? — אָט הע־רען יו—יו—יודען, איך גע׳ה פון דאַנען ניט אַוועק ביז איך וועל ווי—ווי—וויסען איין עק אַ סוף!

דער דיין (רייבט די וואַנצעס פאַר גרייזאַטע) געהט שוין, געהט! איהר וועט פון מיר היינט האָבען אַ קלאָרע תשובה. קומט צו מיר פאַר מנחה. בנאמנות, היינט וועט איהר האָבען אַ תשובה.

אייזיק. נו, אַז אַ יוד שווערט אין שוהל נעבען אָרון קדש, מ—מ—מוז מען גלויבען... איך וועל מיך נישט פּ—פּ—פּוילען און קומען צו אייך פאַר מנחה. (ער געהט אַוועק).

דער דיין (מיט אַ קרעכץ צו זיך אַליין) היינט, רבונו של עולם, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? ווי אַזוי איז מען דאָ יוצא פאַר ביידע צדדים? קיין פּשרה, ווי איך זעה, וועט דאָ ניט העלפען, ער וויל ניט קיין געלד..... אַך רבונו של עולם! וואָס טהוט מען? ער מאַכט צו די גמרא, לעגט צונויף דעם טלית און נעהמט אַרויס.

דריטע סצענע

שטאַנדהאַפּט מיט זיין כנופיא, דער דיין, מענדעל דער גלעזער ביי נתן שפירה'ס אין הויז.

פּיאַווקין. הערט נייעס! אייזיק זאַאיקע געהט אַרום אין דער שטאָדט מיט אַ קאָנטראַקט פון דער טאַקסע, און קלערט אויף דעם עולם

ווי אַזוי מען בערייסט זיי פּראָטיוו דעם זאַקאָן!

שטאַנדהאַפּט. נישט אויסצוהאַלטען פון די לעדיגגעהער, פון די קבצנים, פון די עזות־פּנים׳ער.

פּרעכמאַן. וואָס הערט איהר, שטאַנדהאַפּט, די עזות־פּנימ׳ער? (ער מאַכט אַ קולאַק) זעהט איהר, מיין איין קולאַק איז גענוג פאַר אַזאַ זאַאיקע! אַ מאָל האָב איך איינעם געגעבען אַ סטיסאַק, האָט ער זיך באַלד בעוואַשען מיט בלוט און איז טאַקע אין עטליכע טעג אַרום געשטאָרבען אין באָלניצע. איך זאָג אייך, אין אַזאַ יודישע שטאָדט ווי אונזערע, העלפט נאָר אַ קולאַק... אויך מיר אַ זאַך זאַאיקע! אַזאַ דאַר יודעל, נאָר הויט און ביין!.

נתן שפירה׳ס. וואָס וויל דער זאַאיקע? אַלץ טאַקע מיט די היהנער? — אַי, יודען, יודען, וואָס מען שטעהט פון אייך אויס! זינט יודען זענען אַרויס פון מצרים, האָבען זיי אַלץ צו טאָן איבער דעם פלייש. מען הערט נישט מעהר שרייען נאָר פלייש און פלייש! קאַרג פאַר זיי עסקים מיט פלייש אויף דער וועלט, האָבען זיי זיך נאָך אָנגעגרייט אַ שור הבר אויף יענער וועלט. חע, חע, חע!

שינדער. גאָט אַליין, כ׳לעבען, וועט מיט זיי דאָרטען נישט אויסקומען. איטליכער וועט וועלען דעם חלק, וואָס מען גיט דעם אַנדערען. אָרעמע לייט וועלען פערלאַנגען גאַנצע פלייש אָהן ביינער. הכלל, מען וועט זיך בלאָזען, מען וועט שרייען, אַקוראַט ווי דער ערב רב! (די טיר עפענט זיך אויף און דער דיין קומט אַריין).

דער דיין. גוט, רבותי, וואָס איהר אַלע זייט דאָ! וואָס טהוט מען מיט דעם זאַאיקע? ער לאָזט דאָך מיך ניט אָטעמען, אַלץ מכח די גאַלגאַנסקע היהנער, פאַר וואָס האָט מען זיי דאָ גע׳אסר׳ט? איך האָב איהם אַלץ מרחה געוועזען און געצויגען ביז עס איז נאָר מעגליך געוועזען.

שטאַנדהאַפּט. נו יישר כח! ציהט איהם טאַקע נאָך ווייטער אָב, דאָס איז שוין אייער זאַך, איהר וועט שוין וויסען, ווי אַזוי

דער דיין. גאָט איז יודע דעם אמת. איך האָב געטאָן, וואָס עס איז נאָר מעגליך געוועזען. איך האָב זיך געמוטשעט טרפה מאַכען

העוף הזה בק״ן טעמים און האָב מיך אין איין שאלת תשובה אַזוי צולאָזט מיט פּלפּול, ביז עס אויסגעקומען, אַז אַגלגאַנסקער האָהן איז גאָר אַ מין אָדלער!... נאָר דער זאַאיקע אָבער האָט זיך ניט געפּוילט און האָט געבראַכט פון די „מפרשי הים״ כתוב וחתום, אַז די היהנער מעג מען עסען, זיי אַליין עסען זיי אויך. אַנטקעגען אַזעלכע גאונים, פערשטעהט איהר דאָך אַליין, העלפען ניט מעהר אַלע תנועות. איצט זאָגט מיר, רבותי, וואָס זאָל איך נעבעך טאָן? איך האָב געשוואָרען, בהן שלי, אַז היינט פאַר מנחה זאָל איך געבען זאַאיקען אַ קלאָרע תשובה. זייט זיך טאַיע באַלד מישב און ניט עפּיס איין עצה.

נתן (נאָכדעם אַז ער האָט אַביסעל נעטראַכט) עס איז דאָ אַ גוטע עצה! אין ברירה, זאָל מען זיך שעכטען די היהנער, נאָר באופן זה, אַז איהר, רבי, זאָלט מזהיר זיין די שוחטים, פערשטעהט איהר, אַז זיי זאָלען איטליכען, וואָס קוילעט אַזעלכע היהנער, זאָגען בזה הלשון: „מיר שעכטען אייך דאָס עוף, וואָס זאָלען מיר טאָן? נאָר די עברה נעהמען מיר ניט איבער אונז.״ אויב דער וואָס קוילעט איז אַ בעל שמחה, זאָלען די שוחטים דערפון מעלדען עטליכע געוויסע אונזערע מענשעלעך, וועלען זיי אויף דער שמחה ניט וועלען עסען. ר׳ איצע וואָלף וועט אויך גאָר נישט וועלען פערזוכען אויף דער שמחה, היינט פערשטעהט איהר, וואס דערפון קען זיין? חע, חע, חע! איך קען מיינע יודען.

די כנופיא. מיר פערשטעהען עס זעהר גוט. אויף אַזאַ עצה קען טאַקע נאָר פאַלען אַ בורר!

דער דיין. געלויבט איז השם יתברך! איצט מעג איך מיר שוין אַ פּנים געהן! אַ גוטען טאָג! (ער געהט אַרויס).

שטאַנדהאַפט. ר׳ נתן, מיט דעם זאַאיקע האָט מען גע־דאַרפט לעהרנען בלק!

פרעכמאַן. ער איז געוואָרען צו אַ ירושה׳ר עזות פּנים. ווער איז ער אַזוינס?

ת ן. בע... מסתמא וועט מען איהם אויך פערטראַכטען. וואָס האָ׳ט די שטאָדט אַזאַ זאַאיקע? חע, חע׳ חע! פערלאָזט זיך נאָר

אויף מיר. איך האָב איהם שוין אין זינען.— מען דאַרף איצט בעסער שמועסען מכח די וויבאָרעס און מכח דער דומע, זי זאָל זיך חלילה ניט אַרויסגליטשען פון אונזערע הענד. מען דאַרף טראַכטען בייצייטענס אַריינצוזעצען דאָרטען אַ גלאַסנע פון אונזערע מענשען.... וואָס זיצט איהר עפּעס אַזוי מרה־שחורה׳דיג, ר׳ איצע וואָלף? וואָס שווייגט. איהר?

ספּאָדיק. (מיט אַ קרעכץ) עס איז היינט ניט מיינע זיעבען יאָהר! עס איז בעונותינו הרבים אין היינטיגען דור נתרבה געוואָרען אַזוי פיעל הולטאַיעס, אַזוי פיעל עזות־פּנים׳ער, אַז מען מוז אַמאָל זיצען און שווייגען. ס׳טייטש, האָט מען דאָס אַמאָל געהערט אָדער געזעהן? אַלץ וואָס די שטאָדט האָט געטאָן איז געוועזען געטאָן... און היינט, אָך וועה איז מיר! די האָר שטעלען זיך פּשוט — קאַפּויר. עס איז היינט טאַקע נאָר משיח־צייט!

פרעכמאַן. טאַקע שוין זעהר פיעל עזות־פּנים׳ער אין דער שטאָדט. ניטאָ די אַמאָליגע יאָהרען!

פיאַווקין (צו זיך אַליין אָן דער זייט) מיר דאַכט זיך, אַז האַל־טען היינט שטאַנדהאַפטען אויף דער אַרענדע איז אַסך בעסער, ווי צו זיין אַ משרת אין איין אַכסניא...

שינדער. אַרחמנות, כ׳לעבען, אויף דער שטאָדט! דערוויילט לייד נעבעך די שטאָדט, מען בעזפּאָקאָיעט זי מיט דאַנאָסען! באמת טאַקע האָט מען געדאַרפט טראַכטען מכח דער דומע.

ספּאָדיק. מיין עצה וואָלט געוועזען, מען זאָל דאָרטען אַריינ־זעצען פיאַווקינען פאַר אַ גלאַסנע. פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר ניט פערשטעהן?

פיאַווקין (מיט עניוות) וועניג שרייען אויף מיר די הולטאַיעס, וואָס איך בין אַ פּאָווערענע? ווער זשע וועט מיר נעבעך וועהלען נאָך פאַר גלאַסנע?

שטאַנדהאַפט און ספּאָדיק (ביידע אינאיינעם) עט, נאַריש־קייט! ווער וועט דען צולאָזען די הולטאַיעס צו אַ וויבאָר? ווער זע־

נען די עמי הארצים, די בעלי מלאכות, די דראַבעס, די קבצנים? איהר מיינט אין אמת, אַז עס איז הפקר די וועלט? מיר האָבען די דעה!... מיר וועלען מאַכען אַ הונדערט איזביראַטעלעס פאַ פריגאַוואָרו פון אונזערע לייט. שרייבט אָן, ר׳ ראובן, איצט טאַקע דעם פריגאָוואָר, געהט דערנאָך אַריין אין קהל=שטיבעל, און חתימות וועט איהר בעקומען פאַרטיגע... מעהר קיין דאגות זאָלט איהר ניט האָבען! אָט אַזוי וועט עס זיין געשווינד און גוט.

פרעכמאַן. איהר האָט געהערט? דער גובערנאַטאָר דאַרף די טעג אַהער קומען. מען דאַרף נייטיג בעוואָהרענען, אַז די עזות=פנים׳ער זאָלען איהם חלילה ניט געבען קיין פראָשעניעס, דער גובערנאַטאָר, זאָגט מען, איז זעהר אַ סטראָגער, קוקט אַלצדינג מיט זיינע אויגען. מען דאַרף פערהיטען, די עזות=פנים׳ער זאָלען צו איהם ניט האָבען קיין דריסת הרג

פיאַווקין. דאָס איז שוין אונזער עסק. מיר האָבען שוין דערצו תמיד תחבולות... פערזאָרגט בעסער זאַאיקען. איך זאָג אייך, ער איז אַ פייער, ער דאָקאָפּאַיעט זיך גאַנץ וויט. ער געהט אָפּט צו שלמה וועקער.

נתן (מיט אַ קרעכץ) אַך דער שלמה וועקער, דער וועקער! ער איז מיר ווי אַיין ביין אין האַלדז. ווען ער דערזעהט מיך פאָהרענדיג אויף מיין דראָנשקע מיט די פערד, וואָס איך האָב מיר געקויפט בשעת איך בין אַריינגעטראָטען אין דער טאַקסע, גיט ער אויף מיר אַקוק עפּיס מיט אַזוי· אַ פּאָר אויגען, מיט אַזוי אַ שטעכעדיגען שמייכעלע, אַז עס ווערט מיר קאַלט אין בויך! האָט מיר ניט קיין פאַראיבעל, פאַני שטאַנדהאַפּט, איהר האָט פריהער ניט פערשטאַנען וועקער׳ן, מיר האָבען איהם צו פערדאַנקען אַ סך פון אונזערע צרות. איך האָב מורא, ער זאָל אונז חלילה אַמאָל ניט אָנרייבען אַ מאָרדע!

שינדער. ווער? ער אַמאָרדע?! עט, כ׳לעבען! ער איז דאָך אַ דייטשעל? דאַרף מען איהם אַ ביסעל פערשמוצען ביי דעם עולם, אַז ער איז איין אַפּיקורוס און אָבזאָגען זיי אויף איהם עפּיס אַ סליחה. וועט מען איהם שוין פיינט האָבען, ווי אַ שפּין, איך קען יודען....

שטאַנדהאַפּט (מיט כעס) דער וועקער שטעהט מיר אויך

שוין אין דער גרגרת! צוואַנציג טויזענד רובל זאָל מיר קאָסטען מוז איך איהם פערשיקען. ער טויג מיר כלל דאָ ניט אין דער שטאָדט!...

פרעכמאַן. ערגערט זיך ניט אַזוי, שטאַנדהאַפּט! וואָס הערט איהר אַזוי איין וועקער? וואָס הערט איהר, די שטאָדט, אַזוי איין עזות=פנים?... (מענדעל דער גנעלער קומט אריין).

מענדעל דער גנעלער (שטיל צו נתן שיפרה׳ס) איך האָב איהם געבראַכט. עס וועט געהן!

נתן. געה זאָג איהם, ער זאָל אַביסעל אויסוואַרטען, ביז איך וועל מיך דאָ אָבפּאַרטיגען. (מענדעל געהט ארויס).

די כנופיא. מיר קענען שוין געהן. האָט נאָר, ר׳ נתן, אין זינען זאַאיקען.

נתן. זאָרגט ניט, דאָס איז שוין מייז עסק. פערלאָזט זיך נאָר אויף מיר! (די כנופיא צוגעהט זיך).

פיערטע סצענע

(נתן שיפרה׳ס, דערנאָך מענדעל דער גנעלער און אברהמ׳ל גרינפאַן)

נתן (צו זיך אַליין) וואָס פאַר אַ טרוס דער שטאַנדהאַפּט איז! ער דערהעהט ער דאָס וואָרט פראָשעניע, אָדער גובערנאַטאָר, ציטערט איהם שוין דאָס הייטעל, עס ווערט איהם בלוי אונטער די זעבּרעס! צוואַנציג טויזענד רובעל, זאָגט ער, זאָל איהם קאָסטען, אַבי פערשיקען וועקער׳ן. עט, איך מיין, אַפילו מעהר וועט אויך ניט העלפען! וועקער איז בעקאַנט פאַר איין עהרליכען מאַן, די וועלט קען איהם אַ סך מעהר ווי שטאַנדהאַפּטען, ער האָט אַ גוטען שם. איך אַליין, כ׳לעבען, שעץ וועקער׳ן און האָב תמיד ליעב געהאַט מיט איהם זיך אונטערהאַלטען איבער וועלטזאַכען. איך אַכטע איהם אַפילו היינט אויך אין האַרצען. נאָר אַך, וואָס פרנסה איז! זינט איך האָב מיך איבערגעגעבען דער טאַקסע, מיז איך איהם בעטראַכטען פאַר אַ שונא, וואָרום ער איז דאָך נעבעך טאַקע אַ מבין אויף די אַליז זאַכען און זוכט דעם

אמת.... האָב איך דען אַליין טאַקע ניט געהאַלטען אַמאָל מיט איהם? האָב איך דען אַליין ניט אויסגערעדט אָסור לדבּר אויף שטאַנדדאַפּטען מיט דער גאַנצער כּנופיא, אַז זיי זענען איין אומגליק פאַר דער שטאָדט, פאַר אַ וועלט יודען? אַך וואָס פּרנסה איז! (מענדעלע דער גלער און אַברהמ׳יל גרינפּאַן קומען אַריין).

אַ ב ר ה מ׳ ע ל. מיין גאַנצע האָפנונג איז פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אייך, ר׳ נתן. עס איז מיר היינט שלעכט די צייט, און די שטעלע וואָלט פאַר מיר געווען גוט.

נ ת ן. עס וועט אייך גאָר ניט העלפען, ר׳ אַברהמ׳על, שטאָדט וועט אייך אַנדערש ניט מאַכען פאַר טאַרגאָוואָי דעפּוטאַט, בּיז איהר וועט טאַקע בּאַלד פאַר זאַרעז קומען אַהער געבּען דאָס בּלאַנקעוועקסעל!

אַ ב ר ה מ׳ ע ל. אַז איך האָב איין מאָל געזאָגט, איך וועל געבּען, וועל איך מסתמא געבּען.

מ ע נ ד ע ל. אָבּער איך האָב אַ חוש הריח! איך האָב אָנגעשמעקט, אַז דער בּחור האָט אויף איהם אַ וועקסעל. צום גליק דאַרף זיך גראַד בּיי ר׳ אַברהמ׳לען פּערוואַלגערען אויף זאַיקען ניט קיין אויסגעפּילטער וועקסעל. אפשר נאָך פון חמעלניצקעס צייטען!.

נ ת ן. נו, צוגאַרטעלט אייך, מיין ליעבּער ר׳ אַברהמ׳על, און אַרויס מיט דעם וועקסעל! מאַכט ניט קיין שיהות.

אַברהמ׳על (האַלט די האַנד אין דער בּוזעם-קעשענע און קווענקעלט זיך אַביסעל) ווייס איך? כ׳לעבּען, עס איז מיר אַביסעל פּריקרע! דער זאַיקע האָט מיר אייגענטליך אָבּגעצאָהלט אינגאַנצען, נאָר וויל עס איז אַמאָל צווישען אונז געוועזען אַ סכסוך איבּער עטליכע קערבּלעך פּראָצענט, איז דערוויל בּיי מיר געבּליבּען זיין ניט אויסגעפּילטער וועקסעל.

נ ת ן. מען צווינגט אייך חלילה ניט, קיין בּת ישראל נויט מען ניט. נאָר איך זאָג אייך, אַז די שטאָדט וועט אייה אַנדערש ניט מאַכען פאַר קיין דעפּוטאַט.

מ ע נ ד ע ל. איך בּין אייך מקנא, ר׳ אַברהמ׳על, די מצוה, וואָס איהר וועט האָבּען, עפּיס אַ קאַטאָוועס אַ טובה צו טאָן אַ שטאָדט! עפּיס אַ שפּאַס אַנצולעהרנען אַ שייגעץ! אַ ירויבּיז מצוה, כ׳לעבּען... יהי הלקי עמהּ!

אַברהמ׳על (קווענקעלט זיך אַליין) ווייס איך?... עפּיס פּריקרע!

מ ע נ ד ע ל (רעדט אַלץ אַברהמ׳לען ווייטער צו) היינט טאַקע חוץ דער גרויסער מצוה, וועט איהר נאָך זיין דעפּוטאַט! איהר וועט האָבּען אַ גוטע פּרנסה און די הענד. עס שטעהט געשריבּען: יש קונה עולמו בשעה אחת, און איהר, ר׳ אַברהמ׳על, זייט קונה בּיידע וועלטען: די וועלט, איהר וועט דאָך האָבּען בּרויט, מיט דעם פולען מויל, און טאַקע אויך יענע וועלט, עפּיס אַ שפּילכעל אַזאַ מצוה!...

נ ת ן. וואָס דאַרפסט דו איהם אַזוי צו-רעדען? עס איז גאָר ניט אַזאַ וואַזשנע זאַך. עס וועט זיך געפינען איין אַנדערער.

אַברהמ׳על. האַ? נו, נו, איך גיעבּ דעם וועקסעל, איך גיעבּ!

מ ע נ ד ע ל. אָט אַזוי רעדט! וואָס מאַכט איהר דאָ חן? אַ שענער משא-ומתן וואָלט פאַר מיר געוועזען, ווען איטליכער זאָל מאַכען אַזוי פיעל חן! פון וואַנען זשע וואָלט איך געלעבּט...

נ ת ן. גענוג שוין צו פּלוידערן, מענדעל! דו האָסט זיך שוין צורעדט, האַ? (צו אַברהמלען) נו גיכער, ווי האַלט איך דאָ מיט אייך?

אַ ב ר ה מ׳ ע ל (חאַפּט אַרויס פון דער קעשענע דאָס וועקסעל און גיט עס אַ וואַרף אויף דעם טיש פאַמע פאַר נתן׳ס נאָז) נאַט! אָט האָט איהר וואָס איהר ווילט!

נ ת ן (נעהמט און בּעטראַכט דאָס וועקסעל מיט אַ שמייכעלע) דערפאַר, חע, חע, חע! וועט איהר אָם ירצה השם האָבּען דאָס, וואָס איהר ווילט!

אַ ב ר ה מ׳ ע ל. אָבּער זיכער?

נ ת ן. געהט אַהיים צום ווייבּ, הייסט מאַכען קרעפּלעך און זייט רוהיג!

מ ע נ ד ע ל. איך פּאָזדראַווע אייך שוין אַפילו. (ער שטעלט אויף צוויי פינגער נעבּען שטערען און פערבּויגט זיך).

אַ ב ר ה מ׳ ע ל. איך פערלאָז מיך פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אייך, ר׳ נתן! (ער גיט אַ קוק מיט אַ רחמנות-כּנים אויף נתן שיפּרה׳ס און געהט אַרויס).

נתן. נו, מענדעל, היינט גאַ דיר דאָס וועקסעל. פיל עס אויף ק"ן קערבלעך, טאַקע אויף דייז נאָמען אוז גיב עס אז. דו ווערסט שוין דאָ מסתמא ניט דערלעגען

מענדעל. מיין באָבעס ירושה דערלעג איך קיין מאָל ניט. איך פרעג אייך נאָר: וואָס וועט עס דער שטאָדט העלפען? זאַאיקע האָט דאָך אַ הויז, וועט מען אין שלעכטען פאַל איזיסקעווען די ק"ן קערבלעך פון דעם הויז. זאַאיקע וועט זייז פריי און וועט טאַקע אַלץ בעזופאָקאָיען די שטאָדט!

נתן. (מיט א שמייכעלע) זאַאיקע וועט שוין, כ'לעבען, זיצען. חע, חע, חע! דער טאַטער אפילו וועט אייך ניט העלפען! דאָס איז שוין מיין עסק. געה נאָר, געה, טו דיין זאַך!

מענדעל. איך וועל זיך מיר געשעפטיגען איבער אַ לעקער. איך וועל דאָרטען איינעם געבען אַ לעקער, וועט די זאַך גיכער צוגעהן. אַ לעקער פועל'ט תמיד.... (ער פערבינט זיך צוויי פינגער נעבען שטערען, ווי אַ סאָלדאַט, און געהט אַרויס.

נתן. (קוקט נאָך מענדלען) אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, וואָס פאַר אַ שייגעץ דו ביזט! (ער גיט א שמייכעל) נו, האָבען מיר שוין מיט גאָטס הילף ר' אַייזיק זאַאיקע אויך פערזאָרגט. איצט דאַרף מען עסען מיטאָג! (ער געהט אריין אין צווייטען חדר).

פינפטע סצענע

אַ קליין שטיבעלע, ד' על ד'. שלמה וועקער זיצט פאַרטאָן צושויבערט און פערזאָרגט נעבען אַ טישעל, וואָס אויף איהם געפינען זיך ספרים, אַ טינטער, פענעס און פאַפיער. אין אַ ווינקעל שטעהען וועגטלען, פון דאָרטען זעהט זיך אַרויס אַ בעט, וואָס דאָרטען שלאָפען זיין ווייב מיט די קינדער. — טויבע לאה און איין אָרימע יודענע.

וועקער. דער חשבון איז פאַרטיג. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך קיין אויג נישט צוגעמאַכט! לויט די סוויעדעניעס, לויט זיי אפילו זאָגען. פאַלט אין גלופסק אַריין צדקה־געלט פון פערשיעדענע חברות

עפעס נאָר אַ סך טויזענדער אַ יאָהר! פון חברה אלמנות ויתומים אַליין 9000 (נאָך אנדערע 5000) קערבלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז נאָך חברות? היינט עולמות־געלד! אַ קלייניגקייט עפעס איז ביז אַהער אַריינגעפאַלען! און וויפיעל וועלען נאָך אַריינפאַלען? וואו זענען אַזוי פיעל געלד? ווער ווייסט, וואו זיי קומען אַהין און צו וואָס זיי ווערען פערברויכט? וואו חשבון, ווען חשבון?! אַך, וואָס האָט מען דאָ ניט געקאָנט מאַכען מיט אַזוי פיעל געלד! וויפיעל אָרעמע, וויפיעל אומגליקליכע וואָלט מען געקאָנט מיט דעם העלפען! וואָס זאָג איך? עס וואָלט דען גאָר געוועזען אַזוי פיעל אָרעמע, אַזוי פיעל אומגליקליכע נעבעך? עס וואָלט דען נעדאַרפט זיין אַזוי פיעל ליידענדע, אַזוי פיעל קראַנקליכע, אַזוי פיעל הונגעריגע, פערוואָגעלטע, פערפינסטערטע, פערוויסטע, נעבעך (ער שטעהט אויף און געהט איבער דער שטוב, פערלענגט די הענד) אָך, דאָס האַרץ בלוטעט קוקענדיק! גאָט ווייסט ווי אַזוי עס מאַכט זיך אין מיר איבער דאָס בלוט, ווי אַזוי עס שפרינגט מיר די גאַל צו־צו־זעהן אַזוי איין עלענד, אַזעלכע פינסטערע פאָריאַדקעס מיט אַזעלכע ביטערע צרות! גאָט ווייסט, אַז ניט איין מאָל זענען מיינע אויגען פייכט פון טרערען, איך וויין שטילערהייד (ער ווישט זיך די אויגען), אָבער וואָס זאָל מען טאָן? דער אידישער גלות איז שטאַרק, נאָך שטאַרקער פון אייזען, וואָס קען איין מענש טאָן? — איך האָב געפרובט מאַכען אַ פלאַן ווי אַזוי צו העלפען נויטבעדערפטיגע, איך האָב זיך געקליאַנעט פאַר די היגע שטאָדט־פיהרער, איך האָב זיך אונטערגעלעגט שטאַנדהאַפטען, למאי זאָל איך לייקענען, איך האָב איהם געשמייכעלט, געלויבט: ער איז אַ גוטער, אַ געבילדעטער, אַ גרויסער בעל־צדקה. איך האָב איהם צוגעשריבען מיין מיה און איהם מוחל געוועזען דעם כבוד... מיין כונה איז נעוועזען זעהר אַ גוטע, טאַטער וועל איך איהם דורך דעם טאַקע בעוועגען צום גוטען, וועט דאָך באמת אַרויסקומען אַ גרויסע טובה, מחמת ער איז רייך און האָט אין דער שטאָדט אַ גרויסער דעה. ניט איינמאָל האָב איך איהם געאָפפערט מיין צייט, ניט איינמאָל האָב איך אַוועקגעוואָרפען אין דער היים אַלצדינג און בין געגאַנגען צו שטאַנדהאַפטען אָנטאָן איהם כבוד און ממלא זיין זיין רצון. אָבער אָך, אַלץ אומזיסט! שטאַנדהאַפט איז פון דער יוגענד אָן פערפיהרט. שאַדע, ער האָט גילדערנע פעהיגקייטען, טייערע מעלות, נאָר שלעכטע מענשען האָבען איהם פערפיהרט... (ער עפענט אַ לאָדען און גיט אַ קוק

אין פענסטער) אַ, עס איז שוין טאָג, אין דרויסען קאַפּעט אַ קאַלט אָסענדיג רעגענדעל און אין שטוב איז נאָך ביי מיר ניטאָ קיין שייטעל האָלץ.... (די טיר עפענט זיך אויף און אין שטוב לויפט אריין טויבע לאה, זאַאיקעס ווייב).

טויבע לאה (מיט אַ געוויין) מען האָט איינגעזעצט אייזיקען! זיי האָבען איינגעזעצט מיין אייזיקען! זיי האָבען אויף איהם אויסגעפילט אַ וועקסעל! זיי וועלען איהם דאָרטען דערשטיקען... גוואַלד, אייזיק, מיין אייזיק!

וועקער (זעהר נעריהרט) גוואַלד, וואָס שווייגסט דו גאָט!!

טויבע לאה. אייזיק האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָל געשווינד געהן צו אייך, איך זאָל אייך דערצעהלען, גוואַלד, האָט רחמנות, זיי וועלען איהם דאָרטען דערשטיקען! האָט רחמנות אויף מיינע קינדער, זיי וועלען ניט האָבען וואָס צו עסען, גוואַלד ראַטעוועט.

וועקר (שטאַרק צוטישט) גאָט אייך צעהן גראָשען און קויפט אַ שטריק!

טויבע לאה. וואָס זאָגט איהר? פּאַני וועקער, וואָס רעדט איהר?

וועקער, קויפט אַ שטריק! זאָג איך, עס קומט אונז איצט אויס טאַקע זיך נאָר אַ מעשה אָנצוטאָן! בעסער דעם טויט איידער צו זעהן אַזעלכע צרות, איידער צו ליידען פון דעם שווערען יודישען גלות!....

טויבע לאה (וויינט אויף אַ קול ווי איבער אַ טויטען) אַז אָך און וועה און ווינד איז מיר, פינסטער איז מיין וועלט, ניטאָ אייזיק!....

וועקער (מיט גרויס רחמנות) וויינט ניט, טויבע לאה! גלויבט מיר. וואָס עס וועט נאָר מעגליך זיין, וועל איך טאָן. נישקשה, וויינט ניט! געהט, זאָגט אייער מאַן, איך וועל טאָן אַלצדינג, וואָס איך וועל נאָר קענען.

טויבע לאה. איך פערלאָז מיך נאָר אויף אייך; גאָט זאָל

אייך בעצאָהלען פאַר אייער גוטסקייט (זי געהט ארויס מיט אַ געוויין. זיין ארעמע אידענע קומט אריין).

די יודענע. אַך, דערבאַרעמט אייך, האָט רחמנות! איין קינד איז ערשט ביי מיר געשטאָרבען פון צרות, היינטיגע נאַכט איז איינגעפאַלען מיין מאַן, מען האָט איהם קוים דערראַטעוועט, ער ליגט איצט ווי אַ טויטער, אין שטוב איז ניטאָ, איהר זאָלט זאָגען, אפילו אַ ברעקעל ברויט, דאָס גאַנצע עסען אונזערס איז עטליכע קאַרטאָפעל פריה און אויף דער נאַכט. אָ, רבונו של עולם, מיר זאָלען אַזוי ניט וויסען קרענק, ווי מיר ווייסען ניט דעם טעם פון פלייש, מיר דאַרבען, מיר געהען שטילערהייד אויס ווי ליכט, די כוחות וועלען אונז אַזוי אויסגעהן פאַר הונגער, פאַר נעץ און פאַר קעלט! אָ, האָט רחמנות, לאָזט מיך ניט פאַלען! איין מאָל האָט איהר שוין מיין מאַן געהאָלפען, האָט נאָך אַמאָל רחמנות אויף איהם און אויף מיר מיט מיינע נאַקעטע הונגעריגע קינדערלעך, מיר זאָלען חלילה ניט אויסגעהן! (זי וויינט אויף אַ קול).

וועקער (מיט אַ צובראָכענעם האַרץ) וואָס אַמאָל איז געוועזען איז שוין היינט ניטאָ! די קליינע חברה, וואָס איך האָב אַמאָל מיט שווערער מיה געבראַכט צו שטיצען נויטבעדערפטיגע, איז שוין מעהר ניטאָ! גאָט ווייס, ווי אַזוי איך וואָלט געוואָלט העלפען. נאָר אַך, וואָס אַמאָל איז געוועזען, איז שוין היינט ניטאָ, אויס, מעהר ניטאָ!

די יודענע (ברעכט די הענד) היינט וואוהין זאָל איך שלימזלדיגע געהן? צו וועמען זאָל איך מיך קעהרען און ווענדען?

וועקער. געהט צו די נגידים! געהט צו די בעלי טובות!

די יודענע. אָ, שיקט מיך בעסער אין דער ערד אַריין! בעסער זיך אין וואַסער אַריינצוואַרפען איידער געהן צו די בעלי טובות! מען קען דען אַ פּנים צו־טרעטען צו זיי? אַז מען געהט זיך שוין גוט אָב די פיס און מען איז זוכה זיי צו דערטאַפּען אויף אַ מינוט, קוקען זיי אָן קרום, לאָזען ניט אויסרעדען קיין וואָרט און שרייען מיט כעס: וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? געהט אייך! וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?—אוי אויף מיין מעמד זאָלען זיי איבערקומען! אוי, ווי קומט מען אַזוי אַ היים?! די קינדער זענען הונגעריג,

אין שטוב איז נאַס און קאַלט, קיין שייטעל האָלץ איז ניטאָ, פון דער שמעליע קאַפּעט, דער מאַן ליעגט שלאַף. ער פלעגט געבעך דאַרען, קוואַרען, הונגערען שטילערהייד (זי וויינט ווייטער) ער פלעגט געבעך דאַרען, און מאַכען אַ פרעהליך פּנים, מען זאָל דאָס ניט אַרויסזעהן!... קיין לעפעל געקעכץ, קיין שטיקעל פלייש איז שוין אַ לאַנגע צייט אין זיין מויל ניט געקומען. אַ שבת אַ יום טוב, אַז מען האָט שוין אַמאָל געקאָכט דאָס פּיצעל לונגען־לעבער, פלעגט ער עס די קינדער אַוועק געבען, דעם לעצטען, דעם בעסטען ביסען די קינדער אַוועקגעבען?.... ער איז נעבעך געבליבען אָהן כּוחות, ער איז גע־בעך שלאַף פאַר הונגער, פאַר צרות! אוי, וואָס טהוט מען? ווי קומט מען לעדיג אַ היים? עס קומט מיר נאָך זיך אין וואַסער אַרייצו־וואַרפען? (זי וויל געהן).

וועקער. (שטאַרק גערירהרט) וואַרט, זייט מוחל, וואַרט! (ער זוכט אין קעשענע און געפינט ניט, ער זוכט אין טיש־קעסטעל, געפינט אויך נאַרנישט, ער נעהמט צו צום ווייבס בעט, נעהמט אַרויס פון איהר קעשענע און קעהרט זיך צוריק) נאַט אייך! וועט איהר קויפען פאַר אייער מאַן אַ הוהן. אָט דאָס האָט איהר אויף אַ הוהן. און דאָס אויף שחיטה געלד.

די יודענע. שחיטה־געלד איז היינט דאָפּעלט טייערער.... גאָט זאָל אייך געבען געזונד און לעבען! איהר זאָלט ניט דאַרפען צו קיין מענשענס גאָב! (זי געהט אַוועק).

וועקער. (זעהר אויפגעבראַכט, הוריט איבער די יודענעס ווערטער) „זיי שרייען מיט כּעס, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?” נאַראָנים! דאָס איז דאָך אייערע שאָף! אייערע שעפּעלעך, וואָס איהר שערט זיי, זענען צו אייך געקומען, אייערע שעפּעלעך, וואָס טראָגען אייך אַזוי פיעל איין! זייט זשע ניט קיין נאַראָנים, פערמאָרעט ניט אייער סטאַדע! וואַרפט זיי אַמאָל אונטער אַ ביסעל היי, טאַקע פון אייער טובה ווענען, כּדי עס זאָל דערנאָך זיין וואָס צו שערען! (ער גיט אַ טופּ מיט דעם פוס אין דער פּאָדלאָגע) ניין! די גאַל ווערט צוזעצט, מען קען זיך שוין ניט מעהר איינהאַלטען! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס זעהט אַזעלכע עולות און שווייגט! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס איז אַ טרוס, וואָס האָט מורא צו זאָגען דעם אמת! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס פערשטאָפּט די אויערען נישט צו הערען די יללות און דאָס

קרעכצען פון די אומגליקליכע, פון בעליידיגטע און נויטבעדערפטיגע, פערפלוכט, פערשאָלטען אַלע, וואָס פערקויפען זייערע סאָוועסט, זייער געוויסען, אַלע וואָס זענען אימשטאַנד צו העלפען מיט אַ וואָרט, מיט דער פען און שטעהען פון ווייטען, תּאָמר וועט זיי חלילה עפּיס דאָס מינדעסטע שאַדען?.... וואָס זאָל איך מיך בעהאַלטען? איך האָב אַ האַרץ, איך האָב געפיהל, איך קען זיך נישט מעהר איינהאַלטען. איך קען ניט שווייגען! איך מוז געהן אַרויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל האָטשע די וועלט וויסען!

זעקסטע סצענע

(שלמה וועקער טהוט זיך אָן אויף אַרויסצוגעהן אין נאַס. בתיה קומט אַרויס פון אונטער די ווענטלעך.)

בתיה. וואָס טראַכטסט דו זיך, שלמה? דו האָסט היינטיגע נאַכט ווידער נישט געשלאָפען!

וועקער (מיט אַ פערביטערט האַרץ) אין דער שטאָדט זענען דאָ זעהר פיל גנבים. עס איז געפעהרליך צו שלאָפען!.... פערשטעהסט דו מיך, בתיה?

בתיה (מיט האַרץ) דאָס פערשטעהן קאָסט מיר געזונט רבי־געלט! פון וואַנען נעהמען זיך אונזערע צרות, ווען ניט פון דעם, וואָס דיר ליגט אַלץ אין זינען די שטאָדט! געוואַלד, שלמה, וואָס געהערט זיך מיט דיר אָן פרעמדע זאַכען? האָב בעסער דיך אין זינען!

וועקער. אָט דאָס איז דאָך טאַקע די גאַנצע צרה בּיי אונ־זערע יודען, וואָס איטליכער האָט נאָר זיך אין זינען. די גאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, אַבּי ער זאָל בלייבען.....

בתיה (מיט אַ וויינענדיג קול) דערווייל קויפסט דו דיר נאָר שונאים, דערווייל מוטשעסט דו זיך, ווערסט פערשוואַרצט און מען לאָזט דיך ערגעץ נישט אויפקומען..... אוי, קוק זיך נאָר אָן, וואָס פאַר אַ פּנים דו האָסט! דו ביזט געוואָרען

וועקער (גערירהרט) וויין, כ'לעבען, נישט, מיין האַרץ, גאָט איז מיט דעם גערעכטען, ניט תמיד וועלען מיר זיין אין גלות בײַ די פאַלשע מענשען.

בתיה. בעטראַכט זיך נאָר. זיי זענען רייך, זיי האָבען מיטעל און כל התחבולות, זיי האָבען פאַר זיך מלאכי מליצים, זיי האָבען אַ דריסת הרגל אומעטום, וואוהין מען דאַרף. ... און דו ביזט איינער, דו ביזט אָרעם!

וועקער. איך בין ניט איינער, איך בין ניט אָרעם. איך גייה מיט דעם אמת און האָב גאָט אין האַרצען, די רעגירונג, כ'לעבען, זוכט דעם אמת, וויל דעם אמת, האָט ליעב דעם אמת, קוק נישט אויף גלופסק...

בתיה. געוואַלד, מיר זענען אַזוי אָרעם, מיר קומען נעבעך אָב און לעבען ניט ווי אונז וואָלט אָנגעשטאַנען. האָב רחמנות אויף דיר, אויף דיין ווייב און קינדער, קוק נאָר אָן, שלמה, דיינע קינדער!

וועקער. (הייבט אָן אויפצושוידערן און קוקט מיט ליעבשאַפט אויף די קינדער. וואָס שלאָפען אַרומגעוואָרפען אויף דעם געלעגער) שלאָפט, פייגעלעך! שלאָפט, מיינע טייערע קינדערלעך! איך בין שולדיג, וואָס איהר שלאָפט נעבעך אַלע אינאיינעם, אין איין איינגער ספּאַלניע! וואָס איהר האָט ניט קיין ווינאָדע, וואָס איהר מוזט שטענדיג זיצען מיט די גרויסע אינאיינעם און חאַפּען אַ זעץ, אַ קלאַפּ, ווען איהר גיט אַמאָל זיי אַ לאַך ווי קינדער! איך בין שולדיג, פאַר וואָס אַייער יו-גענד איז ניט ווי דער מאַי, שען, לויטער, פרעהליך, מיט בלומען און רויזען! פאַר וואָס אַייער יוגענד נעבעך איז ווי דער אָסיען, מיט טרעהרען, מיט שטורעם, מיט חמאַרעס און מיט כל הצרות! ווען איך זאָל ניט האָבען קיין האַרץ, קיין געפיהל, וואָלט איהר אַ סך בעסער געקענט לעבען ווי איצט, ווען איך זאָל קענען צו-זעהן עולות, זיך ניט מישען און שווייגען, וואָלט איהר געלעבט אַ סך פרייער ווי היינט! ..... זייט מיר מוחל, מיינע קינדערלעך! שלעבט, זעהר שלעכט צו האָבען אַ טאַטען מיט האַרץ, מיט געפיהל, מיט אַזאַ חאַראַקטער!

בתיה (ווישט זיך די אויגען) נו, האָט זשע רחמנות שלמה! ווער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט...

וועקער (זעהר פערטראַכט), האַ, וואָס ווילסט דו?

בתיה. האָב רחמנות אויף דיר, אויף מיר און אויף אונז אַלע, ווער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט!.....

וועקער. (גיט זיך אַהאָפּ) האַ, האָב רחמנות אויף מיר, אויף דיר, ווען טויזענדער מענשען ליידען!...ן ניין, ניין, טויזענד מאָל ניין! וואָס איז, דו קומסט אָב? נו, לייד אויך! מעגסט אויך, כ'לעבען, אַ ביסעל ליידען! (ער נעהמט דעם שטעקען און געהט געשווינד אַרויס).

זיבעטע סצענע

בתיה חליפּעט און רוימט אויף אין שטוב. טויבע לאה קומט אַריין).

בתיה. אָט איז ער שוין אַוועקגעגאַנגען, און גאָט ווייסט, ווען ער וועט קומען נעהמען עפּיס אין מויל! ער עסט ניט, ער געהט נעבעך איין קוקענדיג אויף אונז, עס טהוט מיר כ'לעבען, באַנק וואָס איך עס איהם אָפּ דאָס האַרץ. איך ווייס, אַז איך דערמאָהן איהם פון אונזערע ליידען, צאַפּט זיך איהם אָב דאָס בלוט. נאָר פאַר צרות אָבער חאַפּט מען זיך אַמאָל נישט ווילענדיג, אַרויס אַ וואָרט...... וואָס איז ער נעבעך שולדיג? ווען ער זאָל ניט האָבען אַזאַ גוטע נאַטור, וואָלט איהם נעבעך אַ סך בעסער געוועזען.... (טויבע לאה קומט אַריין).

טויבע לאה (אויף אַ וויינענדיג קויל) ניטאָ אַייער מאַן?

בתיה (ווישט זיך אויס די אויגען) ניין! וואָס וויינט איהר אַזוי טויבע לאה?

טויבע לאה. פינסטער איז מיין וועלט! זיי האָבען איינגעזעצט מיין מאַן. זיי האָבען אויף איהם אויסגעפילט אַ וועקסעל! הלוואַי וואָלט מיך מיין אַייזיק געפּאָלגט. איך האָב איהם לאַנג געבעטען, ער זאָל זיך נישט מישען, עס זאָל איהם גאָר נישט, אָנגעהן וואָס זיי טהוען, זיי זענען שטאַרק, אנטקעגען זיי קען מען נישט בעשטעהן.....

בתיה (זעהר איבערגעשראָקען) הלוואַי וואָלט מיך מיינער געפאָלגט!

איך טענה דאָס אייגענע אויך מיט איהם, וואָס טויג דיר זיי האָבען פאַר שונאים. מען טאָר היינטיגע צייטען ניט זאָגען דעם אמת....

טויבע לאה. מיינער איז נאָך ערגער! זיי ווילען זיך מיט איהם מירען, זיי ווילען שלום ווערען און איהם געבען געלד. אבי ער זאָל שווייגען, און ער בשום אופן ניט. בעסער, זאָגט ער, זאָל איך שטאַרבען, בעסער זאָל איך געשוואָלען ווערען ווי אַ באַרג און פערפוילט ווערען אַ,ן אַסטראָג איידער איך זאָל פערקויפען מיין נשמה, מיין געוויסען, מיט אַ שטאָדט מענשען! וואָס איז? זאָגט ער, דו ווערסט ניט האָבען מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען? פערקויף דאָס הויז, וועט מען דאָך אָבגעבען די ק״ן קערבלעך אויף דעם פאַלשען וועקסעל, און מיט דעם איבעריגען קען מען לעת עתה ווי עס איז לעבען.

בתיה. אַז איהר האָט אַ הויז, פאַר וואָס זשע זיצט אייער מאַן?

טויבע לאה. אַז זיי ווילען איהם אָבער מוטשען! ווער וועט זיי דען וועהרען? אַז אַלע זענען מיט זיי... מען וויל דאָך פאַר איהם ניט אָננעהמען קיין ערבות, איך טענה מיט איהם, איך חלש פאַר איהם: גזלן, נעהם געלד און זיץ אָב! געוואַלד, גזלן, שווייג און נעהם געלד! און ער אַלץ דאָס זייניגע: בעסער זאָל איך שטאַרבען. בעסער זאָל איך ווערען די כפרה... גיה זאָג זיי: אַייזיק געריסט אַייך פון אַסטראָג! אַייזיק דאַנקט אַייך פאַר אַייער ברויט און זאַלץ! אַייזיק וויל זיך ניט פערקויפען! אַייזיק וויל שטאַרבען מיט דעם אמת! אַייזיק וויל זיין די כפרה פאַר די אומגליקליכע נעבעך און קומען אויף יענער וועלט ריין! אַייזיק וועט דאָרטען זוכען אַ סוד, אַ כפראַווע, אויב עס וועט איהם ניט געראָטען עס צו געפינען אויף דער וועלט!... איך האָב געוואָלט בעטען אַייער מאַן, תאָמר וואָלט ער ביי מיין משוגע׳נעם געפועל׳ט, אַז ער זאָל געהמען געלד און אָבזיצען!

בתיה (לאכט מיט טרעהרען) געפונען, כ׳לעבען, אַ גוטען בעלן!!...

טויבע לאה. נו, וואָס איז, אַייער מאַן, כ׳לעבען, וועט האָבען אַ מצוה. איך בעט אַייך, בתיה סערדצע, העלפט מיר אויך בעטען אַייער מאַן, ער איז דאָך אַזאַ גוטער, אַ דימענדיגער מענש! ער וועט אַייך כ׳לעבען פאָלגען!

בתיה (מיט טרערען אין די אויגען) אַך, אַז מיין מאַן זאָל מיך פאָלגען!...

טויבע לאה. נישקשה, ער וועט אַייך פאָלגען! איצט מוז איך געהן אַ היים אָנגרייטען עפּיס מיטאָג, איך וועל קומען שפּעטער. (זי געהט אַוועק).

בתיה (צו זיך אַליין) איך מוז אויך עפּיס אָנגרייטען מיטאָג, אַ רחמנות נעבעך אויף די קינדערלעך! איך האָב נאָך ביי מיר אַ פּאָר גילדען (זי לעגט אריין די האַנד אין קעשענע) האַ, וואו איז דאָס געלד? איידער איך האָב מיך נעכטען געלעגט, האָב איך עס דאָך אַריינגעלעגט דאָ! (זי זוכט אין דער קעשענע) די קעשענע איז גאַנץ! נישטאָ קיין פּיצעל לעכעל, וואו זשע איז דאָס געלד! (זי זוכט אין שטוב) אַך, פּרפאַלען, נישטאָ! דאַכט זיך, אַז איך האָב עס נעכטען זיכער אַיינגעלעגט אין קעשענע! אוי, וואָס טוט מען איצט? מיט וואָס קאָכט מען מיטאָג? און קלייטעל קומט שוין זעהר פּיעל. וואָס זאָל איך טאָן? מען מוז ווייטער געהן באָרגען, ווייטער שוואַרצען דאָס פּנים. אַ רחמנות אויף די קינדער, אויף איהם אויך נעבעך! ער האָט אַ גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט און איז אַוועקגעגאַנגען גאָר ניכטער (זי בעוואשט זיך מיט טרערען, ברעכט די --- און געהט ארויס).

אכטע סצענע

(אויף דער גאַס. פּיאַווקין געהט מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד. עטליכע רעדלעך בעלי-בתים און בעלי-מלאכות שטעהען און רעדען שטילערהייד. שלמה וועקער, אַנ׳עולם, פּרעכמאַן, מענדעל דער גלער, פּיקהאָלץ און אַייזיק וואַיקע).

איין בעל מלאכה פּיאַווקין טראָגט שוין דאָרט ווידער אַ פּאַפּיער! עס וועט שוין אונז מסתמא קיין גוטס דערפון נישט אַרויסקומען...

דער צווייטער. שאַ, שטילער! רעד ניט אַזוי הויך, מען וועט דערהערען

דער דריטער. ניש׳קשה, אָהן סכנות, ער איז שוין ווייט. דער רוח האָט איהם אַוועקגעטראָגען, איהר מעגט רעדען, ער וועט ניט הערען. זאָגט נאָר, איך בעט אַייה, איהר ווייסט ניט, וואָס דאָס איז אַ פאַר פאַפיער?

דער פיערטער (קוקט זיך פריהער אום אין אלע זייטען) דאָס איז אַ פריגאָוואָר, גאָר אַ מין ניי־מאָדנער פריגאָוואָר.

אַלע בעלי מלאכות. וואָס שטעהט דאָרטען? וואָס שטעהט דאָרטען אין דעם פריגאָוואָר?

אַ גאָלדשמיד׳ל (קוקט זיך אום זעהר פאַרזיכטיג) דאָרט שטעהט אַוודאַי גוטע זאַכען! דאָרט שטעהט, אַז די פיינע בריות מעגען זיך כאָן אין דער שטאָדט, וואָס זיי ווילען, זיי מעגען מאַכען נאַלאָגען, מעגען תמיד אַרויסנעהמען פון פריקאַז קהל׳שע געלד און צונויפנעהמען אין שטאָדט פריש געלד, ווי פיעל זייער האַרץ געלוסט. קורץ, זיי מעגען אַלצדינג טאָן און זיך בעל הבית׳עווען גאָר פריי פון חשבון. בשעת וויבאָרעס האָבען זיי, נאָר זיי, דאָס רעכט אויסצוערוועהלען טשלענעס. חוץ דעם מעגען זיי דערוויטערן פון זייערע אויגען די אַלע מענשען, וואָס וועלען זיי ניט טויגען. פשוט איז פשוט, זיי וועלען די דאָזיגע מענשען משלח זיין פון גלופסק און וועלען זיך פראָסט זיין שררות, זיי וועלען זיך לעבען, ווי גאָט אין פראַנקרייך!...

אַלע בעלי מלאָכות. אָך און וועה איז אונז! דאָס איז דאָך אַ ביטערע גזרה! דאָ וועט מען דאָך אונז גאָר אויף דאָס נייע לופען די הויט! גאָט זאָל זיך דערבאַרעמען!...

איין בעל מלאכה. איך וויס, כ׳לעבען, ניט, צו וואָס האָבען זיי היינט געמאַכט דעם דאָזיגען פריגאָוואָר? אַ פנים, פריהער האָבען זיי נישט געטאָן דאָס אייגענע? אַ פנים פריהער האָט עמיצער דען זיי געוועהרט, זיי זאָלען אונז ניט צופּען, רייסען? ווער, אַ שטייגער, וועהרט זיי איצט צו פייניגען אַייזיק זאַאיקע? היינט האָבען זיי איהם אַיינגעזעצט, מאָרגען וועלען זיי אונז איינזעצען, ווער וועט זיי דען ניט לאָזען?

אַ צווייטער. שאַ! אָט גערט וועקער, מען דאַרף איהם פרעגען וואָס זאָגט ער אויף דער גזרה... עפּיס איז ער שטאַרק אויפגעבראַכט!

דאָס גאַנצע רעדעל (לאָזט זיך צו וועקער׳ן און קוקט זיך אום מיט מורא אין אלע פיער זייטען) האָט איהר געהערט, פאַני וועקער? שוין ווידער אַ פריגאָוואָר!

וועקער (זעהר אויפגעבראַכט) וואָס האָט איהר מורא? שאָף! ביז וואַנען, אַה, וועט איהר זיך לאָזען פערפיהרען, מען זאָל מיט אַייך טאָן, וואָס מען וויל? זעהט, די רעגירונג איז גוט, איז באַרעמהאַרציג, זי האָט בעפרייעט עטליכע און צוואַנציג מיליאָן פויערען, זי ווינשט איטליכען גליק, אויך אונז יודען ווינשט זי גליק, זי זוכט אַלץ מיטעל צו פערבעסערן אונזער צושטאַנד, זי וויל יודען נעבעך זאָלען עסען, זאָלען געזונד זיין, זאָלען אַ פנים האָבען ווי מענשען. איהר אָבער, דערשלאָגענע, פערוואָגעלטע, פערוויסטע יודען, לאָזט זיך פערפיהרען, מען זאָל אויף אַייך רייטען. מען זאָל אַייך צופּען, רייסען!

צווייטער בעל מלאכה. שאַ, שאַ, שטילער אַביסעל! אָט געהען צו אַ סך מענשען מען וועט נאָך חלילה דערהערען! (די מענשען נעהען צו).

וועקער (הויך אויף אַ קול) ווער איז דען שולדיג, וואָס איהר האָט אַזאַ פנים, וואָס איהר ליידט, וואָס איהר קרענקט, וואָס אויף אייך ליענט די ערד, וואָס אויף אייך איז אויסגעגאָסען די תוכחה? ווער איז דען שולדיג? ווען ניט איהר טאַקע אַליין! — אומגליקליכע מענשען! מען מוז יאָמערן, וויינען קוקענדיג אויף אַייך!

דער עולם. שאַ, עולם! זאָל מען הערען, וואָס רעדט ער דאָרטען אַזוינס!

וועקער. (אַלץ וואָס וויטער מעהר אויפגעבראַכט) זייט איהר בלינד? זעהט איהר ניט, וויפיעל טויזענדער מענשען געהען אַרום אָהן קעפ, ווי די בלודנע שאָף, און האָבען ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען? זעהט איהר ניט, וואָס פאַר אַ פנים׳ער נעבעך זיי האָבען, גלייך ווי די טויטע, ווי פינסטער, ווי וויסט, ווי דערשלאָגען נעבעך? זעהט איהר ניט, וואָס אַ טאָג מעהר קומען צו אביונים, געפאַלענע, אומגליקליכע, הונגעריגע און קראַנקע? יא, וואו איז נאָך ערגעץ וואו דאָ אַזוי פיעל קראַנקע? — זייט איהר טויב? הערט איהר ניט קולות פון דעם בית עולם, די קולות פון טויזענדער אָרעמע פאַמיליעס, מענער, ווייבער און קינדער,

וואָס זענען אויסגעשטאָ... ען, געפאַלען ווי די פליגען, ערשט אין דער חאָלערע פאַר הונגער און פאַר קעלט? הערט איהר ניט די קולות פון די אומ־גליקליכע, וואָס האָבען נעבעך ניט געוואוסט דעם טעם פון פלייש, האָבען אין זייער לעבען שטילערהייד געהונגערט, געדאַרט, געקרענקט, געליטען, ביז די ביטערע שלאַפקייט האָט מיט זיי איין עק געמאַכט?... זייט איהר בלינד? זייט איהר טויב? האָט איהר ניט געזעהן, ניט געהערט די שרעקליכע סצענעס און גרויסע צרות, וואָס זענען פערגאַנגען ערשט בשעת די חאָלערע, אין דעם חלק פון שטאָדט, וואָס דאָרט וואוינען די אָ... ע לייט? ווי איין וואָלף צווישען שאָף האָט זיך אַהינצו אַריינ־געהאַ... די הונגעריגע חאָלעריע! זי האָט געריסען, געפרעסען, געגעסען, גאָר אָהן רחמנות, נאָך איידער מען האָט אויסגעפיעט זיך ארומצוקוקען. שפּייז האָט זי דאָרטען געפונען זעהר פיעל, מעהר ווי אומעטום. דען וואו נאָך ערגעץ שטיקען זיך צונויף אַזוי פיעל מענשען אין איין אָרט ווי די מוראַשקעס נעבעך, וואו נאָך ערגעץ, אַזוי ווי דאָ, וואַלגערען זיך אין איינגע לעבער, אין נעץ און אין קעלט, הונגעריגע, נאַקעטע מענשען? ווי אַ הונגעריגער וואָלף האָט זיך די בייזע שלאַפקייט דאָרט צווישען די אומגליקליכע אַריינגעחאַפּט און האָט געוואָרגען יונג און אַלט, טאַטעס און מאַמעס מיט זייערע קינדער, קינדבעטערינס און כלות. מענשען זענען געפאַלען ווי שטרוי ואין בית אשר אין שם מת! אין איין שטיבעל חאָט געגוסס׳ט אַ פאָטער פון קינדער, באַלד טאַקע נעבען איהם איז געפאַלען זיין ווייב, האָט אויסגעבראָכען די גאַל און געבליבען ליגען קאַלט ווי אַייז, דאָרטען אין איין ווינקעל האָט גע־חאָרחעלט אַ בריליאַנטענע קינד, אַנטקעגען אין דער אַנדער זייט האָט זיך געראַנגעלט מיט דעם טויט אַ געטרייע מוטער,ביידע האָבען צום סוף אַ חראָפּע געגעבען און אַנטשלאָפען געוואָרען אויף אייביג! מען גוסס׳עט, מען חאָרחעלט, מען פאַלט אַיין, מען פאָכט מיט דער נשמה, מען שטאַרבט און די חאָלערע געהט פון שטוב צו שטוב, קוילעט, שעכט הונגעריגע, ליידענדע, אָרעמע נעבעך, וויל גאָר ניט אויפהערען, וויל גאָר ניט אָבלאָזען!

אַ קול פון דעם עולם. אוי, מיין טאַטע! אוי, מיין מאַמע!

נאָך אַ קול. אוי, מיין קינד! אוי, מיין מאַן! זיי האָבען נעבעך שטילערהייד געליטען, הונגער, געליטען קעלט, תמיד געליטען!

אַ סך קולות. עס האָט שוין ניט געהאָלפען קיין רחמנות, עס

האָט שוין ניט געהאָלפען קיין טובות, בשעת דער חלף איז געלעגען אויף דעם האַלדז און די חאָלערע האָט אָנגעחאַפּט ביי דעם גאָרגעל... אַוועקט מיט דעם רחמנות! האָט געוואָרטשעט די חאָלערע, מען האָט מיר פריהער אַליין געוויזען אַהערצו אַ וועג! אַוועק׳ט מיט די טובות! מען האָט מיר פריהער אַליין דאָ אָנגעגרייט אַזוי פיעל שפּייז, מען האָט מיך אַהער געבראַכט. דאָ איז מיין אָרט! אַוועק׳ט, אַוועק׳ט, לאָזט מיך געהן! לאָזט מיך געהן!

וועקער. גיט נאָר אַ קוק אויף דעם בית עולם! פּרואווט נאָר איבערצעהלען די נייע קברים, זיי זענען ווי די שטערען אין הימעל! דאָס האַרץ ברעכט, צופאַלט אויף שטיקער, מען קען זיך ניט איינהאַלטען, מען מוז יאָמערן און קלאָגען אויף אַייך, אומגליקליכע ברידער! (אין דעם עולם הערט זיך אַ געוויין) יאָ, יאָ! קלאָגט אויף דעם חורבן, אויף אַייער חורבן! איך זאָל קענען, וואָלט איך זיי גערופען, די הייליגע אָבות, אונזער מוטער רחל און ירמיהו הנביא, זיי זאָלען טרויערן אויף זייערע פערוואָגעלטע קינדערלעך. זיי זאָלען פאַר אַייך גאָט בעטען, ער זאָל אַייך אויסלייזען פון דעם יודישען גלות, ער זאָל עפענען אַייערע אויגען, איהר זאָלט זעהן, און עפענען אַייערע אויערען איהר זאָלט הערען, און עפענען אַייערע מיילער, איהר זאָלט רעדען און זיך בעפרייען פון אַייערע פאַלשע שטאָדט־בעלי־טובות.

אַ קול. שאַ! אַביסעל שטילער! זייער מענדעל דער געלער געהט.

נאָך אַ קול. שאַ! זייער פּרעכמאַז איז אויך ניט ווייט, ער וועט דערהערען!

עטליכע קולות. נישקשה, נישקשה, רעדט ווייטער! רעדט, רעדט, זאָלען זיי טאַקע הערען!

וועקער. איך פרעג אייך: איהר האָט אַזוי פיעל חברות, אַזוי פיעל צדקה־און עולמות־געלד, וואו, תאָמר ווייסט איהר, קומען זיי אַהין? האָבען דען ביי אַייך גבאים אָרענטליכע ביכער? אָדער קומט מען זיך ביי אַייך אַמאָל צונויף טראַכטען, ווי אַזוי צו פערבעסערן די שטאָדט, ווי צו העלפען נויטבעדערפטיגע. אָדער גאָר זוכען מיטעל צו פערמינערן די צאָהל פון די אָרעמעלייט? וואָס טויג דען אַזעלכע צדקות, וואָס מען גיט כלומר׳שט יענעם אויף דעם קראַנקען בעט, בשעה

ער איז שוין גוטה למות? זאָל מען איהם בעסער ניט בעריסען בשעת ער איז געזונד, זאָל מען איהם דענסטמאָל לאָזען זשיפען, אַטעמען, ניט אויסדרעהען דאָס וואַסער, וועט ער דאָך ניט קראַנק ווערען!.... שוין צייט צו וויסען דעם ריכטיגען, דעם אמת׳ען זין פון צדקה, שוין צייט צו וויסען, אַז דערמיט, וואָס מען וואַרפט אונטער פאַר אַ מענשען, פון צייט צו צייט, אַ ביסען ברויט, מאַכט מען איהם טאַקע פאַר אַ הונד, פאַר אַ בטלן, פאַר אַ לא יוצלח, מען ערנידעריגט איהם. מען שאַדעט זיך און מען שאַדעט אויך דעם גאַנצען לאַנד. שוין צייט צו וויסען, אַז צדקה, וואָס ווערט ניט פערווענדעט מיט שכל, שאַדעט פונקט אַזוי פיעל ווי אכזריות. שוין צייט צו פערשטעהן, אַז האַרץ אַליין אָהן שכל האָט ניט קיין שום ווערטה, מען קען אַמאָל שטאַרבען בנשיקה אַזוי ווי פון אַ פּאַטש. וואָס טויג אַייך בעלי טובות, וואָס זאָגען אַייך אוים דעם מאַרך פון די ביינער, וואָס פערפיהרען אַייך אין דער בלאָטע, אין די הרי חשך אַריין? ביז וואַנען וועט איהר איבער אַייך האָבען בעהעלפערם מיט לאַנגע פאַרעווע קעשענעס, וואָס לקח׳ענען אַראָב פון אַייער מיטאָג, פון וואַרעמעס?... ווער איז דען שולדיג, וואָס ביי אַייך זענען דאָ אַזעלכע שטאָדט־מענשען, אַזעלכע פיהרער, אַזעלכע פּאָפּעטשיטעלעס? איך מיין, כ׳לעבען, ניט זיי זענען שולדיג! שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען פריהער געבראַכט דערצו, עס זאָל ביי אַייך זיין אַ טאַקסע ובדומה אַזעלכע פּאָריאַדקעס, שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען אַייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, וואָס האָבען אַייך געמאַכט צום נאַרען, צוגענומען דעם מוט, וואָס האָבען אַייך פערבלענדט און פערשלעפערט. די אומשטענדען האָבען זיך, מיט גאָטס הילף, היינט געענדערט, שטעהט־זשע אויף, יודען, שטעהט אויף פון דעם לאַנגען שלאָף! גענוג צו זיין פערפיהרט, פערבלענדעט, גענוג זיין נאַראָנים!... זייט מענשען מיט שכל, מיט מוט, ווי גאָט און די טייערע רעגירונג האָט גע־באָטען. דאַלאָי דאָס קעסטעלע! דאַלאָי די אָנגערופענע בעלי טובות! דאַלאָי זייערע פינסטערע, ביטערע פּאָריאַדקעס! גענוג צו שלאָפען, גענוג חלומות, פאָלגט די רעגירונג און שטעהט אויף, יודען, שטעהט אויף!...

פרעכמאַנס קול פון דעם עולם. הערט יודען דאָס עזות! הערט, וואָס דער אפיקורוס זאָגט, וואָס ער וויל! (ער מאַכט אַ קלאַפּ).

מענדער דעם געלענס קול. ניש׳קשה, איך האָב געזעהען, דאָ זענען אַלע שקצים!

איין בעל מלאָכה. אוי, איך האָב מורא, כ׳לעבען, מעז זאָל מיך ניט דערזעהן

אַ צווייטער. מען קען אונז אָנטאָן פּאַקאָסטען!

אַ דריטער. מען קען אונז אַריינשטעלען סאָלדאַטען... דער כבאָרשציק קען אונז ווידער מאָנען צור רייסטער...

אַ פיערטער. ברידער, לאָמיר מאַכען אַ פליטה!

איין סוחר. איך קען נאָך חלילה אָנווערען דעם קרעדיט!

צווייטער סוחר. איך דאַרף מאָרגען נעהמען ביי שטאַנדהאַפטען אַנ׳אָנווייזונג!

דריטער סוחר. מען קען מיר אָבטאָן אַ שפּיצעל!

פערטער סוחר. מען קען אויף מיר אויספּילען וועקסלען!

אַ בעל הבית ייר ייי׳ מיר הלילה שאַדען צום שידוך מיט מיין בתולה!

נאָך איינער. מען קען מיך מאַכען פאַר אַ דאַנאָסטשיק!

אַ דריטער. קומט אַוועק גיכער! (דער עולם צוגעהט זיך, העקער בלייבט שטעהן איינער אליין מיט צונויפגעלעגטע הענד).

פרעכמאַן. עולם. הערט עולם, וואָס ער וויל מאַכען! (נייע אנדערע מענשען געהען צו).

ולות פון דעם עולם. ווער מאַכען, ווער וויל מאַכען?

פרעכמאַן. ער וויל מאכעז גימנאַזיעס!

מענדעל. שקאָלעס!

עטליכע קולות. (פון דער זייט) ער וויל מבטל זיין די תלמוד תורה!

אַ קול פון איין זייט. ער וויל אָב׳שמד׳ען יודישע קינדער!

אַ קול פון דער אַנדער זייט. ער איז אַ ווילדער אפּיקורוס!

פרעכמאַן. (צווישען דעם עולם) שרייט, יודען, שרייט!

אַ געזונטער סוחר מיט אַפופיק. ווער בעט אייך, וועקער, איהר זאָלט זיך מישען? איהר זייט דאָך ניט קיין היגער?

נאָך אַ סוחר. נישקשה, שטאַנדהאַפט איז אונזערער, אונזערער!

אַ ליאַדער פאַבריקאַנטעל. וועקער! ספּאָדיק, כלעבען, הערט אייך ווי דעם קאַטער!

עטליכע קולות. עס זאָל טאַקע לעבען און געזונד זיין ר׳ איצע וואָלף ספּאָדיק!

נאָך עטליכע קולות. עס איז דאָך אַ העזה צו רעדען אויף אַזעלכע גוטע און פרומע מענשען, אויף אַזעלכע בעלי צדקות, וואָס זאָרגען זיך לטובת הכלל און זענען זיך נעבעך מקריב תמיד פאַר יודען!... וואו איז דער אַפּיקורוס? (וועקער שטעהט שטיל אין מיטען דעם רעדעל, און קוקט אן דעם עולם מיט אַ פאַר פייערדיגע אויגען).

אַ קול (פון דער זייט) אַך, שלמה! וואו ביזט דו שלמה?...

קולות אין דעם עולם. מאַכט איהם אַוועג! איין אָפּיציער געהט, איין אָפּיציער מיט פאַלעטען!

דאָס פריהערדיגע קול. אַך, וואָס הער איך, וואָס זעה איך שלמה!

עטליכע קולות. הערט נאָר, הערט, דער אָפּיציער רעדט אידיש!

וועקער (קוקט זיך צו און טהוט אַ געשריי) אַך, גדליה!... מיין טייערער גדליה! (ביידע פריינד קושען זיך און וויינען).

פיקהאָלץ. געשווינד, שלמה! אַוועק פון דאַנען! אַוועק, אַוועק פון די אידען, פון די פרומע, פון די עהרליכע יודען!

וועקער (קוקט שארף אן פיקהאלצען, פון אויבען ביז אראב, טרעט אב פון איהם עטליכע טריט און ווייזט איהם אויף זיינע פאלעטען) גדליה, וואָס איז?... אַך, וואָס איז אָט אַ דאָס?! — דו זאָגסט, איך זאָל אַוועק פון די יודען!...

פיקהאָלץ (נעהמט אן וועקער׳ן ביי דער האַנד) נישקשה, שלמה,

איך בין אַ יוד! איך שטאָלציר מיט דעם נאָמען יוד און האָב ליעב דעם כלל אידען, אַ סך בעסער, כלעבען, ווי דיינע היגע אַלע בעלי טובות. איך האָב זעהר גוט געוואוסט, אַז כל זמן יודען וועלען ביי זיך האָבען בעלי טובות, וועט אונזער איינער נישט קענען אויפהייבען דעם קאָפּ, עס וועט נאָר אומזיסט זיין די מיה צו פערבעסערן זייער צושטאַנד. די בעלי טובות וועלען אַלצדינג גובר זיין און שטעלען אויף דאָס זייעריגע... געדענקסט דו, שלמה, איך האָב דיר געזאָגט, בשעת איך בין געוואָרען אוים רב: איך וויל ניט ווירקען ביי יודען, האָב איך געזאָגט, ווייל איך ניט ווירקען. און באַלד בין איך פון טונעיאַדעווקע גלייך אַוועקגעפאָהרען אין דער אוניווערזיטעט. איך בין איצט דאָקטאָר אין וואָיענעם האָספּיטאָל, איך נוץ איצט פאַר מיר, פאַר מיינע קראַנקע מענשען נעבעך, און פאַר מיין טייער פאָטערלאַנד, מען האָט מיך ליעב, חאָטשע איך בין אַ יוד. הלוואי, שלמה, וואָלסט דו דענסטמאָל געפאָלגט מיינע ווערטער און דיר ניט אַריינגענומען אין קאָפּ צו ווירקען ביי יודען, וואָלסט דו נעבעך היינט אַזוי פיעל נישט געליטען, נישט געוועזען אַזוי אָרעם. נישקשה, איך בין שוין געוועזען ביי דיר אין דער היים און האָב אַלצדינג געזעהן! (ער ווישט זיך די אויגען).

וועקער. אַך, גדליה, גדליה! למאַי האָסט דו מיר דענסטמאָל געעפענט די אויגען, גדליה!

פיקהאָלץ (איבערגעבראַכט) נעהם, שלמה, דיין פּעקעל אויף די פּלייצעס, אַ שטעקען אין דער האַנד און געה אַוועק געשווינד, וואוהין די אויגען טראָגען! ביי יודען, זאָג איך דיר נאָך אַמאָל, ביי יודען וועסט דו גאָר נישט מאַכען. פאַר די דאָזיגע, וואָס דו נעהמסט זיך אָן, די אַליין טאַקע וועלען דיר זיין שונאים! יודען שלעפּען אויף זיך אַליין אַרויף דעם דלות, דעם גלות!... און אַז זאַיקע, ווי איך האָב געהערט, האָט זיך באמת מקריב געוועזען, רופט זיך דען איינער אָן איין וואָרט, פאַר וואָס מוטשעט מען איהם? וואַרט, עס וועט נאָך אָנקומען, מען זאָל דעם עהרליכען זאַיקען פערשיקען!... קום, שלמה! קום, מען דאַרף טראַכטען, אַז דו זאָלסט נאָך בייצייטענס אַנטלויפען פון גלופּסק!... (זיי געהען. אייזיק זאַיקע קומט פלוצים אן מיט סאלדאטען).

אייזיק (שרייט פון דערווייטענס נאָך וועקער׳ן) פאַ-פאַ-פאַני וועקער! אַ, ווע-ווע-וועקער, פאַ-פאַ-פאַני וועקער'

פרעכמאַן (לאכט און פערשרייט איהם, כדי ווער זאל ניט דערהערען) חאַ, חאַ, חאַ! איין עבירה אייער שרייען, ר׳ אייזיק, מען וועט אייך ניט דערהערען!...

עטליכע ווייסע חברה׳ניקעס (קריכען זיך נאָך זאַאיקען) נו, וועי=וועי=ווער איז שטאַרקער: צו אַ דאָ=דאָ=דאָנאָסטשיק אָדער די שטע=שטע=שטעדט? ....

מענדעל דער גנלער (צו די סאָלדאטען) ווערטיע יעהאָ אוב טיורמו!

אַייזיק (פערביטערט) בע=בע=בעסער, כ׳לעבען, אין דער טורמע, איידער צו שטעהן דאָ מיט פ=פ=פרעכמאַן, מיט מע=מע=מענדעל דעם גנלען און מיט נאָך אַזעלכע פאַ=פאַ=פאַרשווינען !... אין דער טורמע, כ׳לעבען, זענען ניטאָ אַזעלכע אָפּ=עאַ=פאַסנע מענשען.... (ער געהט אוועק מיט די סאָלדאטען).

פרעכמאַן (שרייט איהם נאָך) עזות=פנים!

מענדעל. שייגעץ!

ווייסע חברה׳ניקעס (מאכען זאאיקען איין הורא און לאכען) הוראַ, דאַנאָסטשיק! חאַ, חי, חי,=חי, חאַ!....

ניינטע סצענע

(נעבען דער ראַגאַטקע. אויף אַ וועגעלע ליגען אָנגעלעגט: איין אַלט בעט, אַ צובראָכענער שרייב טיש, אַ קופערט, עטליכע מולטערלעך מיט קלומקעס, דערויף זיצט בתיה מיט די קליינע קינדער. ווען ער הייסט זיך שטעלען, קריכט אַראָב פון דעם וואָגען, בעקומט אַרויס עפּיס אַ קליין זעקעלע, קעהרט זיך דערנאָך אום מיט דעם פנים צו דער שטאָדט און זעגענט זיך מיט די ווערטער)

זיי געזונד, גלופסק, דו גרויסע אידישע שטאָדט, פון דעם גאַנצען ווינקעל! וואָס אין דיר בעגעגענט מען טויזענדיר מענשען

מיט בלייכע, אויסגעצויגענע פנים׳ער אַזוי ווי די מתים, וואָס אין דיר בעגעגענט מען זעהר פיעל אביונים, אויסגעדאַרטע, אַיינגעהויקערטע, קרענקליכע, אומגליקליכע מענשען, דערפאַר וואָס בייזי זענען ניטאָ קיין גוטע פאַריאַדקעס און זענען נעבעך פערפיהרט, פערבלאָנדזשעט, פערמאַראָטשעט און איטליכער בלאָנדזשעט זיך אַרום ווי איין בלודנע שעפּעלע! זיי מיר געזונד, דו אומגליקליכע שטאָדט! וואָס אין דיר זענען דאָ אַ סך חברות, אַ סך פוסקעס, אַ סך גבאים, אַ סך מיוחסים, אַ סך בעלי טובות, און אַ סך יודען קבצנים... זיי געזונד אויך דו, חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען זיצען די אָרעמע לייט אין קליינע נידריגע חורבות, אין לעכער, אין קעלערס, ביז דעם האַלז אין בלאָטע. זיי געזונד, דו וויסטער חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען פלעג איך עפטער געהן צו זעהן, ווי אַזוי מענשען קומען דאָס אַ ביסעל אָב, ערגער נאָך אפשר ווי אין גהינום! צו זעהן די ביטערע לאַגע פון דעם אָרעמאַן, ווי אַזוי נעבעך ער זיצט, ווי אַזוי ער שלאָפט, וואָס ער עסט, ווי אַזוי זיין חייב ליגט אין קינפעט, ווי אַזוי זיינע קינדער וואַלגערען זיך, ווי אַזוי זיי געהען אָנגעטאָן און ווי אַזוי זיי ווערען אויפגעצויגען!... זיי געזונד נאָך אַמאָל, דו גרויסע יודישע שטאָדט, וואָס אין דיר ליידען אַלע עהרליכע לייט, וואָס אין דיין טורמע זיצט דער עהרליכער זאַאיקע און אין דיינע גאַסען פאָהרען אַרום אויף דראָזשקעס שינדער, שיפרה׳ס, מענדעל, פרעכמאַן, מיט זייער גאַנצער חאָפטע! וואָס אין דיר האָב איך געליטען שנאה, קנאה, רדיפות און דחקות, וואָס אין דיר האָב איך בעגראָבען מיינע יונגע יאָהרען מיט אַלע מיינע גוטע האָפענונגען, וואָס אין דיר האָב איך איבערגעלאָזען אַלצדינג און פיהר אַרויס אַ האַרץ פול מיט וואונדען און אויך דאָס קליינע זעקעלע! (ער הויבט אויף דאס זעקעלע אין דער הויך) אין דעם זעקעלע ליגט די בלאָטע, וואָס איך האָב אָבגעשאָבען פון דער פאָדלאָגע, אין מיין קליין שטיבעלע, די בלאָטע איז געוואָרען פון די טיילעך טרעהרען, וואָס ליידענדיגע, געפאַלענע, הונגעריגע, גע׳רודפ׳טע, בעריסענע פלעגען פערגיסען, און וויינען ביי מיר אין שטיבעל! דאָ ליגען די טרערען פון אייזיק זאַאיקעס ווייב, די טרערען פון זיין מיידעל, די טרערען פון אַ פאַמיליע, וואָס מען האָט פערשיקט זייער טאַטען און די טרערען פון נאָך אַנדערע פערחיסטע און פערוואָגעלטע!.... (ער קושט דאס זעקעלע, אין זעצט זיך אויף פאהרען, פלוצים ווערט מען איין פלאם פייער איבער דער שטאָדט, א שרעקליכער ביז דעם וואלקען, פונקען

און גאנצע האלעוועשקעס פליהען, דער הימעל איז רויט, די גלעקער קלינגען, וועקער שטעלט זיך אויף דעם וואגען, די אויגען פייערען איהם, דאס גאנצע פּנים איז שרעקליך, פאר עגמת נפש הייבט ער אויף די האנד אויף דער שטאדט און זאגט מיט א ציטערדיגען און וויינענדיגען קול).

אַך, גלופּסק! אַ צאָרען פון גאָט איז אויף דיר אויסגעגאָסען. ער שטראָפט דיך מיט זיינע פיער שרעקליכע שטראָפען. ער שטראָפט דיך בּרעב, מיט הונגער, בדבר ומגפה, מיט חאַלערע, בּאַש, מיט פייער, מיט שרפות, ובחיות רעות, מיט שטאָדט בעלי טובות!... גאָט האָט דיך געשטראָפט, גאָט זאָל אויף דיר רחמנות האָבען! גאָט זאָל געבען אין האַרצען פון דער גוטער און פרומער, און בּאַרעמהאַרציגער רעגיערונג, אַז זי זאָל אויף דיר אַבּליק טאָן מיט חסד און מיט רחמנות! זי זאָל סליעדעווען, נאָכפאָרשען און דערוויטער'ן פון דיר די אומגערעכטיגקייט, זי זאָל דיר געבען מוט און דיך נעהמען אונטער איהר שוץ! זי זאָל מאַכען אין דיר גוטע אָרדנונגען, עס זאָל מעהר ניט געהערט ווערען אין דיר דאָס געוויין, דאָס קרעכצען פון אָרעמע לייט, פון געמוטשעטע און גע'רודפ'טע מענשען... אימליכער אין דיר זאָל זיין צופריעדען און זאָלסט דיענען צום ביישפּיעל אַלע, אַלע אַנדערע יודישע שטעדט. לעת-עתה נעבעך, איז דיר ניט גוט, זעהר ניט גוט!...

(ער טוט א שמיץ די פערדלעך און פאהרט א וועק ווייטער).